

ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, XXX г.
[...] (2019) XXX draft

ИЗВЕСТИЕ НА КОМИСИЯТА

Насоки за тълкуването и прилигането на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори

(текст от значение за ЕИП)

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ.....	1
1. Цели и приложно поле на Директивата относно НКПД.....	5
1.1. Цели на Директивата относно НКПД.....	6
1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД.....	8
1.2.1. Понятията „продавач или доставчик“, „потребител“ и „договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.....	8
1.2.2. Договорни клаузи, които не са индивидуално договорени (член 3, параграф 1 и 2 от Директивата относно НКПД).....	12
1.2.3. Договорни клаузи, отразяващи задължителни законови или подзаконови разпоредби, които не попадат в приложното поле на Директивата (член 1, параграф 2 от Директивата относно НКПД).....	13
1.2.4. Взаимодействие с други законодателни актове на ЕС.....	15
1.2.5. Прилагане на Директивата относно НКПД по отношение на търговци, установени в трети държави.....	18
2. Връзка с националното право, включително по отношение на принципа на минимална хармонизация.....	19
2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища.....	20
2.2. Други разпоредби на националното право.....	22
3. Общи критерии за неравнопоставеност и изисквания за прозрачност.....	24
3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип.....	24
3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД).....	27
3.2.1. Договорни клаузи, свързани с определянето на основния предмет на договора.....	28
3.2.2. Договорни клаузи, свързани с цената и възнаграждението.....	29
3.3. Изисквания за прозрачност.....	31
3.3.1. Изисквания за прозрачност съгласно Директивата относно НКПД.....	31
3.3.2. Изисквания за прозрачност, произтичащи от други актове на ЕС.....	34
3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД.....	37
3.4.1. Рамка за преценката по член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1.....	37
3.4.2. Уместност на законовите разпоредби и значимост на неравнопоставеността.....	39
3.4.3. Санкции или последици от неизпълнението на договорни задължения от страна на потребителя.....	41
3.4.4. Евентуална неравноправност на цената или възнаграждението.....	43
3.4.5. Обстоятелства към момента на сключване на договора.....	43
3.4.6. Значение на липсата на прозрачност за неравноправността на договорните клаузи..	44
3.4.7. Роля на приложението, упоменато в член 3, параграф 3от Директивата относно НКПД.....	46

4. Необвързващ характер на неравноправните договорни клаузи (член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД)	48
4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи	49
4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“	50
4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните	51
4.3.1. Принципът: отмяна на неравноправните договорни клаузи и забрана за тяхното преразглеждане	52
4.3.2. По изключение: запълване на празнини в договора с цел да се избегне обявяването му за недействителен	55
4.3.3. Прилагане на диспозитивни разпоредби в други случаи	58
4.3.4. Възможно ли е прилагане на неравноправни договорни клаузи въпреки тяхната неравноправност?	58
4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи	59
5. Правни средства за защита и процесуални гаранции, изисквани по член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД	60
5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на равностойност и ефективност в по-общ план	60
5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи	65
5.2.1. Връзка с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1	65
5.2.2. Взаимовръзка с принципите на гражданския процес	66
5.2.3. Служебен контрол и пълна пасивност от страна на потребителя	67
5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i>	67
5.3.1. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи	67
5.3.2. Други задължения, основани на принципа на <i>равностойност</i>	69
5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита	70
5.4.1. Приложими критерии за преценка	70
5.4.2. Фактори, отнасящи се до ефективността на правните средства за защита	72
5.5. Какво предполага служебният контрол?	80
5.5.1. Основни задължения	80
5.5.2. Аспекти за разглеждане	81
5.5.3. Наличие на необходимите правни и фактически обстоятелства	82
5.6. Последици от служебния контрол, <i>ефективността</i> и <i>равностойността</i> по отношение на националните процесуални правила	85
5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства	86
6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)	87
Приложение 1 — Списък на делата пред Съда, упоменати в настоящото известие	91

Приложение 2 — Общ преглед на уведомленията съгласно член 8а от Директивата относно НКПД.....	117
---	-----

ВЪВЕДЕНИЕ

Директива 93/13/ЕИО на Съвета¹ от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори (наричана по-нататък „Директивата относно НКПД“) е директива, основана на принципи. Тя защитава потребителите срещу неравноправни клаузи във всички видове договори между предприятия и потребители. Ето защо тя е основен инструмент за постигане на равноправност на вътрешния пазар.

От приемането ѝ преди 26 години Директивата относно НКПД е тълкувана многократно в решения на Съда на Европейския съюз (наричан по-нататък „Съдът“), и по-специално в преюдициални заключения, посредством които Съдът е доразвил много от общите принципи, залегнали в нея. Тълкуването на Съда не се ограничава до критериите за преценка по същество на договорните клаузи и до последиците, до които може да доведе неравноправност в тях, но също така има отражение върху националните процесуални правни норми, доколкото тези правни норми се отнасят до ефективната защита срещу неравноправни договорни клаузи.

В извършената през 2017 г. проверка за пригодност² в областта на правото за защита на потребителите и предлагането на пазара бе включена и цялостна оценка на Директивата относно НКПД. При нея бе установено, че принципният подход, следван в Директивата относно НКПД, е ефективен и допринася за високо равнище на защита на потребителите. Наред с това обаче бе установена и известна липса на яснота по отношение на тълкуването на Директивата и нейното прилагане, що се отнася например до: i) обхвата на изключенията при клаузи, свързани с цената и основния предмет на договорите; ii) правните последици от необвързващия характер на неравноправните договорни клаузи; и iii) задължението на националните съдилища да участват активно в прилагането на Директивата относно НКПД в отделните случаи. Именно затова в доклада от проверката за пригодност бе отправена препоръка тези въпроси да бъдат разгледани в конкретни насоки на Комисията.

Предвид гореизложеното, предложението на Комисията от 11.4.2018 г.³ за изменение на различни директиви за защита на потребителите е ограничено, що се отнася до Директивата относно НКПД, до това да бъде добавена разпоредба относно санкциите. В същото време в своето съобщение от 11.4.2018 г., озаглавено „Нов търговски механизъм за потребителите“⁴, Комисията обяви, че през 2019 г. ще приеме насоки за Директивата относно НКПД, за да изясни въпросите, възникнали в процеса на нейното прилагане.

Основната цел на това известие, съдържащо насоки (наричано по-нататък „настоящото известие“), е да бъдат представени по структуриран начин дадените от Съда

¹ *OB L 95, 21.4.1993 г., стр. 29–34*, Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273, изменена с Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 г. относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕИО на Съвета и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, *OB L 304, 22.11.2011 г., стр. 64–88*.

² Окончателен доклад от 23.5.2017 г. (SWD(2017) 208 final).

³ Предложение за директива на Европейския парламент и на Съвета за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г., Директива 98/6/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, Директива 2005/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета по отношение на по-доброто прилагане и модернизирването на правилата за защита на потребителите в ЕС (COM(2018) 185 final). Към момента на приемане на настоящото известие Съветът и Европейският парламент бяха постигнали принципно съгласие в Директивата относно НКПД да бъде добавен нов член 8б, засягащ санкциите.

⁴ COM(2018) 183 final.

тълкувания на ключовите понятия и разпоредби от Директивата относно НКПД в светлината на конкретни дела, разглеждани от съдилищата на държавите членки. Така Комисията би искала да повиши осведомеността относно тази съдебна практика сред всички заинтересовани страни — потребителите, предприятията, органите на държавите членки, включително националните юрисдикции и практикуващите юристи в целия ЕС, като с това улесни нейното прилагане на практика.

Въпреки че с Директивата относно НКПД бе постигнато високо равнище на защита на потребителите и бяха хармонизирани ключови понятия, свързани със защитата срещу неравноправни договорни клаузи на вътрешния пазар, **в отделните държави членки има особености, които участниците на пазара и практикуващите юристи също трябва да вземат предвид.** Тези особености могат да бъдат свързани с по-широк обхват на националните правни норми, с които се транспонира Директивата относно НКПД, или да се отнасят до по-подробни или по-строги правни норми относно неравноправния характер на договорните клаузи. Те могат да включват например „черен списък“ на договорните клаузи, които винаги се считат за неравноправни, списъци на договорни клаузи, за които се презумира, че са неравноправни, а също и преценка на договорни клаузи, които са били договорени на индивидуална основа, и преценка на неравноправния характер на договорни клаузи, с които се определя основният предмет на договорите или адекватността на цената или възнаграждението, дори когато тези клаузи са прозрачни. Също така изискванията на общата разпоредба за неравноправност, въз основа на които се определя кога дадена договорна клауза може да се счита за неравноправна, могат да се окажат по-малко строги, например когато съгласно националните мерки за транспониране не се изисква неравновесието между правата и задълженията на страните да е значително или пък да противоречи на изискванията за добросъвестност. По принцип такива правни норми могат да съществуват съгласно разпоредбата за минимална хармонизация, предвидена в член 8 от Директивата относно НКПД⁵. В приложение 2 към настоящото известие е представен преглед на нотификациите, изпратени от държавите членки съгласно член 8а от Директивата относно НКПД⁶, които отразяват отклоненията от нейните разпоредби.

Настоящото известие се основава на минималния стандарт, предвиден в Директивата относно НКПД, и в него не може да бъде описано изчерпателно прилагането на Директивата в отделните държави — членки на ЕС, нито решенията на националните съдилища и на други компетентни органи относно преценката на конкретни договорни клаузи. Освен в различните източници на информация, които са на разположение в отделните държави членки, информация за националните разпоредби за транспониране на Директивата относно НКПД, за съдебната практика и за правната литература е налична и в базата данни в областта на правото за защита на потребителите, достъпна чрез портала за електронно правосъдие⁷.

Когато не е посочено друго, членовете, упоменати в настоящото известие, са тези от Директивата относно НКПД. Понятията „договорна клауза“ или „клауза“, използвани в този документ, се отнасят до „договорни клаузи, които не са индивидуално договорени“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД. В случай

⁵ Раздел 2.1.

⁶ Тази информация е налична и на уебсайта на ГД „Правосъдие и потребители“: https://archieftc01.archiefweb.eu/archives/archiefweb/20171125145225/http://ec.europa.eu/consumers/consumer_rights/rights-contracts/directive/notifications/index_en.htm#HR

⁷ https://e-justice.europa.eu/content_text_of_the_directive-628-en.do#partDisplayArea

на визуално открити части в цитати от текста на Директивата относно НКПД или от решения на Съда, акцентът е добавен от Комисията.

В раздел 1 от настоящото известие са разгледани целите и приложното поле на Директивата относно НКПД, а раздел 2 засяга по-специално принципа на минимална хармонизация и връзката с националното право в по-общ план. В раздел 3 е разгледана преценката на прозрачността и (не)равноправността на договорните клаузи съгласно членове 3, 4 и 5. В раздел 4 са обяснени последиците от неравноправния характер на договорните клаузи за правата и задълженията на страните съгласно член 6, параграф 1. В раздел 5 са обсъдени подробно процесуалните изисквания за преценката на договорните клаузи, включително задължението националните съдилища да участват активно в тази преценка. Накрая, в раздел 6 са разгледани някои особености на производствата за преустановяване на нарушения.

Принципите, установени от Съда във връзка с процесуалните гаранции, предвидени в Директивата относно НКПД, включително принципът на служебен контрол, се прилагат *mutatis mutandis* и към други законодателни актове на ЕС за защита на потребителите⁸. Наред с това в настоящото известие са взети предвид някои решения на Съда, свързани с други директиви за защита на потребителите, доколкото те имат отношение и към Директивата относно НКПД.

Макар решенията по преюдициални запитвания да са адресирани до запитващата юрисдикция и по-общо до националните съдилища, които са задължени да ги прилагат пряко, те се отнасят за всички национални органи, които се занимават с неравноправни договорни клаузи, включително за административните органи, които прилагат Директивата относно НКПД, и министерствата, отговарящи за изготвянето на законодателни предложения. Задължение на държавите членки е да проучат до каква степен техните правни норми и практики са в съответствие с Директивата относно НКПД, както е тълкувана от Съда, и когато е уместно, как може да се подобри нейното спазване, за да се защитят ефективно потребителите срещу неравноправни договорни клаузи.

Настоящото известие е адресирано до държавите членки и до Исландия, Лихтенщайн и Норвегия в качеството им на страни по Споразумението за Европейското икономическо пространство⁹ (ЕИП). Следователно позоваванията на ЕС, Съюза или единния пазар следва да се разбират като позовавания на ЕИП и пазара на ЕИП.

Настоящото известие е предназначено да служи единствено като ръководство — правна сила имат само текстовете на законодателните актове на ЕС. Всеки меродавен прочит на закона трябва да се основава на текста на

⁸ Поне що се отнася до правото в областта на потребителските договори. Вж. дело C-377/14, *Radlinger Radlingerová*, точки 60—74, по-специално точка 62 с позовавания на други решения на Съда: във връзка с Директива 85/577/ЕИО на Съвета относно защита на потребителите във връзка с договорите, сключени извън търговския обект — дело C-227/08, *Martín Martín*, точка 29, във връзка с Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции — дело C-32/12, *Duarte Hueros*, точка 39. По отношение на Директива 1999/44/ЕО вж. също дело 497/13, *Froukje Faber*, точки 42—48. Във връзка с Директива 87/102/ЕИО на Съвета за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (заменена с Директива 2008/48/ЕО) вж. дело C-429/05, *Rampion*, точка 69 и диспозитива, както и дело C-76/10, *Pohotovost*, точка 76.

⁹ ОВ L 1, 3.1.1994 г., стр. 3, Специално издание на български език, 2007 г., глава 11, том 53, стр. 3.

Директива 93/13/ЕИО и пряко на решенията¹⁰ на Съда, които са издадени до момента и ще бъдат издадени в бъдеще.

В настоящото известие са взети предвид решенията на Съда, публикувани до 31 май 2019 г., и в него не може да бъде предопределено по-нататъшното развитие на съдебната практика на Съда.

Мненията, изразени в настоящото известие, не могат да предопределят позицията, която Европейската комисия би могла да заеме пред Съда.

Информацията, съдържаща се в настоящото известие, е от общ характер и не се отнася конкретно до отделни лица или организации. Нито Европейската комисия, нито което и да е лице, действащо от името на Европейската комисия, не носи отговорност за евентуалното използване на представената по-долу информация.

¹⁰ Обикновено съдебни решения и понякога определения.

1. Цели и приложно поле на Директивата относно НКПД

Член 1

1. Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.
2. Договорни условия, които отразяват задължителни закони или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива.

Член 2

По смисъла на настоящата директива:

- а) „неравноправни клаузи“ означава договорните клаузи, определени в член 3;
- б) „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, [действа за цели], които са извън рамките на [неговото занятие, стопанска дейност или професия];
- в) „продавач или доставчик“ означава всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, [действа за цели], които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст.

Член 3, параграфи 1 и 2

1. [...] [Д]оговорна клауза, [която] не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност [...] създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, [особено в контекста на предварително изготвен стандартен договор].

Фактът, че някои аспекти от дадена клауза или някоя отделна клауза са индивидуално договорени, не изключва приложението на настоящия член към останалата част на договора, ако общата преценка на договора сочи, че той е [предварително изготвен стандартен договор].

Когато продавач или доставчик твърди, че [дадена стандартна клауза е договорена индивидуално, доказателствената тежест в това отношение пада върху него].

Съображение 6:

като има предвид, че, за да [се] улесни изграждането на вътрешния пазар и да се защити гражданинът в качеството му на потребител при придобиване на стоки или ползване на услуги по договори, уредени от законодателството на държави членки, [различни от неговата], е съществено важно да се отстранят неравноправните клаузи от тези договори;

Съображение 9:

като има предвид, че съобразно принципа, посочен в раздел „Защита на икономическите интереси на потребителите“, в тези програми се заявява, че: „лицата, придобиващи стоки и ползващи услуги, следва да са защитени от злоупотреба с положение от страна на продавача или [доставчика], по-специално срещу [едностранчиви стандартни договори] и неравноправно изключване на основни права от договори[те];

Съображение 10:

като има предвид, че по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи; като има предвид, че тези правила следва да се прилагат за всички договори, сключени между продавачи и [доставчици], от една страна, и потребители; като има предвид, че в резултат на това от сферата на действие на настоящата директива трябва да [бъдат изключени, *inter alia*], трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени[те] договори и устави[те] на [капиталови и персонални] дружества;

Съображение 11:

като има предвид, че потребителят трябва да [се ползва с] еднаква защита [както по устни, така и по писмени договори], независимо [...] дали [във втория случай клаузите] на договора се съдържат в един или повече документи;

Съображение 13:

[...] като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 [обхваща също правни норми], които[,] при отсъствие на други уговорки, се прилагат [по закон] между договарящите се страни;

1.1. Цели на Директивата относно НКПД

Директивата относно НКПД има за цел сближаването на националните законодателства, за да се повиши равнището на защита на потребителите срещу неравноправни клаузи, които не са били договорени индивидуално, в договори, сключени между продавач или доставчик и потребител.

Следователно целта на Директивата относно НКПД е двойна:

- да осигури ефективна защита на потребителите, които обикновено са по-слабата страна, срещу неравноправни договорни клаузи, които се прилагат от продавачи или доставчици и не са индивидуално договорени, и
- да допринесе за укрепването на вътрешния пазар чрез минимално хармонизиране на националните правни норми, насочени към тази защита.

Съдът¹¹ е изтъквал значението на Директивата относно НКПД във връзка с общите цели на ЕС, заключавайки, че

„[...] [о]свен това е важно да се отбележи, че съгласно практиката на Съда в съответствие с член 3, параграф 1, буква у) ЕО тази директива в своята цялост

¹¹ Например в решението по дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 51.

представлява необходима мярка за осъществяване на поверените на Европейската общност задачи, и по-конкретно за повишаване на жизнения стандарт и на качеството на живот на цялата нейна територия [...]”¹².

Във връзка с това Съдът многократно е определял защитата, предоставяна по силата на Директивата относно НКПД, като въпрос от „обществен интерес“¹³. Както е посочено в член 114 от Договора за функционирането на ЕС (ДФЕС)¹⁴, който представлява правното основание на Директивата относно НКПД, както и в член 169 от ДФЕС и в член 38 от Хартата на основните права на ЕС¹⁵, Директивата създава предпоставки за високо равнище на защита на потребителите.

Съгласно установената съдебна практика на Съда¹⁶ системата за защита, въведена с Директива 93/13, се основава на

„[...] идеята [...], че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност, като това положение води до приемането от негова страна на установените предварително от продавача или доставчика условия, без да може да повлияе на съдържанието им [...]”

Именно затова Директивата относно НКПД има за цел да предотврати случаи на неравнопоставеност на страните по отношение на договорните клаузи, които може да се дължат на *асиметрия в информираността и техническите познания*¹⁷ или във *възможностите им да преговарят*¹⁸ по договорните условия.

По-специално член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД, в който се постановява необвързващият характер на неравноправните договорни клаузи, представлява стремеж да се постигне *действително равновесие*¹⁹ между страните по договора, като се премахне неравновесието, създадено от неравноправни договорни клаузи²⁰, с цел да се компенсира по-слабото положение на потребителите²¹.

Освен това Директивата относно НКПД има за цел да накара продавачите или доставчиците да се въздържат от използването на неравноправни клаузи в бъдеще²². Комисията припомня, че в доклада си от 2000 г.²³ относно прилагането на Директивата е обърнала специално внимание на вредните последици от използването на

¹² Позоваване на решението по дело C-168/05, *Mostaza Claro*, точка 37.

¹³ Дело C-243/08, *Pannon GSM*, точка 31; дело C-168/05, *Mostaza Claro*, точка 3; дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 78.

¹⁴ Към момента на приемане на член 100а от Договора за създаване на Европейската икономическа общност.

¹⁵ Наричана по-нататък „Хартата“.

¹⁶ Цитатът, който следва, е от решението по дело C-147/16, *Karel de Grote*, точка 54. В края на тази точка Съдът се позовава на дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 31, и дело C-110/14, *Costea*, точка 18, както и на съдебната практика, цитирана в нея. Подобни формулировки могат да бъдат намерени в много други решения на Съда, напр. по дело C-169/14, *Sánchez Morcillo*, точка 22.

¹⁷ На този аспект е обърнато специално внимание в решението по дело C-147/16, *Karel de Grote*, точка 59.

¹⁸ На този аспект се набляга в решението по дело C-110/14, *Costea*, точка 27.

¹⁹ Напр. дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 41; дело C-169/14, *Sánchez Morcillo u Abril García*, точка 23; съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo u други*, точки 53 и 55.

²⁰ Съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, точка 69.

²¹ Напр. дело C-169/14, *Sánchez Morcillo u Abril García*, точка 22 и цитираната съдебна практика.

²² Заключение на генералния адвокат Pitruzella по дело C-260/18, *Dziubak*, точка 53.

²³ Доклад относно прилагането на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори (COM(2000) 248 final, 27.4.2000 г., стр. 13).

неравноправни договорни клаузи за правния и икономическия ред в ЕС като цяло и е изтъкнала значението на Директивата относно НКПД, което надхвърля защитата на индивидуални потребители, пряко засегнати от неравноправни договорни клаузи.

1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД

1.2.1. Понятията „продавач или доставчик“, „потребител“ и „договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“

Както е посочено в член 1, параграф 1 от Директивата относно НКПД, нейните разпоредби се прилагат спрямо „договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.

За да попада в приложното поле на Директивата, даден договор трябва да бъде сключен между продавач или доставчик съгласно определението в член 2, буква в), от една страна, и потребител²⁴ по смисъла на член 2, буква б), от друга страна. Това не засяга факта, че *a priori* нищо не пречи на държавите членки да разширят приложното поле на националните правни норми, с които се транспонира Директивата относно НКПД, и към други договори, като я прилагат например и спрямо договори, сключвани между двама продавачи или доставчици или между двама потребители.

1.2.1.1. Определенията за „продавач или доставчик“ и „потребител“

Докато потребителите трябва да бъдат физически лица, както е предвидено в член 2, буква б), съгласно член 2, буква в) продавачът или доставчикът може да бъде юридическо или физическо лице.

За да се установи дали дадено лице е продавач или доставчик, или потребител, е важно да се разгледа балансът на силите между страните във връзка с въпросния договор. Определящ фактор е асиметрията в информираността и техническите познания или в преговорните възможности. Понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“ са **функционални понятия**, които се основават на ролята на страните във връзка с разглеждания договор. В същото време понятието „потребител“ е обективно и отразява обикновено по-слабото положение на контрагента на продавача или доставчика, което означава, че ако дадено лице е по-добре информирано и притежава по-задълбочени техническите познания, това не го лишава от правото да бъде „потребител“ за целите на Директивата относно НКПД²⁵.

Съдът обяснява този функционален подход, както следва²⁶:

„53 Следователно Директива 93/13 дефинира договорите, към които се прилага, според качеството на страните по тях — в зависимост от обстоятелството дали те действат или не действат в рамките на осъществяваната от тях търговска или професионална дейност [...]”²⁷.“

²⁴ Възможно е също страните по договора да включват повече от един продавач или доставчик и/или повече от един потребител.

²⁵ Дело C-590/17, *Pouvin Dijoux*, точки 25—28 с позоваване на решението по дело C-110/14, *Costea*, точка 21, що се отнася до понятието „потребител“; дело C-74/15, *Tarcău*, точка 27; дело C-534/15, *Dumitraș*, точка 36; и дело C-535/16, *Bachman*, точка 36.

²⁶ Напр. в решението по дело C-147/16, *Karel de Grote*, точки 53 и 55, които са цитирани тук.

²⁷ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 30; дело C-110/14, *Costea*, точка 17 и цитираната съдебна практика.

„55 Оттук следва, че понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от Директива 93/13 е функционално понятие, предполагащо преценка дали договорното правоотношение попада сред дейностите, които лицето извършва по занятие [...]”²⁸.

За да се установи дали физическо лице, което упражнява занаят или осъществява търговска или професионална дейност, е продавач или доставчик, или потребител, е важно да се установи дали въпросният договор се отнася до една от тези дейности, или не.

Въпреки някои несъответствия в определението на понятието „продавач или доставчик“ в текста на член 2, буква в) от Директивата относно НКПД на различни езици²⁹ това понятие трябва да се тълкува еднакво³⁰ и в светлината на целите на Директивата³¹. Това означава, че по-тясното определение, използвано в текста на Директивата относно НКПД на някои езици и в националните мерки за транспониране, не може да ограничи видовете договори, обхванати от Директивата, нито обхвата на осигуряваната от нея защита³². Всъщност понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) трябва да се тълкува по същия начин като понятието „търговец“ в други директиви за защита на потребителите, а съдебната практика по отношение на понятията „търговец“ и „потребител“ в други директиви важи по принцип и за Директивата относно НКПД³³.

Съдът³⁴ е постановил, че определението за „продавач или доставчик“, дадено в член 2, буква в), трябва да се тълкува **широко**:

„47 Съгласно член 2, буква в) от Директива 93/13 понятието „продавач или доставчик“ означава всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на директивата, действа поради интереси, които са свързани със занаята, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичнопосредствено или частнопосредствено контекст.

48 От самия текст на тази разпоредба следва, че волята на законодателя на Съюза е да утвърди широко разбиране за понятието „продавач или доставчик“ [...]”³⁵.

Следователно всяко физическо или юридическо лице е продавач или доставчик, когато договарят се отнася до неговата професионална дейност, включително когато дейността е от обществен характер или е в обществен интерес³⁶, или се урежда от публичното право³⁷. Организациите или органите, които изпълняват задачи от обществен интерес или преследват благотворителни или етични цели, могат да се явяват продавачи или доставчици по договори за продажба на продукти или услуги от

²⁸ Позоваване по аналогия на определението от 27 април 2017 г. по дело C-535/16, *Bachman*, точка 36 и цитираната съдебна практика.

²⁹ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 25.

³⁰ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 26.

³¹ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 31.

³² Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точки 27—30; дело C-147/16, *Karel de Grote*, точки 40—42.

³³ Вж. например дело C-147/16, *Karel de Grote*, точка 51, в която се прави препратка към дело C-59/12, *Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs*, засягащо Директива 2005/29/ЕО относно нелоялни търговски практики.

³⁴ Дело C-147/16, *Karel de Grote*, точки 47 и 48.

³⁵ Позоваване на решението по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 28 и цитираната съдебна практика.

³⁶ Дело C-147/16, *Karel de Grote*, точки 49—51.

³⁷ Дело C-59/12, *Zentrale zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbs*, точка 32.

всякакъв вид на потребители. В това отношение няма значение дали дадена дейност се извършва с „не стопанска цел“. Според Съда³⁸

„[o]т тук следва, че член 2, буква в) от Директива 93/13 не изключва от приложното ѝ поле нито субектите, които изпълняват задача в общ интерес, нито публичноправните субекти [...]”³⁹. Също така, [...], тъй като задачите от обществен характер и в общ интерес често се изпълняват с не стопанска цел, за определението на понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на посочената разпоредба е ирелевантно дали организацията има стопанска или не стопанска цел.“

Това означава например, че договорите, свързани със здравни услуги и полагане на грижи, по принцип попадат в приложното поле на Директивата независимо от правния статут на доставчика.

Съдът е уточнил също, че за да се счита дадено лице за „продавач или доставчик“, **не е необходимо** договорът да засяга неговата **основна дейност** и следователно може да се отнася до допълнителна или съпътстваща дейност⁴⁰. Оттук следва например, че заем, предоставен от компания на нейните служители⁴¹, или заем, предоставен на студент от учебно заведение⁴², може да попадне в приложното поле на Директивата.

В обобщение дали дадено лице следва да се смята за „продавач или доставчик“, или за „потребител“, трябва да се преценява **във всеки отделен случай в зависимост от конкретния разглеждан договор, като се има предвид естеството и целта на въпросния договор и фактът, че Директивата относно НКПД има за цел да защитава потребителите, които обикновено са по-слабата страна.**

Това означава също, че дадено физическо лице може да бъде „продавач или доставчик“ във връзка с определени договори, например адвокат във връзка с договор за предоставяне на правни услуги⁴³, и „потребител“ във връзка с други договори, например за заем, взет за лични цели⁴⁴. В това отношение Съдът⁴⁵ е постановил:

„Ето защо притежаваната от адвокатите висока степен на техническа компетентност [...]”⁴⁶ не означава, че те не могат да бъдат по-слаба страна спрямо продавач или доставчик. [...] положението на по-слаба страна спрямо продавач или доставчик, което въведената с Директива 93/13 система на защита цели да поправи, се отнася както до степента на информираност на потребителя, така и до възможностите му да преговаря по условия, които са предварително установени от продавача или доставчика и върху съдържанието на които не може да повлияе.“

³⁸ Дело C-147/16, *Karel de Grote*, точка 51.

³⁹ Препратка по аналогия към дело C-59/12, *Zentrale zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbs*, точка 32.

⁴⁰ Дело C-590/17, *Pouvin Dijoux*, точка 37, дело C-147/16, *Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen*, точки 57 и 58.

⁴¹ Дело C-590/17, *Pouvin Dijoux*.

⁴² Дело C-147/16, *Karel de Grote*.

⁴³ Дело C-537/13, *Šiba*.

⁴⁴ Дело C-110/14, *Costea*.

⁴⁵ Дело C-110/14, *Costea*, точка 27.

⁴⁶ Позоваване на решението по дело C-537/13, *Šiba*, точка 23.

Освен това физическо лице, действащо по силата на допълнителен договор като поръчител на договор, сключен между две търговски дружества, трябва да се счита за потребител, когато действа за цели извън неговата търговска, стопанска или професионална дейност и няма връзки от функционално естество със заемащото дружество. Връзките от функционално естество могат да се изразяват например в заемането на управленска длъжност в дружеството или в притежаването на значителен дял от неговия дружествен капитал⁴⁷.

1.2.1.2. Договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител

Щом като договорът е сключен между продавач или доставчик, от една страна, и потребител, от друга страна, смята се, че той попада в приложното поле на Директивата относно НКПД, както е посочено във втората клауза от съображение 10, въведена с „като има предвид“. В съображение 10 се уточнява, че Директивата относно НКПД се прилага за *всички* договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители.

Това означава, че Директивата се прилага за всички договори, отнасящи се до закупуването на стоки и предоставянето на услуги, а Съдът е уточнил, че тя действително е предназначена да се прилага „*във всички сектори на икономическа дейност*“⁴⁸.

В съображение 10 се пояснява също, че от сферата на действие на Директивата „трябва да [бъдат] изключени“, *inter alia*, трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право, както и дружествените договори и уставите на капиталови и персонални дружества⁴⁹. Като ограничаващи приложното поле на Директивата тези примери⁵⁰ следва да се тълкуват тясно⁵¹.

В Директивата относно НКПД *не се изисква* потребителят да е заплатил *парично възнаграждение* за стока или услуга. Съдът е преценил, че паричното възнаграждение не е необходимо условие. Според него например⁵² физически лица, които се явяват поръчители на заем, получен от друга страна, могат да бъдат защитени от Директивата относно НКПД, въпреки че в договора за поръчителство не се предвижда парично възнаграждение за конкретна услуга. Следователно следва да се приеме, че договорите между потребители и доставчици на социални медийни услуги попадат в приложното поле на Директивата относно НКПД, независимо дали потребителите трябва да плащат определени парични суми, или възнаграждението за услугите се изразява в съдържание, създадено от потребителите, и профилиране⁵³.

⁴⁷ Дело С-74/15, *Dumitru Tarcău*, и дело С-534/15, *Dumitras*, точки 34—40.

⁴⁸ Дело С-290/16, *Air Berlin*, точка 44.

⁴⁹ Възможно е Съдът да даде допълнителни разяснения относно тази категория договори в становището си по дело С-272/18, *Verein für Konsumenteninformation/TVP Treuhand- und Verwaltungsgesellschaft für Publikumsfonds mbH & Co KG* (висящо към 31 май 2019 г.), отнасящо се до фидуциарни споразумения, сключени между управляващ партньор и други командитни партньори в командитно дружество съгласно германското право.

⁵⁰ Както посочва генералният адвокат в точка 56 от решението по дело С-590/17, *Pouvin Dijoux*, съображение 10 „реално съдържа илюстративни примери на видове правни сделки, които не биха изпълнили условията на член 1, параграф 1 във връзка с член 2, букви б) и в) от Директивата“.

⁵¹ По отношение на трудовите договори вж. дело С-590/17, *Pouvin Dijoux*, точка 32.

⁵² Дело С-74/15, *Dumitru Tarcău*, и дело С-534/15, *Dumitras*.

⁵³ Това се потвърждава от общата позиция на националните органи в общеевропейската мрежа за правоприлагане, създадена съгласно Регламент (ЕО) № 2006/2004, относно защитата на потребителите в социалните мрежи, достъпна на адрес: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-631_bg.htm (ноември 2016 г.). Вж. също понятието за възнаграждение съгласно съображение 16 от Директива (ЕС) 2018/1972

Когато допълнителен договор, например за поръчителство, се сключва между продавач или доставчик и потребител, той попада в приложното поле на Директивата относно НКПД дори ако основният договор, например за заем, е сключен между две търговски дружества и следователно е извън нейния обхват⁵⁴.

Съдът се е произнесъл по ограничен брой конкретни случаи, в които националните съдилища са имали колебания как да класифицират даден договор, и е пояснил, че следните видове договори попадат в приложното поле на Директивата относно НКПД:

- договор за наем на жилище, сключен между, от една страна, физическо лице, действащо за задоволяване на лични нужди, и от друга страна, лице, което се занимава с недвижими имоти по занятие⁵⁵,
- договори за правни услуги⁵⁶,
- договор за обезпечение с ипотека, сключен от адвокат за лични цели⁵⁷,
- договор, сключен от безплатно учебно заведение, съгласно който то предоставя на един от студентите си възможност за разсрочено плащане на дължимите от студента такси за обучение и разходи, свързани с учебно пътуване⁵⁸,
- договор за поръчителство или договор за обезпечение, сключен между физическо лице и кредитна институция с цел обезпечаване на договорни задължения на търговско дружество към кредитната институция по договор за кредит, когато поръчителят действа за цели извън неговата търговска, стопанска или професионална дейност и няма връзки от функционално естество със съответното дружество⁵⁹,
- ипотечен кредит, предоставен от работодател на служител и неговата съпруга за частни цели⁶⁰.

1.2.2. Договорни клаузи, които не са индивидуално договорени (член 3, параграф 1 и 2 от Директивата относно НКПД)⁶¹

Съгласно член 2, буква а) във връзка с член 3, параграф 1 Директивата относно НКПД се прилага само за договорни клаузи, които не са индивидуално договорени. В член 3,

на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2018 г. за установяване на Европейски кодекс за електронни съобщения (преработен текст), *ОВ L 321, 17.12.2018 г., стр. 36—214*.

⁵⁴ Дело C-74/15, *Dumitru Tarcău*, точка 26, и дело C-534/15, *Dumitras*, точка 31.

⁵⁵ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точки 32—34.

⁵⁶ Дело C-537/13, *Šiba*, точки 23 и 24.

⁵⁷ Дело C-110/14, *Costea*.

⁵⁸ Дело C-247/16, *Karel de Grote*.

⁵⁹ Дело C-74/15, *Dumitru Tarcău*, и дело C-534/15, *Dumitras*.

⁶⁰ Дело C-590/17, *Pouvin Dijoux*. Съдът е постановил, че понятието „потребител“ съгласно член 2, буква б) от Директивата обхваща служителите на предприятието и неговата съпруга, които сключват с това предприятие договор за заем, какъвто принципно имат право да сключват само членовете на персонала на посоченото предприятие и който договор е предназначен за финансиране на закупуването на недвижим имот за частни цели. Понятието „продавач или доставчик“ съгласно член 2, буква в) от Директивата обхваща такова предприятие, когато то сключва подобен договор поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, макар предоставянето на заеми да не съставлява негова основна дейност.

⁶¹ В някои държави членки (вж. приложение 2) правилата относно неравноправните договорни клаузи се прилагат и за договорни клаузи, които са договорени индивидуално.

параграф 2 се съдържат някои презумпции и разпоредби относно тежестта на доказване по въпроса дали дадена договорна клауза е договорена индивидуално, или не. В него както и в съображения 9 и 11 са дадени и примери за видовете договорни клаузи, които попадат в приложното поле на Директивата. Това са обикновено, но не единствено, „стандартни“⁶², стандартизирани⁶³ или предварително изготвени договорни клаузи⁶⁴, често срещани в така наречените „обща условия“.

Не е от решаващо значение в каква форма са изложени клаузите — дали в печатен вид, онлайн или офлайн, ръкописно или дори устно⁶⁵, как е сключен договорът — дали в частен контекст или под формата на нотариален акт, в коя част от договора се намират клаузите и дали се съдържат в един или в различни документи. Същественото е дали конкретната(ите) клауза(и) допринася(т) за определянето на правата и задълженията на страните и дали за нея(тях) са водени индивидуални преговори.

Дали са водени *индивидуални преговори* за конкретна договорна клауза, е факт, който трябва да бъде установен от националните съдилища. Съгласно член 3, параграф 2, първа алинея, когато договорна клауза е съставена „предварително“, *например* в случай на „[предварително изготвен стандартен договор]“, тя *никога* „[н]е се счита за индивидуално договорена“. В член 3, параграф 2, трета алинея, се предвижда, че когато продавач или доставчик смята, че дадена „стандартна клауза“ е договорена индивидуално, *доказателствената тежест* в това отношение пада върху него. Съгласно член 3, параграф 2, втора алинея, когато някои аспекти от дадена клауза или някоя отделна клауза са индивидуално договорени, това не означава, че *останалите* договорни клаузи също са договорени индивидуално. Подписът на потребителя, положен в края на договора или в потвърждение на отделни клаузи, категорично не доказва, че договорните клаузи са били договорени индивидуално.

Възможно е Съдът да даде допълнителни насоки относно този критерий и относно понятието „договаряне“⁶⁶.

Понятията „неравноправни договорни клаузи“ или „договорни клаузи“, използвани в настоящото известие, се отнасят до „договорни клаузи, които не са индивидуално договорени“ дори когато уточнението „които не са индивидуално договорени“ не се повтаря. Това не засяга факта, че в някои държави членки защитата, осигурявана от Директивата относно НКПД, се простира и върху индивидуално договорени договорни клаузи⁶⁷.

1.2.3. Договорни клаузи, отразяващи задължителни законови или подзаконови разпоредби, които не попадат в приложното поле на Директивата (член 1, параграф 2 от Директивата относно НКПД)

Съгласно член 1, параграф 2 договорни клаузи, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Съюзът са страна, не са предмет на разпоредбите на Директивата относно НКПД. Съдът⁶⁸ е обърнал специално внимание, че изключението

⁶² Член 3, параграф 2.

⁶³ Съображение 9.

⁶⁴ Член 3, параграф 2 Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 63.

⁶⁵ Съображение 11.

⁶⁶ Дело C-452/18, *Ibercaja Banco* (висящо към 31 май 2019 г.).

⁶⁷ Вж. съответните нотификации от държавите членки съгласно член 8а, представени в приложение 2.

⁶⁸ Цитатът е от решението по дело C-51/17, *OTP Bank/Ilyés u Kiss*, точка 54. Същото становище е изразено например в решението по дело C-186/16, *Andriuc*, точка 31, и по дело C-34/13, *Kušionová*, точка 77.

от предвидената защита на потребителите срещу неравноправни договорни клаузи, въведено в член 1, параграф 2, трябва да се тълкува тясно:

*[...] национална юрисдикция трябва да отчита факта, че с оглед по-специално на целта на посочената директива, а именно защита на потребителите срещу неравноправни клаузи, включени от продавачи или доставчици в сключени с тях договори, въведеното в член 1, параграф 2 от същата директива изключение трябва да се тълкува стриктно [...]*⁶⁹.“

За да може дадена договорна клауза да бъде изключена от предмета на Директивата относно НКПД, трябва да се установи, че тя отразява задължителни законови или подзаконовни разпоредби.

За целите на член 1, параграф 2 и в съответствие със съображение 13, дадена разпоредба е *задължителна*, ако

- се прилага спрямо страните по договора независимо от техния избор,
- но също и когато има допълващ характер и следователно се прилага по подразбиране, тоест при липса на други договорености, постигнати от страните по договора⁷⁰.

В такива случаи изключването от приложното поле на Директивата относно НКПД е обосновано от факта, че

*„[...] по принцип може с основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по някои договори*⁷¹.“

По принцип това се отнася и до случаите, при които дадена задължителна разпоредба е приета след сключването на договора и налага договореност, която замества неравноправна договорна клауза⁷².

В същото време изключението по член 1, параграф 2 трябва да бъде ограничено стриктно до въпроса, регулиран от тези задължителни правила⁷³. Освен това задължителните разпоредби на националното право, които се прилагат за определени групи клиенти, не представляват задължително правило за целите на член 1, параграф 2

⁶⁹ Позоваване на решението по дело C-186/16, *Andriciuc и други*, точка 31 и цитираната в него съдебна практика.

⁷⁰ Дело C-266/18, *Aqua Med*, точка 33, дело C-446/17, *Woonhaven Antwerpen*, точка 25, дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 29; дело C-280/13, *Barclays Bank*, точки 31 и 42, дело C-34/13, *Kušionová*, точка 77, дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 26.

⁷¹ Дело C-51/17, *OTP Bank/Ilyés и Kiss*, точка 53, дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 28. Вж. съображение 13 от Директивата относно НКПД.

⁷² Дело C-51/17, *OTP Bank/Ilyés и Kiss*, точки 62—64. Тази разпоредба обаче не може да лиши потребителите от техните права, които биха могли да произтичат от обявяването на договора за недействителен поради неравноправния характер на дадена договорна клауза. Вж. раздел 4.3.2.1 и дело C-118/17, *Dunai*, точки 51—55.

⁷³ В решението си по дело C-51/17, *OTP Bank/Ilyés и Kiss*, Съдът е постановил, че стандартна договорна клауза, свързана с валутния *риск* по договор за ипотечен кредит, деноминиран в чуждестранна валута, не е изключена от приложното поле на Директивата относно НКПД дори ако в националното законодателство се съдържат задължителни разпоредби относно механизма за превалутиране.

от Директивата относно НКПД, ако дадена договорна клауза разширява тяхното приложно поле и към други клиенти⁷⁴.

Съдът⁷⁵ е уточнил, че изключението, предвидено в член 1, параграф 2, не се прилага, когато националните разпоредби дават на страните различни възможности, например за определяне на компетентния съд.

Съдът може да даде допълнителни насоки по член 1, параграф 2 въз основа на три преюдициални запитвания, които са висящи към момента на приемане на настоящото известие⁷⁶.

Освен това съгласно член 1, параграф 2 от приложното поле на Директивата относно НКПД са изключени разпоредби или принципи на международните конвенции, по които държавите — членки на Съюза, са страни, като специално се споменават международните конвенции в областта на транспорта⁷⁷.

1.2.4. Взаимодействие с други законодателни актове на ЕС

Директивата относно НКПД се прилага спрямо договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители, във всички сектори на икономическа дейност⁷⁸. Следователно в зависимост от вида на даден договор спрямо него могат да се прилагат и други разпоредби на правото на ЕС, включително други правила за защита на потребителите. Други релевантни правила, които могат да се прилагат паралелно, биха могли да включват хоризонтални правила, засягащи преддоговорната информация и правото на отказ, предвидени в Директива 2011/83/ЕС⁷⁹ относно правата на потребителите, или правила, свързани с нелоялните търговски практики съгласно Директива 2005/29/ЕО⁸⁰. В допълнение към Директивата относно НКПД могат да се прилагат също правила, отнасящи се до определени видове договори, предвидени

⁷⁴ Дело С-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 1 от диспозитива: „Член 1, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че тази директива се прилага спрямо клаузите от общите условия — съдържащи се в сключени между продавач или доставчик и потребител договори — които възпроизвеждат приложима към друга категория договори норма на националното право и за които разглежданата национална правна уредба е неприложима“.

⁷⁵ Дело С-266/18, *Aqua Med*, точки 35—38.

⁷⁶ Дело С-125/18, *Gomez del Moral*, дело С-779/18, *Mikrokasa*, и дело С-81/19, *Banca Transilvania*, висящо към 31 май 2019 г.

⁷⁷ Конвенция за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз (Конвенция от Монреал), приета в Монреал на 28 май 1999 г.

Конвенция за международни железопътни превози (COTIF) от 9 май 1980 г., изменена с Протокола от Вилнюс от 3 юни 1999 г.

Атинска конвенция относно превоза на пътници и личния им багаж по море от 1974 г., изменена с Протокола от 2002 г. (Атинска конвенция).

⁷⁸ Дело С-290/16, *Air Berlin*, точка 44.

⁷⁹ Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕИО на Съвета и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, *ОВ L 304*, 22.11.2011 г., стр. 64—88.

⁸⁰ Директива 2005/29/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 11 май 2005 година относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар и изменение на Директива 84/450/ЕИО на Съвета, Директиви 97/7/ЕО, 98/27/ЕО и 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, и Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета (*ОВ L 149*, 11.6.2005 г., стр. 22—39, Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 14, стр. 260—277).

например в Директива 2008/48/ЕО⁸¹ относно договорите за потребителски кредити, в Директива 2008/122/ЕО⁸² относно защитата на потребителите по отношение на някои аспекти на договорите за разпределено във времето ползване на собственост, дългосрочни ваканционни продукти, препродажба и замяна, в Директива 2014/17/ЕС⁸³ относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители, в Директива (ЕС) 2015/2302⁸⁴ относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги, в Директива (ЕС) 2018/1972⁸⁵ за установяване на Европейски кодекс за електронни съобщения, в Регламент (ЕО) № 1008/2008⁸⁶ относно въздухоплавателните услуги, в Директива 2009/72/ЕО⁸⁷ относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО или в Директива 2009/73/ЕО⁸⁸ относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/55/ЕО⁸⁹. Освен това в случай на неравноправни договорни клаузи могат да се прилагат също правила в областта на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси, например относно приложимото право⁹⁰ и юрисдикцията⁹¹, и процесуални правила, засягащи например иски с малък материален интерес⁹² или европейската заповед за плащане⁹³.

⁸¹ Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (*ОВ L 133*, 22.5.2008 г., стр. 66—92).

⁸² Директива 2008/122/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 14 януари 2009 година относно защитата на потребителите по отношение на някои аспекти на договорите за разпределено във времето ползване на собственост, дългосрочни ваканционни продукти, препродажба и замяна, *ОВ L 33*, 3.2.2009 г., стр. 10—30.

⁸³ Директива 2014/17/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 4 февруари 2014 година относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители и за изменение на директиви 2008/48/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010, *ОВ L 60*, 28.2.2014 г., стр. 34—85.

⁸⁴ Регламент (ЕС) 2017/2394 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2017 година относно сътрудничеството между националните органи, отговорни за прилагането на законодателството за защита на потребителите и за отмяна на Регламент (ЕО) № 2006/2004, *ОВ L 345*, 27.12.2017 г., стр. 1—26.

⁸⁵ Директива (ЕС) 2018/1972 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2018 г. за установяване на Европейски кодекс за електронни съобщения (преработен текст), *ОВ L 321*, 17.12.2018 г., стр. 36—214. В съображение 260 се посочва, че крайните ползватели следва да бъдат информирани, наред с другото, за всички нива на качество на услугата, условията за специални оферти и прекратяване на договора, приложими тарифни планове и тарифи за услуги, които са предмет на специални ценови условия.

⁸⁶ Регламент (ЕО) № 1008/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 24 септември 2008 година относно общите правила за извършване на въздухоплавателни услуги в Общността (преработен текст) (Текст от значение за ЕИП), *ОВ L 293*, 31.10.2008 г., стр. 3—20.

⁸⁷ Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО, *ОВ L 211*, 14.8.2009 г., стр. 55—93.

⁸⁸ Директива 2009/73/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ и за отмяна на Директива 2003/55/ЕО, *ОВ L 211*, 14.8.2009 г., стр. 94—136.

⁸⁹ Връзката между Директивата относно НКПД и Директива 2003/55/ЕО е обсъдена по дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, в което Съдът прилага и двата инструмента по допълващ начин.

⁹⁰ Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I), *ОВ L 177*, 4.7.2008 г., стр. 6—16.

⁹¹ Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (преработен текст), *ОВ L 351*, 20.12.2012 г., стр. 1—32.

⁹² Регламент (ЕО) № 861/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 юли 2007 година за създаване на европейска процедура за иски с малък материален интерес, *ОВ L 199*, 31.7.2007 г., стр. 1—22.

В някои актове, отнасящи се до конкретни сектори, изрично се уточнява, че техните разпоредби не засягат Директивата относно НКПД. Такива са например Директива 2009/72/ЕО⁹⁴, Директива 2009/73/ЕО⁹⁵, Директива 2014/17/ЕС⁹⁶ и Директива (ЕС) 2018/1972⁹⁷.

Въз основа на член 1, параграф 2, който е разгледан в раздел 1.2.3, договорни клаузи, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, включително специфични разпоредби за конкретни сектори, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Съюзът са страна, не са предмет на разпоредбите на Директивата относно НКПД.

Когато обаче секторното законодателство е прието след влизането в сила на Директивата, следва да се има предвид, че изключения от нейното прилагане се допускат само ако това е предвидено изрично в съответния акт⁹⁸. Обикновено случаят не е такъв⁹⁹, така че Директивата относно НКПД по принцип се прилага в допълнение към специфичните за сектора правила.

Когато в допълнение към Директивата относно НКПД се прилагат други разпоредби на ЕС, обикновено се предпочита тълкуване, при което се запазва във възможно най-голяма степен *полезното действие (effet utile)* на Директивата и на разпоредбата, която евентуално влиза в противоречие с нея. Процесуалните правила например не трябва да подкопават ефективността на защитата срещу неравноправни договорни клаузи, предвидена в Директивата относно НКПД.

При преценка на прозрачността и неравноправността на договорни клаузи съгласно Директивата относно НКПД може да се окаже необходимо да бъдат взети предвид други разпоредби на ЕС. Например фактът, че продавач или доставчик е прибягнал до

⁹³ Регламент (ЕО) № 1896/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 година за създаване на процедура за европейска заповед за плащане, *ОВ L 399, 30.12.2006 г., стр. 1—32*. Въпросът за връзката между този регламент и Директивата относно НКПД е повдигнат в съединени дела С-453/18 и 494/18, *Bondora* (висящи към 31 май 2019 г.).

⁹⁴ Уводната част на точка 1 от приложението към Директива 2009/72/ЕО гласи следното: „Без да се засягат правилата на Общността относно защитата на потребителите, по-специално [...] и Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори, мерките, посочени в член 3, трябва да гарантират, че клиентите [...]“.

⁹⁵ Уводната част на точка 1 от приложението към Директива 2009/73/ЕО гласи следното: „Без да се засягат правилата на Общността относно защитата на потребителите, по-специално [...] и Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори, мерките, посочени в член 3, трябва да гарантират, че клиентите: [...]“.

⁹⁶ Съображение 50 от Директива 2014/17/ЕС съдържа следния текст: „[...] Разпоредбите на настоящата директива относно допълнителните продукти и услуги (например разпоредбите относно разходите по откриване и поддържане на банкова сметка) не следва да засягат [...] Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори [...]“.

⁹⁷ Съображение 258 от Директива (ЕС) 2018/1972 съдържа следния текст: „Освен настоящата директива и изискванията на съществуващото право на Съюза относно защитата на потребителите във връзка с договорите, и по-специално Директива 93/13/ЕИО на Съвета [...], се прилагат за потребителските сделки във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги“. Подобен текст се съдържа и в съображение 30 от Директива 2002/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 7 март 2002 година относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги (Директива за универсалната услуга), *ОВ L 108, 24.4.2002 г., стр. 51—77*.

⁹⁸ Дело С-290/16, *Air Berlin*, точки 45 и 46.

⁹⁹ В точка 2 от диспозитива и в точки 45—52 от решението си по дело С-290/16, *Air Berlin*, Съдът е заключил, че свободата на ценообразуване, предвидена в член 22, параграф 1 от Регламент (ЕО) № 1008/2008 относно въздухоплавателните услуги, не може да бъде пречка за прилагането на Директивата относно НКПД към договорни клаузи, отнасящи се до ценообразуването.

нелоялни търговски практики по смисъла на Директива 2005/29/ЕО, може да бъде отчетен при преценка на неравноправния характер на отделни договорни клаузи¹⁰⁰. В същото време подобна констатация няма пряко въздействие върху преценката относно действителността на договора от гледна точка на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД¹⁰¹.

Връзката между специфични правила за конкретни сектори и Директивата относно НКПД, особено що се отнася до изискванията за прозрачност/преддоговорна информация¹⁰² или до задължителното съдържание на договорите¹⁰³, е разгледана в раздел 3.3.2 по-долу.

1.2.5. Прилагане на Директивата относно НКПД по отношение на търговци, установени в трети държави

Дали Директивата относно НКПД е приложима спрямо договор, сключен между потребител, пребиваващ в държава — членка на ЕС, и търговец или професионалист¹⁰⁴ от държава, която не е членка на ЕС и не принадлежи към ЕИП, се определя по принцип от Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I)¹⁰⁵.

Член 6, параграфи 1 и 2 от Регламент „Рим I“ гласят:

1. Без да се засягат членове 5 и 7, договор, сключен от физическо лице с цел, която може да се смята, че е извън рамките на неговото занятие или професия („потребителят“), с друго лице, което упражнява своето занятие или професия („професионалистът“), се урежда от правото на държавата, в която е обичайното местопребиваване на потребителя, при условие че професионалистът:

а) извършива своята търговска или професионална дейност в държавата, в която е обичайното местопребиваване на потребителя, или

б) по какъвто и да било начин насочва тази дейност към съответната държава или към няколко държави, включително и тази държава,

и договорът попада в обхвата на тази дейност.

2. Независимо от параграф 1 страните могат, в съответствие с член 3, да изберат приложимото право за договор, който отговаря на изискванията на параграф 1. Въпреки това този избор не може да води до лишаване на потребителя от закрилата,

¹⁰⁰ Дело С-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 2 от диспозитива, предпоследното изречение: „Установяването на нелоялния характер на такава търговска практика представлява един от елементите, на които по силата на член 4, параграф 1 от Директива 93/13 компетентният съд може да основе преценката си за неравноправния характер на договорните клаузи относно цената на отпуснатия на потребителя кредит.“

¹⁰¹ Дело С-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 2 от диспозитива, последното изречение:

¹⁰² Например членове 5 и 6 от Директива 2008/48/ЕО относно договорите за потребителски кредити или член 5 от Директива (ЕС) 2015/2302.

¹⁰³ Вж. например член 10 от Директива 2008/48/ЕО относно договорите за потребителски кредити — да се добавят съответните разпоредби — и член 7 от Директива (ЕС) 2015/2302 относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги.

¹⁰⁴ Понятието „търговец“ се използва в много директиви на ЕС за защита на потребителите („продавач или доставчик“ съгласно Директивата относно НКПД), докато в Регламент „Рим I“ е използвано понятието „професионалист“.

¹⁰⁵ ОВ L 177, 4.7.2008 г., стр. 6—16.

предоставяна му от разпоредбите, които не могат да бъдат отклонени чрез споразумение според правото, което при липса на избор би било приложимо въз основа на параграф 1.

Следователно, когато професионалист (т.е. търговец или „продавач или доставчик“) от трета държава извършва дейност в държава членка или насочва дейностите си към потребители, които имат обичайно местопребиваване в държава членка, тези потребители се ползват от закрилата, осигурена от Директивата относно НКПД, и от правилата за защита на потребителите на тяхната държава членка. Това се прилага дори когато по избор на страните приложимото право е правото на третата държава. В член 5 от Регламент „Рим I“ обаче са предвидени конкретни правила относно договорите за превоз.

В допълнение член 6, параграф 2 от Директивата относно НКПД гласи:

Държавите членки предприемат необходимите мерки с цел потребителите да не бъдат лишени от защитата, предоставена им от настоящата директива, поради избор на правото на трета страна като приложимо право по договора, ако последният е непосредствено свързан с територията на държавите членки.

Тази разпоредба може да предостави на потребителя допълнителна защита, тъй като тя се прилага във всички случаи, когато за приложимо е избрано правото на трета държава, но договорът е непосредствено свързан с държава членка. Следователно условията за нейното прилагане са по-широки от тези на член 6 от Регламент „Рим I“.

Освен това Съдът е приел¹⁰⁶, че съгласно член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД, договорна клауза, според която договор, сключен с потребител, се урежда от правото на държавата членка, в която е установен продавачът или доставчикът, е неравнопавна, ако в нея не се посочва недвусмислено, че потребителите запазват правото си да се възползват от задължителните правила за защита на потребителите, установени в държавата на тяхното обичайно местопребиваване, както е предвидено в член 6, параграф 2 от Регламента „Рим I“. Без това уточнение потребителят може да бъде подведен, оставайки с погрешното впечатление, че за договора е приложимо само избраното право. Същата логика трябва да се прилага, когато посредством договорна клауза по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД е избрано правото на държава, която не е членка на ЕС¹⁰⁷.

2. Връзка с националното право, включително по отношение на принципа на минимална хармонизация

Член 8 от Директивата относно НКПД

Държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата

¹⁰⁶ Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, по-специално точка 2 от диспозитива.

¹⁰⁷ Вж. Общата позиция на националните органи в общеевропейската мрежа за правоприлагане относно защитата на потребителите в социалните мрежи (ноември 2016 г.), http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-631_bg.htm.

директива с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите.

Член 8а от Директивата относно НКПД¹⁰⁸

1. Когато държава членка приема разпоредби в съответствие с член 8, тя информира Комисията за това, както и за всякакви последващи промени, по-специално когато тези разпоредби:

- разширяват приложението на оценката за неравноправност спрямо индивидуално договорени договорни клаузи или спрямо адекватността на цената или възнаграждението, или
- съдържат списъци на клаузи на договори, които се считат за неравноправни.

2. Комисията осигурява лесен достъп за потребители и търговци до информацията, посочена в параграф 1, *inter alia*, чрез специален уебсайт.

3. Комисията изпраща информацията, посочена в параграф 1, на другите държави членки и на Европейския парламент. Комисията се консултира със заинтересованите страни относно тази информация.

Съображение 17:

[К]ато има предвид, че по смисъла на настоящата директива приложеният списък от условия е само насочващ, и поради ограничения обем на директивата, обхватът на тези условия може да бъде разширен или ограничен от страна на държавите членки при транспонирането им в националните законодателства;

Директивата относно НКПД и националното право си взаимодействат по различни начини. Съществуват

- разпоредби, с които Директивата се транспонира в националното право, включително такива, които разширяват нейния обхват или предвиждат по-строги изисквания, и
- разпоредби на националното право, било то от материално или от процесуално естество, които обхващат допълнителни аспекти, но трябва да се вземат предвид от съдилищата при решаването на дела, свързани с неравноправни договорни клаузи.

2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища

Съгласно член 8 държавите членки могат да гарантират по-високо ниво на защита на потребителите от предвиденото в Директивата относно НКПД¹⁰⁹. Член 8а от

¹⁰⁸ Член 8а е добавен посредством член 32 от Директива 2011/83/ЕС относно правата на потребителите, *ОВ L 304*, 22.11.2011 г., стр. 64—88.

¹⁰⁹ Това е потвърдено например в точка 55 от решението по дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*: „[...] В това отношение следва да се отбележи, че в съответствие с член 8 от Директива 93/13 равнището на защита на потребителите във всяка държава членка може да е различно, поради което, дори и при едни и същи обстоятелства, преценката на дадена клауза може да е различна в зависимост от приложимото право.“ Съдът е потвърдил това и в решението си по дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*.

Директивата¹¹⁰ задължава държавите членки да нотифицират национални правила, които съдържат по-строги стандарти или разширяват обхвата на националните правила, с които се транспонира Директивата¹¹¹.

Така например държавите членки могат да прилагат националните правила, с които се транспонира Директивата относно НКПД, и спрямо индивидуално договорени договорни клаузи¹¹², или спрямо взаимоотношения между предприятия, или спрямо сделки между потребители¹¹³.

Те могат също така да ги направят по-строги, по-специално като снижат прага за обявяване на дадена договорна клауза за неравнопавна. Могат например да съставят „черен списък“ на договорни клаузи, които винаги се считат за неравнопавни, без да изискват всеки отделен случай да се оценява по общите критерии за неравнопавност, предвидени в член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД¹¹⁴, и/или различни видове „сиви списъци“. Допълнителна информация относно приложението към Директивата относно НКПД може да бъде намерена в раздел 3.4.7.

В националното право може да бъде предвидено също, че липсата на прозрачност например може да доведе пряко до обявяване на договорни клаузи за нищожни, без да е необходимо да се прилагат критерии за неравнопавност по член 3, параграф 1¹¹⁵.

Съдът¹¹⁶ е уточнил също, че предвид член 8 разпоредбите на член 4, параграф 2¹¹⁷ не задължават държавите членки да изискват договорните клаузи, отнасящи се до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, да подлежат на преценка само ако не са изразени на ясен и разбираем език.

Съдът¹¹⁸ е потвърдил, че съдебната практика на националните върховни юрисдикции не попада в обхвата на по-строгите разпоредби съгласно член 8. Въпреки това, когато националните върховни юрисдикции разработват някои критерии за преценка на неравнопавния характер на договорни клаузи, които по-нисшестоящите юрисдикции *de facto* трябва да спазват, ако не искат решенията им да бъдат отменени, или които дори по правило са обвързващи за тях, това по принцип не противоречи на Директивата относно НКПД. Критериите, прилагани от националните върховни юрисдикции обаче, следва да бъдат съобразени със съдебната практика на Съда и не трябва да

¹¹⁰ Добавен посредством член 32 от Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕИО на Съвета и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, *ОВ L 304*, 22.11.2011 г., *стр.* 64—88.

¹¹¹ Нотифицираните национални правила могат да бъдат намерени в приложение 2 и на адрес: https://ec.europa.eu/info/notifications-under-article-8a-directive-93-13-eec_en.

¹¹² Упоменати изрично в член 8а, параграф 1, първо тире.

¹¹³ Последните две възможности не са изрично упоменати в член 8а.

¹¹⁴ В точка 61 от решението си по дело С-143/13, *Matei u Matei*, Съдът е потвърдил, че „черният списък“ на клаузи, които следва да се считат за неравнопавни, е една от по-строгите мерки, които държавите членки могат да приемат или да запазят в действие в областта, уредена с Директивата относно НКПД, за да се осигури максимално равнище на защита на потребителите, което е съвместимо с правото на ЕС.

¹¹⁵ Вж. също раздел 4, в който е описана връзката между прозрачност и неравнопавност.

¹¹⁶ Дело С-484/08, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, точки 41—44.

¹¹⁷ Функцията на член 4, параграф 2 е разяснена по-подробно в раздел 3.1.

¹¹⁸ Съединени дела С-96/16 и С-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, точка 69.

възпрепятстват компетентния съд да предложи на потребителите ефективно средство за защита на техните права или да сезира Съда с преюдициално запитване¹¹⁹.

2.2. Други разпоредби на националното право

Други национални правила, които могат да се прилагат по отношение на неравноправни договорни клаузи, включват общи разпоредби на договорното право, по-специално относно съставянето и действителността на договорите, както и процесуалните правила за производства пред националните съдилища. Тези въпроси не са изрично уредени в Директивата относно НКПД, но могат да имат значително въздействие върху нейното прилагане.

Така например, макар да се прилага при преценката на отделни договорни клаузи, съдържащи се в договори между стопански субекти и потребители, Директивата, сама по себе си, не урежда действителността на договорите в тяхната цялост. Възможно е обаче съгласно националното договорно право неравноправният характер на една или повече договорни клаузи да води до обявяване на договора за недействителен в неговата цялост, например когато той не може да бъде изпълнен без договорености за съществени задължения на страните. Тази възможност е предвидена в член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД и е разгледана в раздел 4.

Освен това в националното право съществуват норми, съгласно които даден договор може да бъде обявен за недействителен в неговата цялост, например когато нарушава правна забрана, съдържа прекалено неблагоприятни финансови условия или по друг начин противоречи на основни морални норми. Нещо повече, съгласно националното право потребителите биха могли да се откажат от договори, сключени чрез измама или чрез агресивно поведение от страна на продавача или доставчика, което може да се третира като заблуждаващо, агресивно или друга нелоялна търговска практика по смисъла на Директива 2005/29/ЕО.

Когато в такива случаи съществуват и неравноправни договорни клаузи, Директивата относно НКПД обикновено не засяга националните правила, стига те да не поставят под съмнение нейната ефективност, и по-специално член 6, параграф 1 от нея¹²⁰. Съдът¹²¹ е уточнил, че по принцип правилата относно обявяването на договорите за недействителни трябва да се разглеждат по тяхна собствена логика¹²², а когато са налице и неравноправни договорни клаузи, тези правила са допустими по член 8 от

¹¹⁹ Съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, точки 62—71. Дело C-118/17, *Dunai*, точки 60—64.

¹²⁰ Член 6, параграф 1 е разгледан подробно в раздел 4, а неговите процесуални последици — в раздел 5.

¹²¹ Напр. в решението по дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*.

¹²² Вж. решение по дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 46 и в края на точка 47: „46 Следователно установяването на нелоялния характер на търговска практика няма непосредствено значение за отговора на въпроса дали договорът е действителен от гледна точка на член 6, параграф 1 от Директива 93/13.

47 [...] Установяването на нелоялния характер на такава търговска практика представлява един от елементите, на които по силата на член 4, параграф 1 от Директива 93/13 компетентният съд може да основе преценката си за неравноправния характер на договорните клаузи относно цената на отпуснатия на потребителя кредит. Тази констатация обаче не се отразява непосредствено на преценката от гледна точка на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 на действителността на сключения договор за кредит.“

Директивата относно НКПД, доколкото водят до по-благоприятни последици за потребителите от минималното равнище на защита, изисквано съгласно Директивата¹²³.

Трябва да се подчертае, че в рамките на своето приложно поле *правото на ЕС има предимство пред националното право и националните органи, включително съдилищата, са задължени във възможно най-голяма степен да тълкуват националното право в съответствие с правото на ЕС*, за да гарантират неговата ефективност. Според Съда¹²⁴

„[...] [С]ледва [...] да се припомни, че национална юрисдикция, която е сезирана със спор единствено между частноправни субекти, е длъжна при прилагането на вътрешноправните разпоредби да взема предвид нормите от националното право в тяхната цялост и във възможно най-голяма степен да ги тълкува предвид текста и целта на приложимата директива, за да стигне до разрешение, съответстващо на преследваната от нея цел [...]¹²⁵.“

Когато националното право, включително процесуалните правила, не могат да бъдат тълкувани в съответствие с правото на ЕС, националните съдилища трябва да ги оставят без приложение и да се опират пряко на правото на Съюза¹²⁶. Съдът¹²⁷ е потвърдил, че националните съдилища са длъжни да гарантират пълното действие на нормите на Директивата относно НКПД, като при необходимост по собствена инициатива оставят без приложение всяка разпоредба от националното законодателство, която им противоречи, дори да е приета впоследствие. Следователно не е необходимо съдилищата да искат или да изчакват нейната предварителна отмяна по законодателен път или по какъвто и да било друг конституционен способ. Това се отнася и до случаите, при които съгласно националното право не се предвижда или дори не се допуска служебна преценка на неравноправни договорни клаузи, а такъв

¹²³ Дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 35: „Следователно Директива 93/13 не е пречка за държава членка да предвиди, при спазване на правото на Съюза, национална правна уредба, която допуска сключен между продавач или доставчик и потребител договор, съдържащ една или няколко неравноправни клаузи, да бъде обявен за недействителен в неговата цялост, когато се окаже, че това гарантира по-добра защита на потребителя.“

¹²⁴ Напр. съединени дела C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, *Unicaja Banco*, точка 38.

¹²⁵ Позоваване на решението по дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 64.

¹²⁶ Дело 106/77, *Simmenthal*, точки 21—26. Принципите, установени в решението по дело *Simmenthal*, са потвърдени например в решението по дело C-689/13, *PFE*, точки 40 и 41:

„40 Националният съд, натоварен в рамките на своята компетентност с прилагането на разпоредбите на правото на Съюза, е длъжен да гарантира пълното действие на тези норми, като при необходимост по собствена инициатива оставя без приложение разпоредбите на националното законодателство, които им противоречат, дори те да са приети впоследствие, без да е необходимо да иска или да изчаква тяхната предварителна отмяна по законодателен път или по какъвто и да било друг конституционен способ [...]“ (позоваване на решението по дело *Simmenthal*, точки 21 и 24 и по дело C-112/13, *A*, точка 36.

„41 Всъщност всяка разпоредба на национална правна система и всяка законодателна, административна или съдебна практика, която може да намали ефективността на правото на Съюза, поради факта че отказва на компетентния да прилага това право съд правомощието в самия момент на прилагането да извърши всичко необходимо, за да изключи прилагането на националните законови разпоредби, които евентуално представляват пречка за пълното действие на нормите на Съюза, е несъвместима с изискванията, произтичащи от самото естество на правото на Съюза [...]“ (позоваване на решението по дело *Simmenthal*, точка 22, и по дело C-112/13, *A*, точка 37).

¹²⁷ Дело C-118/17, *Dunai*, точка 61.

контрол се изисква съгласно Директивата относно НКПД¹²⁸, или при които националното право противоречи по друг начин на Директивата или нарушава принципите на *равностойност* или *ефективност*¹²⁹.

В същото време държавите членки са длъжни да изменят нормите, които не съответстват на Директивата относно НКПД, включително в случаите, когато има колебания относно тяхното тълкуване¹³⁰.

3. Общи критерии за неравнопоставеност и изисквания за прозрачност

3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип

Член 3, параграфи 1 и 3

1. [...] [Д]оговорна клауза, [която] не е индивидуално договорена, се счита за *неравнопоставена*, когато *въпреки изискването за добросъвестност [...] създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора. [...]*

3. *Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които [могат да] се смятат за неравнопоставени.*

Член 4

1. *Без да се засяга член 7, преценката за неравнопоставеност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.*

2. *Преценката за неравнопоставения характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език.*

Член 5

При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език. При наличие на съмнение за смисъла на определена клауза, тя се тълкува в най-благоприятен за

¹²⁸ На този извод навежда решението по дело C-168/15, *Milena Tomášová*, в което Съдът е приел, че при определени условия държавите членки са длъжни да обезщетят потребителите за вреди, причинени от факта, че национална юрисдикция, която се произнася като последна инстанция, не е преценила служебно съответните договорни клаузи, въпреки че е била длъжна да го направи съгласно Директивата относно НКПД, макар такова изискване да не съществува изрично в националното право. Решенията по дела C-618/10, *Banco Español de Crédito*, C-49/14, *Finanmadrid*, C-176/17, *Profi Credit Polska*, и C-632/17, *РКО*, са само някои от примерите, при които Съдът е приел, че националните съдилища са длъжни да преценяват служебно неравнопоставения характер на договорните клаузи, въпреки че съгласно националното право не се предвижда такава преценка. Въпросът за служебния контрол на неравнопоставения характер на договорните клаузи е разгледан подробно в раздел 5.

¹²⁹ Връзката между Директивата относно НКПД и националните процесуални правила е обсъдена конкретно в раздел 5 по-долу.

¹³⁰ В решението по дело C-144/99, *Комисия/Нидерландия*, точка 21, Съдът набляга върху изискването за правна сигурност във връзка с транспонирането на Директивата относно НКПД.

потребителя смисъл. Настоящото правило не се прилага във връзка с процедурите по реда на член 7, параграф 2.

Съображение 16:

[...] като има предвид, че при преценката за добросъвестност се отделя специално внимание на силата на позицията, от която всяка договаряща страна преговаря, като например дали потребителят е бил подтикнат да приеме условията и дали стоките или услугите са продадени, или предоставени по нарочна поръчка от негова страна; като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси;

Съображение 20:

като има предвид, че договорите следва да се съставят на ясен, разбираем език, а потребителят да има възможност да проучи всички условия и, при съмнение от негова страна, се приема най-благоприятното за него тълкуване;

Точка 1, буква и) от приложението към Директивата относно НКПД, упоменато в член 3, параграф 3

1. Условия, които имат за предмет или резултат:

[...]

и) окончателно обвързване на потребителя с условия, с които той не е имал реална възможност да се запознае преди сключването на договора;

й) даване право на продавача или доставчика да изменя едностранно условията по договора без основателна причина, което е посочено в самия договор;

Член 3, параграф 1 съдържа **общите критерии**, спрямо които трябва да се преценява неравноправният характер на договорните клаузи, използвани от продавачите или доставчиците. Тези общи критерии трябва да намерят отражение в нормите на държавите членки и да се прилагат от техните органи във всеки отделен случай, когато се преценяват конкретни клаузи.

В допълнение към общите критерии, изложени в член 3, параграф 1, в член 3, параграф 3 е упоменато приложение, което съдържа примерен и неизчерпателен списък на договорни клаузи, които *могат* да се смятат за неравноправни¹³¹.

Освен това в Директивата относно НКПД се поставят **изисквания за прозрачност** към продавачите или доставчиците, използващи договорни клаузи, които не са индивидуално договорени. Те се изразяват в правила, според които договорните клаузи трябва да бъдат (съставени) на ясен и разбираем език (член 4, параграф 2 и член 5 от Директивата относно НКПД), и в изискването потребителите да имат реална възможност да се запознаят с договорните условия преди сключване на договора (точка 1, буква и) от приложението и съображение 20).

¹³¹ В решението си по дело C-143/13, *Matei и Matei*, точка 60, Съдът нарича приложението „сив списък“. Възможно е обаче в мерките за транспониране на отделните държави членки да съществуват някои различия в разбирането на понятието „сив списък“, което може да се отнася само до примерен списък, както в приложението към Директивата относно НКПД, но и да съдържа законова презумпция, че включените в списъка клаузи са неравноправни.

Съгласно Директивата изискванията за прозрачност изпълняват три функции:

- Според член 5, второ изречение договорни клаузи, които не са съставени на ясен и разбираем език, трябва да се тълкуват в полза на потребителя¹³².
- Според член 4, параграф 2 клаузите, отнасящи се до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, подлежат на преценка съгласно член 3, параграф 1 само ако не са изразени на ясен и разбираем език¹³³.
- Неспазването на изискванията за прозрачност може да бъде елемент от преценката на неравноправния характер на дадена договорна клауза¹³⁴ и дори показател за неравноправност¹³⁵.

Съдът е дал насоки както относно изискванията за прозрачност, на които трябва да отговарят продавачите или доставчиците, така и относно общите критерии за неравноправност. Повече подробности относно прозрачността могат да бъдат намерени в раздел 3.3, а в раздел 3.4 е предоставена повече информация относно общите критерии за неравноправност.

В същото време Съдът многократно е подчертавал¹³⁶, че макар неговата роля да е да дава насоки относно тълкуването на понятията „прозрачност“ и „неравноправност“, **националните органи, и по-специално националните съдилища, са тези, които трябва да преценяват прозрачността и неравноправността на отделните договорни клаузи предвид конкретните обстоятелства във всеки отделен случай.** Съдът¹³⁷ е изразил това по следния начин:

*„42 Макар да е вярно, че при упражняването на възложената му с член 234 ЕО¹³⁸ компетентност в точка 22 от Решение по дело *Océano Grupo Editorial y Salvat Editores*, посочено по-горе, Съдът тълкува общите критерии, използвани от общностния законодател за определяне на понятието за неравноправна клауза, той все пак не може да се произнася по прилагането на тези общи критерии по отношение на конкретната клауза, която трябва да бъде разгледана в зависимост от обстоятелствата, присъщи на случая (вж. Решение по дело *Freiburger Kommunalbauten* [...], точка 22).*

43 В светлината на посоченото по-горе запитващият съд трябва да прецени дали

¹³² В третото изречение на член 5 обаче се въвежда отклонение от този принцип във връзка с колективни процедури, които имат за цел да се предотврати продължаващото използване на дадена договорна клауза (вж. също решението по дело C-70/03, *Комисия/Испания*, точка 16).

¹³³ Когато обаче държавите членки са избрали да не транспонират това изискване, националните органи могат да преценяват евентуалната неравноправност на клаузи, отнасящи се до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, дори когато те са изложени по ясен и разбираем начин. Вж. решението по дело C-484/08, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, точки 40—44.

¹³⁴ Дело C-472/10, *Invitel*, точка 1 от диспозитива и точки 30—31; дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 27.

¹³⁵ Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 2 от диспозитива и точки 65—71.

¹³⁶ От решението по дело C-237/02, *Freiburger Kommunalbauten*, насам.

¹³⁷ Цитатът е от решението по дело C-243/08, *Pannon GSM*, точки 42 и 43. Подобна формулировка се съдържа например в решенията по дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 57; дело C-415/11, *Aziz*, точка 66 и цитираната в него съдебна практика; дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 20, дело C-472/10, *Invitel*, точка 22 и дело C-237/02, *Freiburger Kommunalbauten*, точки 23—25 и диспозитива.

¹³⁸ Съдържанието му съответства на член 267 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС).

дадена договорна клауза може да бъде определена като неравнопавна по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата.“

Националната юрисдикция следва да определи дали с оглед на конкретните обстоятелства в разглеждания случай дадена клауза отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност.

Същото важи и за преценката дали дадена договорна клауза попада в обхвата на понятието „основен предмет на договора“ или дали нейното разглеждане се отнася до „съответствието на цената и възнаграждението“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД¹³⁹.

В светлината на гореизложеното Съдът¹⁴⁰ обикновено се е въздържал от окончателна преценка относно неравнопавния характер на конкретни договорни клаузи, оставяйки тази преценка на запитващата национална юрисдикция. В някои случаи обаче Съдът все пак е дал доста ясни указания относно неравнопавния характер на определени договорни клаузи¹⁴¹.

Националните юрисдикции могат да разработят по-конкретни критерии за преценка на неравнопавния характер на договорни клаузи, стига да се придържат към установената от Съда методология¹⁴². Доколкото в интерес на еднаквото тълкуване на правото националните върховни юрисдикции приемат задължителни решения относно начина на прилагане на Директивата относно НКПД, такива решения не могат да бъдат пречка за компетентния съд да гарантира пълното действие на нейните норми, нито да предложи на потребителя ефективно средство за защита, нито да сезира Съда с преюдициално запитване¹⁴³.

В настоящото известие не може да бъде обхваната обширната съдебна практика относно преценката на определени видове договорни клаузи в държавите членки.

3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)

Договорните клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението, попадат в приложното поле на Директивата относно НКПД¹⁴⁴. Особеността на тези договорни клаузи е, че съгласно минималния стандарт на член 4, параграф 2 от Директивата¹⁴⁵, те са изключени¹⁴⁶ от преценката за неравнопавност

¹³⁹ Дело С-186/16, *Andriciuc*, точки 32 и 33.

¹⁴⁰ Според решението по дело С-240/98, *Océano Grupo Editorial*, точка 2 от диспозитива.

¹⁴¹ Дело С-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 71 и точка 2 от диспозитива; съединени дела С-240/98 до С-244/98, *Océano Grupo Editorial*, точки 21—24.

¹⁴² Съединени дела С-96/16 и С-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*.

¹⁴³ Дело С-118/17, *Dunai*, точки 57—64 и съединени дела С-96/16, и С-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*.

¹⁴⁴ Вж. например решенията по дела С-348/14, *Bucura*, точка 50, С-484/08, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, точка 32, и С-76/10, *Pohotovost*, точка 72.

¹⁴⁵ Когато държавите членки не са транспонирали това ограничение, съдържащо се в член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД, в своето национално право (вж. приложение 2 към настоящото известие), неравнопавният характер на тези клаузи, включително съответствието на цената, могат да бъдат преценявани независимо от евентуална липса на прозрачност. В решението си по дело С-484/08, *Caja de Ahorros Monte de Piedad*, Съдът е потвърдил, че подобно транспониране в националното право попада в обхвата на член 8. В точка 1 от диспозитива Съдът постановява: „Член 4, параграф 2 и член 8 от

съгласно член 3, параграф 1 или подлежат на ограничена преценка¹⁴⁷, ако са съставени на ясен и разбираем език, или, с други думи, ако отговарят на изискванията за прозрачност на Директивата.

Тъй като в член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД е предвидено изключение от прилагането на критериите за неравноправност съгласно член 3, параграф 1, тази разпоредба следва да се тълкува стриктно¹⁴⁸. Член 4, параграф 2 трябва също така да се тълкува еднакво навсякъде в Европейския съюз, като се имат предвид целите на Директивата относно НКПД¹⁴⁹. Националните юрисдикции са тези, които следва да определят във всеки отделен случай а) дали дадена договорна клауза се отнася до определянето на основния предмет на договора, или изследването на нейния неравноправен характер би предполагало преценка на съответствието на цената и възнаграждението¹⁵⁰, и б) дали такива договорни клаузи са съставени на ясен и разбираем език¹⁵¹.

3.2.1. Договорни клаузи, свързани с определянето на основния предмет на договора

Съдът е постановил, че договорни клаузи, попадащи в обхвата на понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД, трябва да се разбират като **клаузи, определящи основните престации по договора и които сами по себе си го характеризират**¹⁵². От друга страна, клаузите, които имат **акцесорен** характер, не попадат в обхвата на понятието „основен предмет на договора“¹⁵³. За да се определи дали дадена клауза попада в обхвата на понятието „основен предмет на договора“, трябва да се вземат предвид естеството, общата структура и разпоредбите на договора, както и неговият правен и фактически контекст¹⁵⁴.

Съдът¹⁵⁵ е изразил това по следния начин във връзка с договори за кредит в чуждестранна валута:

„37 В случая някои документи от преписката по делото, с която разполага Съдът, сочат, че клауза [...] в сключен в чуждестранна валута между продавач или доставчик и потребител договор за кредит, която не е била индивидуално договорена

Директива 93/13/ЕИО на Съвета [...] трябва да се тълкуват в смисъл, че **допускат** национална правна уредба [...], която допуска съдебен контрол на неравноправния характер на договорните клаузи, отнасящи се до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга страна, дори ако тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език.“

¹⁴⁶ По отношение на основния предмет на договора.

¹⁴⁷ Изключваща преценка на съответствието на цената и възнаграждението.

¹⁴⁸ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 34; дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 42 и дело C-96/14, *Van Hove*, точка 31. От Съда е поискано допълнително тълкуване по този въпрос във връзка с дело C-84/19, *Credit Profí Polska* (висящо към 31 май 2019 г.).

¹⁴⁹ Дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 50.

¹⁵⁰ Дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 53.

¹⁵¹ Дело C-51/17, *OTP Bank u OTP Factoring*, точка 68, дело C-118/17, *Dunai*, точка 49.

¹⁵² Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 35; дело C-484/08, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, точка 34; дело C-96/14, *Van Hove*, точка 33.

¹⁵³ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 36; дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 50; дело C-96/14, *Van Hove*, точка 33.

¹⁵⁴ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точки 50 и 51.

¹⁵⁵ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точки 37 и 38.

и по силата на която кредитът трябва да бъде върнат в същата валута, попада в обхвата на понятието „основен предмет на договора“ по смисъла член 4, параграф 2 от Директива 93/13.

38 [...] фактът, че кредитът трябва да бъде погасен в определена валута, по принцип не се отнася до акцесорни условия на плащане, а до самото естество на задължението на длъжника, поради което представлява съществен елемент от договора за кредит.“

В това отношение Съдът¹⁵⁶ е подчертал разликата между договорни клаузи, според които кредитът трябва да бъде погасен в същата чуждестранна валута, в която е бил отпуснат, и договорни клаузи, съгласно които кредит, деноминиран в чуждестранна валута, трябва да бъде погасен в национална валута по курс „продава“, прилаган от банката¹⁵⁷. Съдът е преценил¹⁵⁸, че договорна клауза, включена в договор за кредит, деноминиран в чуждестранна валута, според която кредитът трябва да бъде погасен в същата чуждестранна валута, в която е договорен, определя основна, характеризираща този договор престация. Следователно тя е свързана с „основния предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2. В това отношение е без значение дали размерът на кредита е предоставен на потребителя в местна валута, а не във валутата, посочена в договора¹⁵⁹. От друга страна, Съдът е счел, че клауза, с която се определя механизмът за превалутиране, има акцесорен характер¹⁶⁰.

3.2.2. Договорни клаузи, свързани с цената и възнаграждението

Договорни клаузи, свързани с цената и възнаграждението, т.е. с финансовите задължения на потребителя, **по принцип подлежат на проверка съгласно критериите за неравноправност по член 3, параграф 1.** Съгласно член 4, параграф 2¹⁶¹ проверката за неравноправност може да включва преценка на *съотношението* между цената и възнаграждението или, както е формулирано в съображение 19 — на „*съотношението* качество/цена на доставените стоки или предоставените услуги“, само когато съответните клаузи не са прозрачни. За разлика от това неравноправността на други аспекти, свързани с цената или възнаграждението, като възможността или механизма за едностранни промени в цената, трябва да се преценяват дори ако съответните условия са напълно прозрачни.

Съдът¹⁶² е описал ограничението в преценката на такива договорни клаузи по следния начин във връзка с договор за кредит:

„Следователно по принцип клаузите относно насреещната престация, дължима от потребителя на кредитодателя, или които имат отражение върху реалната цена, която трябва да бъде платена на последния от потребителя, не попадат в обхвата на тази втора категория клаузи, освен по отношение на въпроса дали размерът на насреещната престация или на цената, който/която е предвиден/предвидена в договора, е в съответствие с услугата, предоставена като насреещна престация от

¹⁵⁶ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точки 39—41.

¹⁵⁷ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*.

¹⁵⁸ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 41, дело C-119/17, *Lupean*, точка 17.

¹⁵⁹ Дело C-119/17, *Lupean*, точки 18—21.

¹⁶⁰ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*.

¹⁶¹ Националното право може да даде възможност на съдилищата да преценяват съответствието на цената дори когато тези клаузи са ясни и разбираеми (вж. приложение 2 към настоящото известие).

¹⁶² Напр. в решението по дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 56.

кредитодателя.“

Освен това Съдът¹⁶³ е изяснил, че договорни клаузи, отнасящи се до промени в цената, изцяло подлежат на проверка съгласно критериите за неравноправност по член 3, параграф 1:

„[...] Това изключение обаче не би могло да се приложи за клауза, отнасяща се до механизъм за промяна на разходите във връзка с предоставяни на потребителя услуги.“

Това съответства на факта, че в приложението към Директивата относно НКПД са определени условията, на които клаузи за промени в цената обикновено трябва да отговарят, за да не се считат за неравноправни¹⁶⁴.

Освен това според Съда от факта, че определена такса е трябвало да бъде включена в изчисляването на общите разходи за потребителски кредит съгласно Директива 2008/48/ЕО, не следва, че договорната клауза, с която е определена тази такса, е предмет на член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД¹⁶⁵.

Накрая Съдът е уточнил, че съответствието на цената или възнаграждението не подлежи на преценка на неравноправността само ако в съответните клаузи е определено действително възнаграждение за предоставен продукт или услуга¹⁶⁶. На тази основа Съдът¹⁶⁷ е постановил, че

„[...] посоченото изключване не се прилага по отношение на клаузи [...], които [...] определят единствено курса, по който се конвертира чуждестранната валута, в която е изразен договорът за кредит, без при това изчисляване кредитодателят да предоставя каквато и да било обменна услуга, и поради това не предполагат каквато и да било „възнаграждение“, а следователно и наличието на неравноправен характер на съответствието на това възнаграждение като насрещна престация за извършена от кредитодателя услуга не подлежи на преценка съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13.“

¹⁶³ Дело С-472/10, *Invitel*, точка 23.

¹⁶⁴ В решението си по дело С-472/10, *Invitel*, точка 24 Съдът доразвива това становище по следния начин: „Във връзка с договорна клауза, която предвижда промяна в общата цена на предоставяната на потребителя услуга, следва да се отбележи, че предвид точка 1, букви й) и л), както и точка 2, букви б) и г) от приложението към Директивата би трябвало да се изложат съображенията или начинът на промяна на тази цена, като потребителят има право да прекрати договора.“

¹⁶⁵ Дело С-143/13, *Matei u Matei*, по-специално точка 47. Освен това фактът, че таксата не съответства на действителна услуга, означава, че преценката ѝ не се отнася до съответствието на нейния размер, точка 70.

¹⁶⁶ Дело С-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точки 57 и 58.

¹⁶⁷ Решение по дело С-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 58, потвърдено например в решението по дело С-143/13, *Matei u Matei*, точка 70.

3.3. Изисквания за прозрачност

3.3.1. Изисквания за прозрачност съгласно Директивата относно НКПД

Изискванията за прозрачност на Директивата относно НКПД се прилагат **спрямо всички видове договорни клаузи** (които не са индивидуално договорени¹⁶⁸), попадащи в приложното поле на директивата¹⁶⁹.

Съдът тълкува **широко изискването на член 4, параграф 2 и член 5**, според което договорните клаузи трябва да бъдат на ясен и разбираем език. В това отношение Съдът също така е отчел, че съгласно точка 1, буква д) от приложението към директивата, фактът, че потребителите нямат реална възможност да се запознаят с дадена договорна клауза¹⁷⁰, е показател за нейния неравноправен характер.

Въпреки че Съдът не е разглеждал специално много от посочените по-долу фактори, Комисията е на мнение, че те следва да се вземат предвид при преценката дали дадена договорна клауза е ясна и разбираема по смисъла на Директивата относно НКПД:

- дали потребителят е имал реална възможност да се запознае с дадена договорна клауза преди сключването на договора; това включва въпроса дали потребителят е имал достъп и дали му е била дадена възможност да прочете договорната(ите) клауза(и); когато договорната клауза се отнася до приложение или до друг документ, потребителят трябва да има достъп и до тези документи;
- дали отделните клаузи са разбираеми от гледна точка на яснотата на тяхната формулировката и конкретността на използваната терминология, както и, когато е уместно, във връзка с други договорни клаузи¹⁷¹. В това отношение трябва да се вземе предвид позицията или гледната точка на потребителите, към които са насочени съответните клаузи¹⁷²; това включва и въпроса дали потребителите, към които са насочени съответните клаузи, са достатъчно запознати с езика, на който те са съставени;
- начинът, по който са представени договорните клаузи. Това може да включва аспекти като:
 - яснотата на графичното оформление, включително размера на шрифта,
 - дали договорът е структуриран по логичен начин и дали на важни разпоредби е отдадено значението, което те заслужават, а не са скрити сред други разпоредби,
 - или дали клаузите се съдържат в договор или в контекст, в който човек би очаквал да ги срещне, включително във връзка с други свързани договорни клаузи и т.н.

¹⁶⁸ Освен ако националните мерки за транспониране се прилагат и за договорни клаузи, които са договорени индивидуално (вж. приложение 2 към настоящото известие).

¹⁶⁹ Дело С-119/17, *Lupean*, точка 23, дело С-186/16, *Andriciuc*, точка 43 и цитираната в него съдебна практика.

¹⁷⁰ В съображение 20 също е посочено, че „потребителят [трябва] да има възможност да проучи всички условия“.

¹⁷¹ Дело С-96/14, *Van Hove*, точка 50.

¹⁷² Дело С-96/14, *Van Hove*, точка 48.

Например договорни клаузи, чието въздействие може да бъде разбрано само ако се четат заедно, не трябва да бъдат представяни по начин, който замъглява комбинираното им въздействие, напр. чрез разполагането им в различни части на договора¹⁷³.

Позовавайки са на член 4, параграф 2 и член 5, понякога и на съображение 20 и на приложението към Директивата относно НКПД, по-специално точка 1, букви и) и й), Съдът е извел стандарти за прозрачност, включително изисквания за информация, които излизат извън рамките на посочените по-горе аспекти. В това отношение Съдът е въвел също понятието „изисквания за прозрачност по същество“¹⁷⁴. Според него прозрачността „не може да бъде ограничен[a] единствено до разбираемия характер на [договорните] клаузи от формална и граматическа гледна точка“, но предполага и „потребителят да може да предвиди [...] произтичащите за него икономически последици“ от дадена договорна клауза¹⁷⁵:

„44 Що се отнася до изискването за прозрачност на договорните клаузи, произтичащо от член 4, параграф 2 от Директива 93/13, Съдът подчертава, че напомнено също в член 5 от посочената директива, това изискване не може да бъде ограничено единствено до разбираемия характер на тези клаузи от формална и граматическа гледна точка, а напротив, доколкото въведената с тази директива система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положението на по-слабата страна в отношенията с продавача или доставчика, по-специално по отношение на степента му на информираност, това изискване, въведено от същата директива, за изразяване на ясен и разбираем език на договорните клаузи, а следователно и за прозрачност, трябва да се тълкува разширително[...]“¹⁷⁶.

„45 При това положение изискването договорните клаузи да са изразени на ясен и разбираем език следва да се схваща като налагащо и задължение в договора да е прозрачно изложен точният механизъм, за който се отнася съответната клауза, както и евентуално отношението между този механизъм и механизма, предвиден в други клаузи, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици [...]“¹⁷⁷.

Това широко разбиране за прозрачност предполага продавачите и доставчиците да предоставят на потребителите ясна информация относно договорните клаузи и тяхното въздействие/последици преди сключването на договора. Съдът многократно е подчертавал значението на тази информация, така че потребителите да могат да разберат обхвата на своите права и задължения по договора, преди да бъдат обвързани с него. Съдът¹⁷⁸ е заявявал, че

„[...] съгласно постоянната практика на Съда за потребителя от основно значение

¹⁷³ Заключение на генералния адвокат Hogan от 15 май 2019 г. по дело C-621/17, Kiss, точка 41.

¹⁷⁴ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, Gutiérrez Naranjo и други, точки 48 и 49.

¹⁷⁵ Напр. в решението по дело C-186/16, Andriciuc, точки 44 и 45, които са цитирани тук. Подобно становище е изразено например в решенията по дела C-26/13, Kásler u Káslerné Rábai, точки 71 и 72, C-191/15, Verein für Konsumentenforschung/Amazon, точка 68 и C-96/14, Van Hove, точка 40 с допълнителни позовавания.

¹⁷⁶ Позоваване на решенията по дела C-26/13, Kásler u Káslerné Rábai, точки 71 и 72 и C-348/14, Bucura, точка 52.

¹⁷⁷ Позоваване на решенията по дела C-26/13, Kásler u Káslerné Rábai, точка 75 и C-96/14, Van Hove, точка 50.

¹⁷⁸ Например в решението по дело C-186/16, Andriciuc, точка 48, която е цитирана тук.

е информацията преди сключването на договора за договорните условия и за последиците от това сключване. Именно въз основа на тази информация той взема решение дали желае да се обвърже с условията, изготвени предварително от продавача или доставчика [...] ¹⁷⁹.

Съдът е уточнил допълнително изискванията, по-специално по отношение на договорни клаузи, които са от съществено значение за обхвата на задълженията, които потребителите се съгласяват да поемат, например по отношение на договорни клаузи, свързани с определянето на плащанията, които потребителите следва да извършат по договор за кредит. Някои от тези решения се отнасят по-специално до договори за ипотечни кредити (деноминирани) в чуждестранна валута или индексирани в чуждестранна валута. Съдът е обобщил стандарта, към който продавачите и доставчиците се очаква да се придържат, както следва ¹⁸⁰:

„[...] задача на националния съд при отчитане на всички обстоятелства във връзка със сключването на договора е да провери дали в разглежданото дело потребителят е бил уведомен за всички обстоятелства, които са могли да дадат отражение върху обхвата на неговото задължение, като му позволят включително и да изчисли общата цена на своя заем.

Определяща роля при тази преценка играят, от една страна, въпросът дали клаузите са изразени на ясен и разбираем език, така че да позволят на средностатистическия потребител, т.е. на нормално осведомения и в разумни граници наблюдателен и съобразителен потребител, да изчисли тази цена, и

от друга страна, обстоятелството, свързано с непосочването в договора за кредит на данните, които от гледна точка на характера на стоките или услугите, предмет на този договор,

се считат за съществени [...] ¹⁸¹.

Съдът е прилагал тези стандарти например по отношение на функционирането на механизмите за превалутиране, които се прилагат при ипотечни кредити, индексирани в чуждестранна валута ¹⁸², и на дължимите лихви и такси по договори за потребителски кредит, включително тяхното преразглеждане ¹⁸³. Съдът е прилагал тези стандарти за прозрачност и по отношение на обстоятелството, че при кредити, взети в чуждестранна валута, потребителите носят риск от обезценяване на валутата, в която получават приходите си ¹⁸⁴. Подобно обезценяване може действително да повлияе на способността им да изплатят кредита. В такива случаи Съдът изисква продавачът или доставчикът да посочи възможните колебания в обменния курс и рисковете, свързани с вземането на кредит в чуждестранна валута, и призовава националните юрисдикции да проверяват дали продавачът или доставчикът е съобщил на потребителя цялата релевантна

¹⁷⁹ Позоваване на решенията по дела C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 44 и C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo* и други, точка 50.

¹⁸⁰ Напр. в решението по дело C-186/16, *Andrić*, точка 47, която е цитирана тук. Подобна формулировка се съдържа в решението по дело C-143/13, *Matei* и *Matei*, точка 74.

¹⁸¹ Позоваване на решението по дело C-348/14, *Bucura*, точка 66.

¹⁸² Напр. в решението по дело C-26/13, *Kásler* и *Káslerné Rábai*, точки 73—74.

¹⁸³ Дело C-348/14, *Bucura*, точки 45—66.

¹⁸⁴ Дело C-186/16, *Andrić*, точки 49—51.

информация, която му позволява да прецени финансовите си задължения¹⁸⁵. Следва да се отчита също дали продавачът или доставчикът са отдали необходимото значение на тази важна информация.

Наред с това Съдът е отбелязал, че когато оценяват спазването на изискванията за прозрачност, националните юрисдикции трябва да *проверяват* дали потребителите са получили необходимата информация,¹⁸⁶ като вземат предвид също **рекламните материали и информацията, предоставена от кредитодателя при договарянето на договора за кредит**¹⁸⁷.

Когато естеството на договорната клауза предполага продавачите или доставчиците да предоставят определена информация или обяснения преди сключването на договора, те следва също да са в състояние да докажат, че са предоставили необходимата информация на потребителите, за да могат да твърдят, че съответните клаузи са ясни и разбираеми¹⁸⁸.

Макар решенията, засягащи прозрачността, често да се отнасят до договорни клаузи, с които се определя основният предмет на договора или възнаграждението, или до договорни клаузи, тясно свързани с тези основни аспекти на договора, изискванията за прозрачност по член 5 не се ограничават до вида клаузи, посочен в член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД. Прозрачността, а и предвидимостта, са важен аспект и когато става дума за едностранни промени в договора, по-специално промени в цените, например при договори за кредит или при дългосрочни договори за доставка¹⁸⁹.

Въпреки че всички договорни клаузи трябва да бъдат на ясен и разбираем език, може да се допусне, че обхватът на задълженията за предоставяне на преддоговорна информация от страна на продавачите или доставчиците, произтичащи от Директивата относно НКПД, зависи също от значимостта на съответната договорна клауза за сделката и от нейното икономическо въздействие.

От Съда¹⁹⁰ са потърсени насоки относно критериите за прозрачност при включването на индекс за приложимия лихвен процент, установен от национална банка, в договор за ипотечен кредит.

3.3.2. Изисквания за прозрачност, произтичащи от други актове на ЕС

Преддоговорната информация, която търговците трябва да предоставят на потребителите по принцип или по отношение на конкретни видове договори, е

¹⁸⁵ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 50.

¹⁸⁶ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 43; дело C-119/17, *Lupean*, точка 23.

¹⁸⁷ Дело C-186/16, *Andriciuc*, точка 46; Дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 75; дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 74.

¹⁸⁸ Съдът все още не се е произнесъл по този въпрос във връзка с Директивата относно НКПД, но е бил помолен да даде тълкувание по дело C-829/18, *Crédit Logement* (висящо към 31 май 2019 г.). Един от аспектите е, че потребителите трудно могат да докажат липсата на такава информация. Освен това директивите на ЕС, в които се предвиждат специфични задължения относно предоставянето на преддоговорна информация, потвърждават, че това задължение е на търговеца, напр. членове 5 и 6 от Директива 2011/83/ЕС относно правата на потребителите, членове 5 и 6 от Директива 2008/48/ЕО относно договорите за потребителски кредити, член 14 от Директива 2014/17/ЕС относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители или член 5 от Директива (ЕС) 2015/2302 относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги. В някои от тях е залегнал също и принципът, че тежестта на доказване в това отношение пада върху търговеца, например в член 6, параграф 9 от Директива 2011/83/ЕС и в член 8 от Директива (ЕС) 2015/2302.

¹⁸⁹ Дело C-472/10, *Invitel*; дело C-92/11, *RWE Vertrieb*; дело C-143/13, *Matei u Matei*.

¹⁹⁰ Дело C-125/18, *Gómez del Moral* (висящо към 31 май 2019 г.).

регламентирана подробно в различни актове на ЕС. Сред тях са например Директивата относно нелоялни търговски практики¹⁹¹, Директивата относно правата на потребителите¹⁹², Директивата относно потребителските кредити¹⁹³, Директивата относно ипотечните кредити¹⁹⁴, Директивата относно пакетните туристически пътувания¹⁹⁵, Европейският кодекс за електронни съобщения¹⁹⁶, Регламент (ЕО) № 1008/2008 относно въздухоплавателните услуги¹⁹⁷ и Директиви 2009/72/ЕО и 2009/73/ЕО¹⁹⁸ относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и на природен газ. Някои от тези актове могат да уреждат също задължителното съдържание на съответните договори¹⁹⁹ и да съдържат правила относно допустимостта на промени в договорите и тяхната прозрачност²⁰⁰.

Директивата относно НКПД не засяга тези разпоредби, както и последиците от неспазването им, предвидени в тези специфични инструменти²⁰¹.

Ако съществуват специфични изисквания за предоставяне на предоговорна и договорна информация, те също следва да бъдат взети предвид при оценка на

¹⁹¹ Директива 2005/29/ЕО.

¹⁹² Директива 2011/83/ЕС.

¹⁹³ Директива 2008/48/ЕО.

¹⁹⁴ Директива 2014/17/ЕС.

¹⁹⁵ Директива (ЕС) 2015/2302.

¹⁹⁶ Директива (ЕС) 2018/1972.

¹⁹⁷ Съгласно този регламент достъпните за масовия потребител въздухоплавателни тарифи и такси включват приложимите за тях условия. Крайната цена, която трябва да се заплати, се посочва винаги и включва приложимите въздухоплавателни тарифи или такси, както и всички приложими данъци, такси, допълнителни такси и тарифи, които няма как да бъдат избегнати и които могат да се предвидят към момента на публикуването. Освен това трябва да бъдат посочени най-малко въздухоплавателни тарифи или такси, данъци, летищни такси и други такси, допълнителни такси или тарифи, като например свързани със сигурността или горивото.

¹⁹⁸ Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 г. относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО, *ОВ L 211, 14.8.2009 г., стр. 55—93*; Директива 2009/73/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 г. относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ и за отмяна на Директива 2003/55/ЕО, *ОВ L 211, 14.8.2009 г., стр. 94—136*.

¹⁹⁹ Напр. член 7 от Директива (ЕС) 2015/2302 относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги; член 10 от Директива 2008/48/ЕО относно договорите за потребителски кредити; член 21 и приложение II към Директива 2002/22/ЕО; членове 14 и 15 от Регламент (ЕС) № 531/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2012 г. относно роуминга в обществени мобилни съобщителни мрежи в рамките на Съюза, *ОВ L 172, 30.6.2012 г., стр. 10—35*; член 4 от Регламент (ЕС) 2015/2120 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2015 г. за определяне на мерки относно достъпа до отворен интернет и за изменение на Директива 2002/22/ЕО относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги и на Регламент (ЕС) № 531/2012 относно роуминга в обществени мобилни съобщителни мрежи в рамките на Съюза, *ОВ L 310, 26.11.2015 г., стр. 1—18*; членове 102 и 103 и посочените в тях приложения от Директива (ЕС) 2018/1972; приложение I, точка 1, буква а) към Директива 2009/72/ЕО и приложение I, точка 1, буква а) към Директива 2009/73/ЕО.

²⁰⁰ Напр. членове 10 и 11 от Директива (ЕС) 2015/2302, член 11 от Директива 2008/48/ЕО, приложение I, точка 1, буква б) към Директива 2009/72/ЕО и приложение I, точка 1, буква б) към Директива 2009/73/ЕО съдържат правила относно допустимостта на промени в договорите и тяхната прозрачност.

²⁰¹ Вж. например определението по дело C-76/10, *Pohotovost'*, в което освен преценката на неравноправния характер на договорни клаузи се разглежда и неспазването на изискванията за предоставяне на информация относно годишния процент на разходите (ГПР) по договор за потребителски кредит и санкциите, които следва да бъдат наложени в този случай. Вж. по-специално точки 74—76. Вж. също решението по дело C-143/13, *Matei u Matei*.

изискванията за прозрачност съгласно Директивата относно НКПД във всеки отделен случай и в светлината на целта и приложното поле на тези инструменти.

Така например, що се отнася до законодателството на ЕС за потребителското кредитиране²⁰², Съдът е подчертал колко важно е кредитополучателите да разполагат с всички данни, които могат да имат отражение върху обхвата на тяхното задължение²⁰³, а оттам и общият разход по кредита да им бъде представен под формата на единна математическа формула²⁰⁴. Следователно непосочването на годишния процент на разходите (ГПР), както се изисква съгласно нормите на ЕС относно потребителското кредитиране²⁰⁵, е „решаващ фактор“ за това дали клаузата от договора, отнасяща се до общите разходи по кредита, е изразена на ясен и разбираем език. Това важи и в случаите, когато не е предоставена необходимата информация за изчисляването на ГПР²⁰⁶. Същият подход следва да се прилага, ако посоченият ГПР е погрешен или подвеждащ. Ако информацията за общите разходи по кредита, която се изисква съгласно нормите на ЕС относно потребителското кредитиране, не е предоставена или ако е посочена по подвеждащ начин, следва да се счита, че съответните клаузи не са ясни и разбираеми.

Що се отнася до договорите за ипотечни кредити с потребители, всички постановени досега решения на Съда се отнасят до договори, сключени преди влизането в сила²⁰⁷ на Директива 2014/17/ЕС относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители. Поради тази причина Съдът все още не се е произнесъл относно връзката между специфичните изисквания за предоставяне на информация съгласно Директива 2014/17/ЕС и изискванията за прозрачност съгласно Директивата относно НКПД. Директива 2014/17/ЕС налага високи стандарти за прозрачност, като изисква на потребителите да се предоставя ясна и изчерпателна обща информация за договорите за кредит посредством европейския стандартизиран информационен формуляр (ЕСИФ) и за изчислението на годишния процент на разходите (ГПР). По отношение на кредитите в чуждестранна валута в член 23, параграф 6 от Директива 2014/17/ЕС се изисква кредиторите и посредниците да съобщават на потребителя — чрез ЕСИФ и чрез договора за кредит — механизмите за ограничаване на валутния риск, на който той е изложен, през срока на кредита. Когато в договора за кредит не се съдържа разпоредба за ограничаване на валутния риск, на който потребителят е изложен, до колебание, не по-голямо от 20 %, в ЕСИФ се включва онагледяващ пример за отражението, което би имало колебание от 20 % в обменния курс.

²⁰² Понастоящем Директива 2008/48/ЕО, по-рано Директива 87/102/ЕИО.

²⁰³ Дело С-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точка 63 и дело С-348/14, *Bucura*, точка 57.

²⁰⁴ Решение по дело С-448/17, *EOS KSI Slovensko*, по-специално точка 3 от диспозитива, както и точки 63—68, в които е доразвито становището от определението по дело С-76/10, *Pohotovost*, по-специално точки 68—77.

²⁰⁵ Понастоящем това изискване се съдържа в Директива 2008/48/ЕО. Към момента на разглеждане на дело С-448/17, *EOS KSI Slovensko*, и дело С-76/10, *Pohotovost*, Директива 87/102/ЕИО все още е била приложима към съответните договори за потребителски кредит.

²⁰⁶ Дело С-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точка 66 и точка 3 от диспозитива. Съдът е счел, че предоставянето само на математическа формула за изчисляване на ГПР без необходимите за това изчисляване данни, е равносилно на непредоставяне на информация за ГПР.

²⁰⁷ Съгласно член 43 от Директива 2014/17/ЕС тя не се прилага за договори за кредит, сключени преди 21 март 2016 г.

Според Съда²⁰⁸ изискванията за прозрачност, произтичащи от Директива 2003/55/ЕО²⁰⁹ относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ и от Директивата относно НКПД, взаимно се допълват.

Фактът, че продавачът или доставчикът е спазил специфични за сектора изисквания, е важен елемент при оценка на спазването на изискванията за прозрачност съгласно Директивата относно НКПД. Като се има предвид обаче, че Директивата относно НКПД и секторното законодателство се прилагат паралелно, съблюдаването на тези разпоредби не означава автоматично спазване на всички изисквания за прозрачност съгласно директивата. Освен това фактът, че конкретен акт не съдържа специфични изисквания относно осигуряването на информация, не изключва задължението за предоставяне на информация съгласно Директивата относно НКПД за договорни клаузи, които продавачите или доставчиците добавят по своя инициатива.

3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД

3.4.1. Рамка за преценката по член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1

Договорните клаузи следва да се считат за неравноправни съгласно член 3, параграф 1, ако

- въпреки изискването за добросъвестност
- създават в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

Въпреки че досега от Съда не се искани разяснения относно връзката между тези два критерия, текстът на член 3, параграф 1 и на съображение 16 навежда на мисълта, че липсата на добросъвестност е свързана със значителна неравнопоставеност между

²⁰⁸ Дело C-92/11, *RWE Vertrieb*. Вж. по-специално точка 2 от диспозитива: „Членове 3 и 5 от Директива 93/13 във връзка с член 3, параграф 3 от Директива 2003/55/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2003 година относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ и отменяне на Директива 98/30/ЕО трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се прецени дали дадена клауза от общите договорни условия, с която дружество за снабдяване си запазва правото да измени таксите за доставката на газ, отговаря или не на изискванията за добросъвестност, балансираност и прозрачност, залегнали в посочените разпоредби, от основно значение е по-специално:

— дали в договора са прозрачно изложени основанията и методът на промяна на споменатите такси, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии евентуалните промени на тези такси. Липсата на такава информация, преди да бъде сключен договорът, по принцип не може да бъде компенсирана само с това, че в хода на изпълнение на договора потребителите ще бъдат предварително и своевременно уведомени за промяната на таксите и за правото им да прекратят договора, ако не искат да приемат тази промяна, и

— дали при конкретните условия предоставената на потребителя възможност за прекратяване може да бъде реално използвана. [...]“

²⁰⁹ В решението си по съединени дела C-359/11 и C-400/11, *Schulz u Egbringhoff*, Съдът се е произнесъл по отношение на изискванията за прозрачност при актуализиране на договор за доставка на електроенергия и газ, сключен при условията на задължение за универсална услуга. Съдът приема, че национална правна уредба, която определя съдържанието на този вид потребителски договори и предвижда възможност за промяна на цената на такива доставки, без обаче да гарантира, че потребителите ще бъдат уведомявани за основанията, предпоставките и обхвата на промяната, противоречи на разпоредбите за прозрачност на Директива 2003/54/ЕО и Директива 2003/55/ЕО (заменени съответно с Директива 2009/72/ЕО и Директива 2009/73/ЕО). Тъй като в случая съдържанието на въпросните договори се определя от задължителни разпоредби на германското законодателство, Директивата относно НКПД не е приложима.

правата и задълженията вследствие на дадена договорна клауза. В съображение 16 се обръща внимание на силата на позицията, от която всяка договаряща страна преговаря, и се уточнява, че изискването за „добросъвестност“ е свързано с въпроса дали продавачът или доставчикът постъпва добросъвестно и равнопоставено спрямо потребителя, отчитайки законните му интереси. В това отношение Съдът²¹⁰ счита, че е от особено значение да се прецени дали продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят би се съгласил с подобна клауза при индивидуални преговори.

„За да се отговори на въпроса при какви обстоятелства възниква такава неравнопоставеност „въпреки изискването за добросъвестност“, следва да се констатира, че съгласно шестнадесетото съображение на Директива 93/13 за тази цел националният съд трябва да провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи с подобна клауза при индивидуални преговори [...]”²¹¹.“

Това потвърждава, че за целите на член 3, параграф 1 понятието „добросъвестност“ е обективно понятие, свързано с въпроса дали предвид нейното съдържание въпросната договорна клауза е съвместима с добросъвестни и справедливи пазарни практики, при които се отчитат в достатъчна степен законните интереси на потребителя. Следователно това понятие е тясно свързано²¹² с (не)равнопоставеността между правата и задълженията на страните.

За да се прецени дали съществува **значителна неравнопоставеност**, е необходимо да се разгледа начинът, по който дадена договорна клауза влияе върху правата и задълженията на страните. Ако съществуват *допълнителни норми*, от които договорната клауза се отклонява, те следва да бъдат *първият критерий* за оценка на наличието на значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните²¹³. Когато няма релевантни законови разпоредби, наличието на значителна неравнопоставеност следва да се оцени въз основа на *други отправни точки*, като например добросъвестни и справедливи пазарни практики или съпоставяне на правата и задълженията на страните по определена клауза, като се вземе предвид естеството на договора и други договорни клаузи, свързани с нея.

Съгласно член 4, параграф 1²¹⁴ преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита

²¹⁰ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 60. Вж. също дело C-186/16, *Andrić*, точка 57.

²¹¹ Позоваване на дело C-415/11, *Aziz*, точка 69.

²¹² В заключенията си от 21 март 2019 г. по дело C-34/18, *Ottília Lovasné Tóth*, точки 56—62 генералният адвокат Ноган дори изразява мнението, че липсата на добросъвестност не представлява отделно условие за преценка на неравнопоставеността на дадена договорна клауза, въпреки че някои изявления на Съда (напр. по дело C-186/16, *Andrić*, параграф 56: „[...] националната юрисдикция трябва да [оцени] [...] най-напред евентуалното неспазване на изискването за добросъвестност, а след това наличието на евентуална значителна неравнопоставеност по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13“) не подкрепят непременно тази позиция.

²¹³ Виж раздел 3.4.2.

²¹⁴ Съдът е припомнил тази разпоредба на националните юрисдикции в няколко решения, напр. по дело C-226/12, *Constructora Principado*, второ тире от диспозитива и точка 30; дело C-415/11, *Aziz*, точка 71; дело C-243/08, *Pannon GSM*, точка 39; дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 42; дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 61; дело C-186/16, *Andrić*, точка 53. Решението по дело C-421/14, *Banco*

- характерът на стоките или услугите, за които е сключен договoрът,
- всички останали клаузи в договора или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича, и
- всички обстоятелства, довели до сключването му.

Държавите членки могат да се отклоняват от тези общи критерии за неравноправност само в полза на потребителите, т.е. само ако съгласно националните разпоредби за транспониране може по-лесно да се заключи, че дадена договорна клауза е неравноправна²¹⁵.

Примерният списък на договорните клаузи в приложението²¹⁶ към Директивата относно НКПД е съществен ориентир, на който може да се основава преценката дали дадена клауза е неравноправна съгласно член 3, параграф 1²¹⁷. От друга страна, когато дадена договорна клауза е включена в национален „черен списък“, не е необходимо тя да бъде преценявана за всеки отделен случай въз основа на критериите по член 3, параграф 1. Подобна логика следва да се прилага и когато съответната държава членка е приела списък с договорни клаузи, за които се предполага, че са неравноправни.

3.4.2. Уместност на законовите разпоредби и значимост на неравнопоставеността

За да преценят дали дадена договорна клауза „създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“, националните юрисдикции трябва първо да направят **съпоставка на съответната договорна клауза с всички национални правни норми, които биха били приложими при липсата на такава договорна клауза**²¹⁸, т.е. с допълнителните норми. Такива регулаторни модели съществуват по-специално в националното договорно право, например в разпоредбите, в които се определят последиците от неизпълнението на определени договорни задължения от дадена страна. Това може да включва условията, при които могат да бъдат поискани санкции, като например лихви за забава, или разпоредби относно законния лихвен процент²¹⁹.

Подобен сравнителен анализ ще позволи на националната юрисдикция да прецени дали и до каква степен договорната клауза поставя потребителя в правно положение, което е по-неблагоприятно от това, в което той би се намирал по силата на приложимото договорно право. Договорната клауза може да постави потребителите в по-неблагоприятно положение, ако например ограничава правата, от които те биха се ползвали при други обстоятелства, или ако създава пречки пред тяхното упражняване.

Primus, точка 61, първо изречение гласи: „Освен това член 4, параграф 1 от Директивата предвижда, че неравноправният характер на договорна клауза трябва да се преценява, като се държи сметка за естеството на стоките или услугите, които са предмет на договора, и като се имат предвид всички съпровождащи сключването му обстоятелства към момента на сключването“.

²¹⁵ Например, когато съгласно националните разпоредби за транспониране на член 3, параграф 1 не се изисква липса на добросъвестност или наличие на „значителна“ неравнопоставеност. Вж. също раздел 2.1. относно принципа на минимална хармонизация.

²¹⁶ Вж. също раздел 3.4.7 относно ролята на приложението.

²¹⁷ Дело C-472/10 *Invitel*, точки 25 и 26; дело C-243/08, *Pannon GSM*, точки 37 и 38; дело C-76/10, *Pohotovost'*, точки 56 и 58; дело C-478/99, *Комисия/Швеция*, точка 22. Раздел 3.4.7.

²¹⁸ Дело C-415/11, *Aziz*, точка 68; дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 21; дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 59; дело C-186/16, *Andriuc*, точка 59.

²¹⁹ Последният аспект е отбелязан например в решението по дело C-415/11, *Aziz*, параграф 74.

С нея могат да бъдат наложени също допълнителни задължения за потребителя, които не са предвидени в съответните национални норми²²⁰.

Неравнопоставеността между правата и задълженията в ущърб на потребителя е **значителна**, ако е налице „достатъчно тежко посегателство над правното положение, в което е поставен потребителят [...] по силата на приложимите национални разпоредби²²¹“. За това не е необходимо клаузата непременно да има значително икономическо въздействие върху стойността на сделката²²². Следователно договорна клауза, която например задължава потребителя да плати данък, който съгласно приложимото национално законодателство следва да бъде поет от продавача или доставчика, може да създаде значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, независимо от сумите които потребителят в крайна сметка ще трябва да плати съгласно тази клауза²²³.

Ефектът от дадена договорна клауза зависи и от нейните последици съгласно приложимата към договора национална правна уредба, което означава, че трябва да се вземат предвид и други правни норми, включително процесуални правила²²⁴. В този контекст може да се окаже от значение също доколко потребителят би срещнал трудности да предотврати прилагането на въпросния вид неравноправни клаузи²²⁵.

Съдът е описал преценката на значителната неравнопоставеност между правата и задълженията на страните по следния начин²²⁶:

„21 В това отношение Съдът е постановил, че за да се установи дали една клауза създава, в ущърб на потребителя, „значителна неравнопоставеност“ между правата и задълженията на страните, произтичащи от договор, трябва да се вземат предвид по-конкретно приложимите правила на националното право при липсата на съгласие между страните в този смисъл. Именно вследствие на такъв сравнителен анализ националният съд може да установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право [...]”²²⁷.

22 По този начин се оказва, че въпросът дали съществува такава значителна неравнопоставеност не следва да се ограничава до количествена икономическа преценка, основана на сравнение между общата стойност на операцията, предмет на договора, от една страна, и разходите, поставени в тежест на потребителя с тази клауза, от друга страна.

23 Обратно, значителна неравнопоставеност може да произтича от самия факт на

²²⁰ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 59; дело C-415/11, *Aziz*, точка 68; дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 23.

²²¹ Дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 23 и първото изречение от диспозитива.

²²² Дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 22 и първото тире от диспозитива.

²²³ Дело C-226/12, *Constructora Principado*, точка 26.

²²⁴ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 61, второ изречение: „[...] трябва да се преценят и последиците, които посочената клауза може да има в рамките на приложимото към договора право, което налага анализ на националната правна система“. Вж. също решението по дело C-415/11, *Aziz*, точка 71 и цитираната в него съдебна практика; дело C-237/02, *Freiburger Kommunalbauten*, точка 21 и определението по дело C-76/10, *Pohotovost*, точка 59.

²²⁵ Дело C-421/14, *Banco Primus*, първото тире от точка 3 от диспозитива и точка 59; дело C-415/11, *Aziz*, точки 68 и 73.

²²⁶ Дело C-226/12, *Constructora Principado*, точки 21—24.

²²⁷ Позоваване на решението по дело C-415/11, *Aziz*, точка 68.

достатъчно тежко посегателство над правното положение, в което е поставен потребителят, като страна по разглеждания договор, по силата на приложимите национални разпоредби, независимо дали под формата на ограничаване на съдържанието на правата, които според тези разпоредби той извлича от договора, или под формата на пречка за тяхното упражняване, или пък на поставянето в негова тежест на допълнително задължение, непредвидено от националните правила.

24 В това отношение Съдът припомня, че съгласно член 4, параграф 1 от Директивата при преценката за неравноправност на дадена договорна клауза трябва да се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и да се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи от договора [...] ²²⁸. От това произтича, че в този контекст трябва да се преценят и последиците, които посочената клауза може да има в рамките на приложимото към договора право, което налага разглеждане на националната правна система [...] ²²⁹“.

Когато договорните клаузи нарушават законова разпоредба на националното или на европейското договорно право, от която страните не могат да се отклоняват въз основа на договор, те обикновено автоматично се обявяват за невалидни по силата на тези разпоредби. Ако от тези разпоредби се отклоняват договорни клаузи, които не са договорени индивидуално, те вероятно нарушават и член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД.

3.4.3. Санкции или последици от неизпълнението на договорни задължения от страна на потребителя

За да не създават значителна неравнопоставеност в ущърб на потребителя, санкциите или последиците, свързани с неизпълнението на договорни задължения от страна на потребителя, трябва да бъдат **оправдани с оглед на значимостта на задължението на потребителя и сериозността на последиците** от неговото неизпълнение ²³⁰. С други думи, те трябва да бъдат пропорционални ²³¹. При тази преценка трябва да бъде разгледан въпросът дали договорната клауза се отклонява от законовите разпоредби, които биха били приложими при липса на уговорка по този въпрос, а когато клаузата води до определена процедура, и процесуалните средства, с които разполага потребителят ²³².

Съдът ²³³ е изложил съответните критерии във връзка с така наречените клаузи за предсрочна изискуемост в договорите за ипотечен кредит, които позволяват на кредитора да започне производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот, по следния начин:

²²⁸ Позоваване на решението по дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точка 40.

²²⁹ Позоваване на решението по дело C-415/11, *Aziz*, точка 71.

²³⁰ Напр. дело C-415/11, *Aziz*, точка 73; дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 66.

²³¹ Това е отразено и в точка 1, буква д) от приложението към Директивата относно НКПД: „условие, според което от потребителя се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си“.

²³² Дело C-415/11, *Aziz*, точки 73 и 74; съединени дела C-537/12 и C-116/13, *Banco Popular Español u Banco de Valencia*, точки 70 и 71; По отношение на съответствието на процесуалните правила с Директивата относно НКПД вж. раздел 6.

²³³ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 66, съединени дела C-537/12 и C-116/13, *Banco Popular Español Banco de Valencia*, точка 71, въз основа на решението по дело C-415/11, *Aziz*, точка 73 и 75.

„[...] член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13, както и точка 1, букви д) и ж) и точка 2, буква а) от приложението към същата директива трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се прецени неравноправният характер на клауза за предсрочна изискуемост на ипотечен кредит [...], по-специално съществено значение има:

– това дали възможността на продавача или доставчика да прекрати едностранно договора зависи от изпълнението от страна на потребителя на съществено за съответното договорно правоотношение задължение,

– това дали тази възможност е предвидена за случаите, в които посоченото изпълнение е достатъчно сериозно с оглед на срока и размера на кредита,

– това дали посочената възможност дерогира правилата, приложими при липса на съгласие между страните, така че предвид процесуалните средства, с които разполага потребителят, затруднява неговия достъп до съд, както и упражняването на правото му на защита, и

– това дали националното право предвижда подходящи и ефективни средства, позволяващи на потребителя, на когото се противопоставя такава клауза, да се справи с последиците от едностранното прекратяване на договора за кредит.

Запитващата юрисдикция следва да извърши тази преценка, като вземе предвид всички обстоятелства от значение за спора, с който е сезирана“.

Във връзка с лихвите за забава Съдът²³⁴ е разяснил тези критерии по следния начин:

„[...] що се отнася до клаузата за определяне на лихвите за забава, следва да се припомни, че с оглед на точка 1, буква д) от приложението към Директивата във връзка с разпоредбите на член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от нея запитващата юрисдикция трябва да разгледа по-специално, [...], от една страна, националните правни норми, които следва да се приложат за правоотношенията между страните при липса на уговорка в това отношение в съответния договор или в различните сключени с потребители договори от този вид, и от друга страна, размера на определената лихва за забава спрямо този на законната лихва, за да провери дали с определената лихва за забава може да се гарантира осъществяването на целите, преследвани с нея в съответната държава членка, и дали тя не надхвърля необходимото за постигането на тези цели“.

По отношение на пропорционалността²³⁵, а оттам и на неравноправността на санкциите, предвидени в договорните клаузи, Съдът също така е уточнил²³⁶, че трябва да се преценява кумулативното действие на всички клаузи за неустойка в съответния договор, независимо дали кредиторът действително настоява те да бъдат изпълнени изцяло.

Дори ако единствено кумулативното действие на санкциите ги прави неоснователно високи, всички съответни договорни клаузи трябва да се считат за неравноправни²³⁷, без значение дали са били приложени²³⁸.

²³⁴ Дело С-415/11, *Aziz*, точка 74.

²³⁵ Точка 1, буква д) от приложението към Директивата относно НКПД.

²³⁶ Дело С-377/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 101.

²³⁷ Дело С-377/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 101.

3.4.4. Евентуална неравноправност на цената или възнаграждението

Както беше споменато по-горе²³⁹, съгласно минималния стандарт на Директивата относно НКПД съответствието на цената или възнаграждението подлежат на преценка съгласно член 3, параграф 1 само ако договорните клаузи, с които се определя приложимата цена или възнаграждение, не са съставени на ясен и разбираем език. Ако в съответното национално право не се съдържат допълнителни норми, за преценката на договорните клаузи съгласно член 3, параграф 1 дължимото от потребителя възнаграждение и стойността на конкретна стока или услуга следва да бъдат сравнени, като се вземат предвид например преобладаващите пазарните практики към момента на сключване на договора²⁴⁰. Относно евентуалната неравноправност на редовен лихвен процент, предвиден в договор за кредит например, Съдът се е произнесъл²⁴¹, че:

„когато запитващата юрисдикция счита, че дадена договорна клауза относно начина на изчисляване на редовните лихви [...] не е изразена на ясен и разбираем език по смисъла на член 4, параграф 2 от посочената директива, тя е длъжна да провери дали въпросната клауза е неравноправна по смисъла на член 3, параграф 1 от посочената директива. При това разглеждане посочената юрисдикция по-специално трябва да сравни начина на изчисляване на предвидения в тази клауза процент на редовните лихви и действително получения процент с обичайно приетия начин на изчисляване и размера на законната лихва, както и пазарния процент на лихвите към датата на сключване на разглеждания в главното производство договор при кредит със сходен размер и срок на разглеждания,“.

Имайки предвид и „изискването за добросъвестност“ в член 3, параграф 1, Комисията счита, че при тази преценка могат да бъдат взети предвид само добросъвестни и справедливи пазарни практики.

3.4.5. Обстоятелства към момента на сключване на договора

Съгласно член 4, параграф 1 неравноправният характер на договорна клауза, т.е. значителната неравнопоставеност по отношение на изискванията за добросъвестност, трябва да се преценява, като се отчита естеството на договора, други договорни клаузи и свързани договори, както и „всички обстоятелства, довели до сключването му“. Последният аспект не включва обстоятелства, които се проявяват по време на изпълнението на договора. Обстоятелствата, довели до сключването на договора обаче, трябва да обхващат всички обстоятелства, които са били известни или може основателно да се предполага, че са били известни, на продавача или на доставчика и които биха могли да повлияят на бъдещото изпълнение на договора²⁴².

Такова обстоятелство е например рискът от колебания в обменния курс, присъщ при договарянето на кредит в чуждестранна валута, който може да се прояви единствено по

²³⁸ Вж. също раздел 4.3.3 и дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 4 от диспозитива и точка 73. Заличено е едно позоваване на преюдициално запитване (дело C-750/18, А, В/С —, текущо към 31 май 2019 г.), с което от Съда са поискани насоки по въпроса дали кумулативното действие може да бъде ограничено до санкции, свързани с едно и също неизпълнение на договорни задължения.

²³⁹ Раздели 3.1 и 3.2.2. Съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*.

²⁴⁰ Включително когато колебанията във валутния курс например биха могли да доведат до неравноправност между правата и задълженията на страните, увеличавайки тежестта върху потребителя, дело C-186/16, *Andrić*, точки 52—58.

²⁴¹ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 67, второ тире:

²⁴² Дело C-186/16, *Andrić*, точка 54.

време на изпълнението на договора. В такива случаи националните юрисдикции трябва да преценят с оглед на експертната компетентност и познанията на кредитодателя дали излагането на потребителя на валутен риск е в съответствие с изискванията за добросъвестност, т.е. дали представлява равнопоставена и справедлива практика, и дали създава значителна неравнопоставеност по смисъла на член 3, параграф 1²⁴³.

Когато договорни клаузи се изменят или заменят, при преценка на тяхното ново съдържание е логично да се вземат предвид обстоятелствата към момента на изменението или замяната²⁴⁴.

Значителната неравноправност трябва да бъде преценена от гледна точка на съдържанието на дадена договорна клауза, *независимо как е била приложена на практика*²⁴⁵. Например, когато една договорна клауза дава възможност на продавача или на доставчика да поиска незабавно пълно погасяване на кредита, ако потребителят не плати определен брой месечни вноски, неравноправността трябва да бъде преценена въз основа на броя на неплатените месечни вноски, които се изискват по договор. Преценката не може да се основава на броя на месечните вноски, които потребителят действително не е платил, преди продавачът или доставчикът да се позове на съответната клауза²⁴⁶.

3.4.6. Значение на липсата на прозрачност за неравноправността на договорните клаузи

Съгласно член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД липсата на прозрачност не води автоматично до неравноправност на дадена договорна клауза²⁴⁷. Това означава, че след като бъде установено, че договорна клауза, която попада в приложното поле на член 4, параграф 2²⁴⁸, не е изразена „на ясен и разбираем език“, нейната неравноправност обикновено все пак трябва да бъде преценена съгласно критериите по член 3, параграф 1²⁴⁹. Обратно, липсата на прозрачност не е задължителен елемент при преценка на неравноправността по член 3, параграф 1²⁵⁰, така че дори договорни клаузи, които са напълно прозрачни, могат да бъдат неравноправни съгласно член 3, параграф 1, ако тяхното съдържание създава неравнопоставеност²⁵¹.

²⁴³ Дело C-186/16, *Andrić*, точки 55 и 56.

²⁴⁴ От Съда е поискано допълнително тълкуване по този въпрос във връзка с дело C-452/18, *Ibercaja Banco* (висящо към 31 май 2019 г.), отнасящо се до новация на договор за кредит.

²⁴⁵ Дело C-602/13, *BBVA*, точка 50.

²⁴⁶ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 4 от диспозитива и точка 73.

²⁴⁷ Въпреки това обаче съгласно принципа на минимална хармонизация е възможно в националното право да се предвижда, че липсата на прозрачност може автоматично да води до такива последици. Вж. раздел 2 относно връзката между Директивата относно НКПД и националното право и § 307, алинея 1 от Германския граждански кодекс (BGB).

²⁴⁸ Вж раздел 3.2.1.

²⁴⁹ Това се потвърждава имплицитно или изрично в няколко решения, например по дело C-421/14, *Banco Primus*, точки 62—67, по-специално в точка 64 и във второто тире на точка 67, по дело C-119/17, *Lupean*, точки 22—31, или по дело C-118/17, *Dunai*, точка 49.

²⁵⁰ Липсата на прозрачност не се споменава като условие в член 3, параграф 1. Това не важи само за договорни клаузи, с които се определя основният предмет на договора или чиято преценка предполага да бъде разгледано съответствието на цената или възнаграждението.

²⁵¹ Потвърдено в определението по дело C-342/13, *Katalin Sebestyén*, точка 34: „Въпреки това, дори да се допусне, че общата информация, предоставена на потребителя преди сключването на договора, отговаря на изискванията за яснота и прозрачност съгласно член 5 от Директивата, това обстоятелство само по себе си не изключва възможността [дадена] клауза [...] да е неравнопоставена.“

Ако обаче договорните клаузи не са изразени на ясен и разбираем език, т.е. ако продавачите или доставчиците не са спазили изискванията за прозрачност, това обстоятелство може да допринесе за обявяването на дадена клауза за неравнопоставена съгласно член 3, параграф 1 или дори да бъде признак за неравнопоставеност. В точка 1, буква и) от приложението като цяло и в точка 1, буква й), отнасяща се конкретно до едностранни промени в договорните клаузи, се потвърждава, че липсата на прозрачност може да бъде от решаващо значение за неравнопоставеността на договорните клаузи.

Липсата на прозрачност е спомената като (важен) елемент от преценката на неравнопоставения характер поне на определени видове договорни клаузи²⁵² или е разгледана като признак за неравнопоставеност²⁵³ в няколко решения на Съда.

Съдът неведнъж е изтъквал значението на прозрачността за равнопоставения характер на договорните клаузи, например по отношение на клаузи, които позволяват на продавача или доставчика да променя лихвените проценти, заплащани от потребителите по дългосрочни договори²⁵⁴, на клаузи, с които се определят основните задължения на потребителя в договори за кредит,²⁵⁵ или на клаузи, свързани с избора на приложимото право²⁵⁶.

²⁵² Напр. по дело C-472/10, *Invitel*, точка 28 и в края на точка 1 от диспозитива: „Националната юрисдикция, [...], следва да прецени с оглед на член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравнопоставените клаузи в потребителските договори неравнопоставения характер на клауза, съдържаща се в общите условия по потребителски договори, с която продавач или доставчик предвижда едностранно промяна в свързаните с предоставяната услуга разходи, без обаче да описва ясно начина на определяне на тези разходи или да посочва основателно съображение за тази промяна. В рамките на тази преценка посочената юрисдикция трябва по-специално да провери дали — предвид всички съдържащи се в общите условия по потребителски договори клаузи, сред които е и спорната, както и предвид националното законодателство, уреждащо правата и задълженията, които биха могли да допълват предвидените в разглежданите общи условия — съображенията или начинът на промяна на свързаните с предоставяната услуга разходи са уточнени по ясен и разбираем начин и евентуално дали потребителите имат право да прекратят договора“.

Дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 2 от диспозитива: „Членове 3 и 5 от Директива 93/13 във връзка с член 3, параграф 3 от Директива 2003/55/ЕО [...] трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се прецени дали дадена клауза от общите договорни условия, с която дружество за снабдяване си запазва правото да измени таксите за доставката на газ, отговаря или не на изискванията за добросъвестност, балансираност и прозрачност, залегнали в посочените разпоредби, от основно значение е по-специално:

— дали в договора са прозрачно изложени основанията и методът на промяна на споменатите такси, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии евентуалните промени на тези такси. [...], и

— дали при конкретните условия предоставяната на потребителя възможност за прекратяване може да бъде реално използвана.

Запитващата юрисдикция следва да направи тази преценка, като съобрази всички обстоятелства в конкретния случай, включително всички клаузи в общите условия от потребителските договори, които съдържат спорната клауза“.

²⁵³ Напр. в решението по дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 65: „Националната юрисдикция следва да определи дали с оглед на конкретните обстоятелства в разглеждания случай дадена клауза отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност“. Вж. също съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точка 50 и дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 40.

Дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 47: „Клаузата от общите договорни условия, която дава възможност за такава едностранна корекция, обаче трябва да отговаря на изискванията за добросъвестност, балансираност и прозрачност, залегнали в споменатите директиви“.

²⁵⁴ Дело C-472/10, *Invitel*, точки 21—31; дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точки 40—55.

²⁵⁵ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, дело C-348/14, *Bucura*, дело C-186/16, *Andriciuc*, и дело C-119/17, *Lupean*, точки 22—31.

²⁵⁶ Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*.

Във връзка с клауза за избор на приложимото право, в която не се уточнява, че съгласно Регламента „Рим I“ потребителите винаги могат да се позовават на благоприятните правила на държавата членка, в която пребивават²⁵⁷, Съдът изрично е постановил, че при подобно премълчаване на информация или при подвеждаща формулировка на клаузата тя може да бъде счетена за неравнопоставена. Припомняйки критерия за наличието на значителната неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, Съдът²⁵⁸ се е произнесъл, че:

„[n]о-специално неравнопоставеността на такава клауза може да следва от формулировка, която не отговаря на изискването по член 5 от Директива 93/13 да е съставена на ясен и разбираем език. [...]“

Ето защо може да се заключи, че в зависимост от съдържанието на разглежданата договорна клауза и с оглед на въздействието на липсата на прозрачност, **евентуалната неравнопоставеност на една договорна клауза може да бъде тясно свързана с липсата на прозрачност в нея или пък липсата на прозрачност в дадена договорна клауза може дори да бъде признак за нейната неравнопоставеност**. Такъв може да бъде случаят например, когато потребителите не могат да разберат последствията от дадена клауза или са подведени.

Всъщност, когато потребителите са поставени в неблагоприятно положение въз основа на договорни клаузи, които са неясни, прикрити или подвеждащи, или когато не са дадени необходимите обяснения, за да бъдат разбрани техните последици, е малко вероятно продавачът или доставчикът да е постъпил добросъвестно и равнопоставено спрямо потребителите, отчитайки законните им интереси.

3.4.7. Роля на приложението, упоменато в член 3, параграф 3от Директивата относно НКПД

Както е посочено в член 3, параграф 3 от Директивата относно НКПД, приложението към нея съдържа „само“ примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които *могат* да се смятат за неравнопоставени. Съдът е подчертавал това неколккратно²⁵⁹. Неизчерпателният характер на приложението и принципът на минимална хармонизация, залегнал в член 8 от директивата, означават, че съгласно националното право списъкът може да бъде разширен или да се използват формулировки, въвеждащи по-строги стандарти²⁶⁰.

Тъй като списъкът е само примерен, съдържащите се в него клаузи не следва автоматично да се считат за неравнопоставени. Това означава, че техният неравнопоставен характер все пак трябва да подлежи на преценка с оглед на общите критерии,

²⁵⁷ Член 6 от Регламент „Рим I“.

²⁵⁸ Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 68, част от която е цитирана тук. Предходната точка 67 гласи: „При тези условия, [...], предварително изготвена клауза за избор на приложимото право, която посочва правото на държавата членка по седалището на продавача или доставчика, може да се счита за неравнопоставена само при условие че текстът или контекстът ѝ имат някои специфични особености, които водят до съществена неравнопоставеност между правата и задълженията на страните“.

²⁵⁹ Дело C-472/10, *Invitel*, точка 25; дело C-243/08, *Pannon GSM*, точки 37 и 38; дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 42; и определението по дело C-76/10, *Pohotovost*, точки 56 и 58.

²⁶⁰ Дело C-478/99, *Комисия/Швеция*, точка 11.

определени в член 3, параграф 1 и в член 4 от Директивата относно НКПД²⁶¹. Съдът е уточнил, че изброените в приложението клаузи не трябва непременно да се считат за неравноправни, и обратното, клаузи, които не са включени в списъка, въпреки това могат да се разглеждат като неравноправни²⁶². Все пак *приложението е важен елемент от преценката на неравноправния характер на договорните клаузи*. Според Съда

„[м]акар само по себе си съдържанието на разглежданото приложение да не може автоматично да докаже неравноправния характер на определена спорна клауза, то все пак представлява основен елемент, на който компетентният съд може да основе своята преценка относно неравноправния характер на посочената клауза²⁶³“.

Когато държава членка²⁶⁴ е приела „черен списък“ на договорни клаузи, които винаги се считат за неравноправни²⁶⁵, съдържаните се в тях клаузи не е необходимо да се преценяват съгласно националните разпоредби, с които се транспонира член 3, параграф 1.

В противен случай националните органи трябва да разгледат клаузата съгласно член 3, параграф 1, като използват приложението като ориентир за обстоятелствата, при които обикновено възниква значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, противоречаща на изискванията за добросъвестност.

В практиката си Съдът се позовава на следните точки от приложението:

- точка 1, буква д)²⁶⁶: дело C-76/10, *Pohotovost*; дело C-415/11, *Aziz*²⁶⁷; съединени дела C-94/17 и C-96/16, *Banco Santander Escobedo Cortés*, относно лихвите за забава;
- точка 1, буква д): дело C-377/14, *Radlinger Radlingerová*, относно кумулативното действие на договорните санкции;
- точка 1, букви и), й) и л) във връзка с точка 2, букви б) и г): дела C-92/11, *RWE Vertrieb*, C-472/10, *Invitel*²⁶⁸, C-348/14, *Bucura*²⁶⁹, относно клаузите за промяна на цените;
- точка 1, букви й) и л) във връзка с точка 2, букви б) и г):
 - дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*²⁷⁰, относно механизма за превалутиране на ипотечен кредит в чуждестранна валута;
 - дело C-143/13, *Matei u Matei*²⁷¹, относно едностранни промени в лихвения процент;

²⁶¹ Дело C-478/99, *Комисия/Швеция*, точка 11.

²⁶² Дело C-237/02, *Freiburger Kommunalbauten*, точка 2; дело C-478/99, *Комисия/Швеция*, точка 20. В решението си по дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 60, Съдът нарича приложението „сив списък“. Възможно е обаче в някои национални правни системи да съществуват друг тип „сиви списъци“, съдържащи (оборима) законова презумпция, че определени видове договорни клаузи са неравноправни.

²⁶³ Дело C-472/10, *Invitel*, първата част от точка 26.

²⁶⁴ Вж. приложение 2 към настоящото известие.

²⁶⁵ Дело C-143/13, *Matei u Matei*, точка 61.

²⁶⁶ Клаузи, „според [който] от потребителя се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си“.

²⁶⁷ Точка 74.

²⁶⁸ Точки 21—31.

²⁶⁹ Точка 60.

²⁷⁰ По-специално точка 73.

²⁷¹ По-специално точки 59 и 74; точка 74 гласи: „Видно по-конкретно от членове 3 и 5 от Директива 93/13, както и от точка 1, букви й) и л) и точка 2, букви б) и г) от приложението към нея, че с

- точка 1, буква р)²⁷²:
 - дело C-240/98, *Océano Grupo Editorial*; дело C-137/08, *VB Penzügyi Lízing*; дело C-243/08 *Pannon GSM*; в които се уточнява, че клаузите относно компетентния съд, които задължават потребителя да се подчинява на изключителната юрисдикция на съд, който може да е далеч от местоживеенето му и би затруднил явяването му, по принцип попадат в приложното поле на точка 1, буква р)²⁷³; дело C-266/18, *Aqua Med*, засягащо законови разпоредби относно компетентния съд;
 - дело C-240/08, *Asturcom Telecomunicaciones*; дело C-342/13, *Katalin Sebestyén*, относно арбитражните клаузи;
 - дело C-415/11, *Aziz*, точка 75, относно клаузите за принудително изпълнение върху ипотекан имот в договорите за ипотечен кредит и тяхната оценка във връзка с наличните правни средства за защита.

Едно от предимствата на приложението е, че то може да помогне на държавите членки да намерят обща основа, за да координират правоприлагащите си мерки по отношение на неравноправни договорни клаузи. Приложението към Директивата относно НКПД и различните видове приложения към националните актове, с които тя се транспонира, също така дават по-ясна представа на продавачите или доставчиците какъв вид договорни клаузи са проблемни и могат да помогнат на правоприлагащите органи да прилагат Директивата относно НКПД с официални или с неофициални средства.

4. Необвързващ характер на неравноправните договорни клаузи (член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД)

Член 6

1. Държавите членки [въвеждат разпоредби, съгласно които] включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на тяхното национално право и договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

2. Държавите членки предприемат необходимите мерки с цел потребителите да не бъдат лишени от защитата, предоставена им от настоящата директива, поради избор на правото на трета страна като приложимо право по договора, ако последният е непосредствено свързан с територията на държавите членки.

оглед на спазването на изискването за прозрачност е от основно значение дали в договора за кредит прозрачно са изложени основанията и спецификата на механизма за промяна в лихвения процент, както и връзката между тази клауза и други клаузи, свързани с възнаграждението на кредитодателя, така че един информиран потребител да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици.“

²⁷² „Условия, които имат за предмет или резултат изключване или накърняване правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства по-специално като изисква от потребителя да отнесе спора изключително на арбитраж, който не е съобразен с правните разпоредби, като неоснователно ограничи възможността му за предоставяне на наличните доказателства или да му наложи тежестта на доказване, която, според приложимото право, лежи върху друга страна по договора“.

²⁷³ дело C-240/98, *Océano Grupo Editorial*, диспозитива и точки 22—24; дело C-137/08, *VB Penzügyi Lízing*, точки 54—56; дело C-243/08, *Pannon GSM*, точка 41;

Съображение 21

[К]ато има предвид, че държавите членки следва да предвидят мерки с цел да се избегнат неравноправни клаузи в договори, сключвани между потребители, от една страна, и търговци и доставчици, а при наличие на такива клаузи, те да не обвързват потребителя, като договорът продължава да бъде в сила за страните по останалите клаузи, когато може да се изпълнява и без неговите неравноправните клаузи;

4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи

Съдът²⁷⁴ редовно подчертава централната роля на член 6, параграф 1 в системата за защита на потребителите съгласно Директивата относно НКПД, която

„[...] се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност [...]”²⁷⁵.

Необвързващият характер на неравноправните договорни клаузи съгласно член 6, параграф 1 е **императивна норма**, която представлява стремеж с Директивата относно НКПД да се преодолее тази неравноправност и да се постигне **ефективен баланс**²⁷⁶ между страни по договора. Според Съда²⁷⁷:

„[...] член 6, параграф 1 от Директивата, съгласно който неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя, е императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях“.

Като се има предвид, че защитата на потребителите срещу неравноправни договорни клаузи съгласно Директивата относно НКПД е въпрос от **обществен интерес**, Съдът²⁷⁸ многократно е заявявал, че член 6, параграф 1 е **равностоен на императивните норми от обществен ред, установени в законодателството на държавите членки**:

„Освен това Съдът е постановил, че предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от Директивата защита на потребителите, член 6 от нея трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на императивни норми [от обществен ред] във вътрешния правопорядък [...]. Следва да се приеме, че за такива следва да бъдат

²⁷⁴ Напр. в решението по дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 40, цитирано тук.

²⁷⁵ Позоваване на решението по дело C-169/14, *Sánchez Morcillo и Abril García*, точка 22 и цитираната съдебна практика.

²⁷⁶ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 41, дело C-169/14, *Sánchez Morcillo и Abril García*, точка 23, съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo и други*, точки 53 и 55.

²⁷⁷ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 38 с позовавания на дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 40, и дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точка 20.

²⁷⁸ Напр. в решението по съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точка 54 и в решението по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 44, цитирана тук. В тази точка Съдът се позовава на предишни решения по дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 52 и по дело C-76/10, *Pohotovost'*, точка 50.

считани всички разпоредби от Директивата, които са необходими за постигане на преследваната с посочения член 6 цел“.

Задължителният или императивният характер на член 6, параграф 1 означава, че тази разпоредба е обвързваща за всички страни и органи и от нея по принцип не се допускат отклонения. Това е потвърдено в член 6, параграф 2 от Директивата относно НКПД, в който се уточнява, че потребителите не могат да бъдат лишени от правата, които тя им предоставя, дори ако договорът се урежда от правото на държава, която не е членка на ЕС, въз основа на договореност за избор на приложимото право²⁷⁹.

Императивният характер на член 6, параграф 1 също така предполага, че **потребителите по принцип не могат да се откажат от тази защита** нито чрез договор²⁸⁰, нито чрез едностранно волеизявление, било то пряко, или косвено. Това условие несъмнено се прилага преди уреждането на евентуален спор по конкретни искове, свързани с неравноправността на договорни клаузи²⁸¹.

Материалноправните последици от член 6, параграф 1 са изложени в подраздели 4.2, 4.3 и 4.4. Процесуалните гаранции, произтичащи от член 6, параграф 1, са разгледани в раздел 5. Материалноправните последици, произтичащи от неравноправността на договорните клаузи, са налице независимо дали е в ход съдебно производство и дали съдът е сезиран за техния неравноправен характер от потребителя, или се е самосезирал.

4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“

Принципът, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителите, може да намери отражение в различни правни понятия на национално равнище, стига да се постигне защитата, която Директивата относно НКПД има за цел да осигури. И все пак тази защита би могла да се постигне най-ефективно чрез обявяване на неравноправните договорни клаузи за *недействителни*. Съдът²⁸² е подчертал, че

„[...] член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че за обявената за неравноправна договорна клауза трябва принципно да се счита, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя. Ето защо установяването по съдебен ред на неравноправността на такава клауза поначало трябва да води до връщането на потребителя в правното и фактическо положение, в което той би се намирал при липсата на тази клауза“.

²⁷⁹ Вж. раздел 1.2.5 относно търговците, установени в трети държави.

²⁸⁰ Независимо дали става дума за индивидуално договорени клаузи, или за договорни клаузи по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД.

²⁸¹ Съдът обаче е уточнил, че в съдебни производства, след като са били информирани за неравноправността на дадена договорна клауза, потребителите могат да решат да не се възползват от тази защита (вж. раздел 4.3.3, както и раздели 5.5.1 и 5.5.5). По дело C-452/18, *Ibercaja* (висящо към 31 май 2019 г.), Съдът е призван да се произнесе по договорни клаузи, съдържащи се в договор за новация, съгласно който потребителят се е отказал от правото да предявява искове за реституция въз основа на договорни клаузи, които може да са били неравноправни във връзка със „споразумение“, засягащо последиците от неравноправна договорна клауза, и може да даде допълнителни насоки относно този принцип.

²⁸² Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точка 61.

Необвързващият характер на неравноправните договорни клаузи произтича пряко от Директивата относно НКПД и за него не се изисква договорната клауза да бъде предварително обявена за неравноправна или за недействителна от съд или от друг упълномощен орган. Подобно обявяване обаче осигурява правна сигурност по отношение на (не)равноправността на дадена договорна клауза, особено в случаите, когато съществуват различни възгледи относно нейния неравноправен характер.

Следователно необвързващият характер не може да зависи от това дали или кога даден потребител е повдигнал въпроса за неравноправността на дадена договорна клауза или е оспорил нейната действителност, както потвърждава и Съдът²⁸³, заявявайки, че

„[...] член 6, параграф 1 от Директивата следва да се тълкува в смисъл, че неравноправната договорна клауза не е обвързваща за потребителя и за това не е необходимо той предварително да е оспорил успешно такава клауза“.

Това означава също, че потребителите по принцип не могат да бъдат възпрепятствани от каквито и да било давностни срокове да поискат от продавача или от доставчика да премахне дадена неравноправна клауза от договора, да се обърнат към националния съд с молба дадена договорна клауза да бъде обявена за недействителна или да оспорят претенции на продавачи или доставчици, основаващи се на неравноправни договорни клаузи²⁸⁴. Същото се отнася и до правомощията на националните съдилища да преценяват служебно неравноправността на договорните клаузи. Съдът²⁸⁵ е постановил, че

„[...] защитата, която директивата осигурява на потребителите, изключва възможността национална разпоредба, която в производство, заведено от продавач или доставчик срещу потребител на основание на сключен между тях договор, забранява на националната юрисдикция при изтичане на давностен срок да постанови по своя инициатива или въз основа на иск, заведен от потребителя, че дадена договорна клауза е неравноправна“.

Когато в рамките на индивидуален спор или на колективен иск национална юрисдикция постанови, че дадена договорна клауза е неравноправна, тази констатация или заключение се прилага *ex tunc*. Това означава, че поражда действие от сключването на договора или от момента, в който съответната клауза е била въведена в него, а не *ex nunc*, от момента на постановяване на решението²⁸⁶.

4.3. Последници от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните

В този раздел е разгледан принципът, че неравноправните договорни клаузи трябва да се отменят и не подлежат на преразглеждане (подраздел 4.3.1), както и конкретните

²⁸³ Дело C-243/08, *Pannon GSM*, точка 28, цитирана тук.

²⁸⁴ Това, че потребителите по принцип следва да спазват преклузивни срокове, когато използват средства за правна защита в текущо производство, или могат да бъдат обвързани с разумни давностни срокове, когато претендират за възстановяване на плащания, извършени въз основа на неравноправни договорни клаузи, е друг въпрос, вж. съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точки 69—70.

²⁸⁵ Дело C-473/00, *Cofidis*, точка 38. Задължението на националните съдилища да преценяват неравноправността на договорните клаузи по своя инициатива (служебно) е разгледано в раздел 5.

²⁸⁶ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo и други*, диспозитива и точки 73—75.

обстоятелства, при които могат да бъдат запълнени празнините в договора, създадени вследствие на премахването на неравноправна клауза (подраздел 4.3.2).

4.3.1. Принципът: отмяна на неравноправните договорни клаузи и забрана за тяхното преразглеждане

Съгласно член 6, параграф 1, въпреки че неравноправните договорни клаузи не са обвързващи за потребителите, договорът продължава да действа за страните по останалите условия, „когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“. Съдът²⁸⁷ многократно е подчертавал, че

„[...] съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд, който разглежда неравноправна договорна клауза, е длъжен само да не я прилага, така че тя да няма задължителна сила за потребителя, но не е овластен да изменя съдържанието на тази клауза. Всъщност договорът трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на посочената клауза, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорът [...]”²⁸⁸.

Що се отнася до неравноправните наказателни клаузи например, това означава, че националните съдилища не могат да намалят сумата, дължимата съгласно договорната клауза, до приемлив размер, а трябва просто да отхвърлят клаузата в нейната цялост²⁸⁹.

Преразглеждането на неравноправни договорни клаузи всъщност би означавало, че те ще останат частично обвързващи и че продавачите или доставчиците по някакъв начин ще извлекат полза от това, че са ги използвали. Това би поставило под съмнение ефективността на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД, според който неравноправните договорни клаузи не са обвързващи, и би лишило неговите разпоредби от възпиращия ефект, който те имат за цел да постигнат²⁹⁰. Отстраняването на този възпиращ ефект би било несъвместимо също с целта за предотвратяване на продължаващото използване на неравноправни договорни клаузи, отразена в член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД²⁹¹.

²⁸⁷ Съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, точка 73. В решението си по дело C-618/10, *Banco Español de Crédito* Съдът е установил основните принципи относно последиците, които следва да се изведат от необвързващия характер на неравноправните договорни клаузи. Тези принципи са потвърдени в много други решения, напр. по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*; дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*; съединени дела C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, *Unicaja Banco y Caixabank*; дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 71 и съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 57—61.

²⁸⁸ Позоваване на решението по дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 71 и цитираната в него съдебна практика.

²⁸⁹ Напр. дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 59: „[...] член 6, параграф 1 от Директивата не може да бъде тълкуван в смисъл, че позволява на националния съд, след като той установи неравноправния характер на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, да намали размера на неустойката в тежест на потребителя, вместо изцяло да откаже да приложи съответната клауза по отношение на потребителя [...]“.

²⁹⁰ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 60—62.

²⁹¹ Вж. напр. решението по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 58: „Освен това Съдът е изтъквал, че това тълкуване кореспондира и с целта и общата структура на Директивата. Във връзка с това Съдът е припомнял, че предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава защитата, гарантирана на потребителите, Директивата задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“, както следва от член 7, параграф 1“. Ако на националния съд бъде позволено да изменя съдържанието на неравноправните клаузи в такива договори,

По тази логика **частичното заличаване** на неравноправна договорна клауза също е недопустимо, тъй като по принцип то би било равносилно на преразглеждане на договорната клауза чрез промяна в нейното съдържание²⁹².

Тълкуванието може да бъде различно само в случаите, когато на пръв поглед една-единствена „договорна клауза“ всъщност е състои от различни договорни клаузи по смисъла на член 3, параграф 1. Такъв може да бъде случаят по-специално, когато дадена договорна клауза съдържа две (или повече) договорености, които могат да бъдат отделени една от друга по такъв начин, че при заличаване на една от тях останалите да са все така ясни и разбираеми и да могат да бъдат оценени въз основа на тяхната същност.

Досега Съдът е дал само някои насоки относно критериите, по които следва да се определя дали дадена договореност представлява самостоятелна договорна клауза. Той прави разлика например между договорни клаузи, с които се определят основните задължения на потребителя във връзка с погасяването на заем в определена валута, и клаузи, с които се определя механизмът за превалутиране²⁹³ и които следователно по дефиниция представляват отделни договорни клаузи. Същото се отнася и за клаузите, с които се определя дължимата от потребителя цена и механизмът за промяна на цените при дългосрочни договорни отношения²⁹⁴.

Съдът²⁹⁵ също така прави разлика между клаузи, с които се определя редовният лихвен процент, платим по ипотечен кредит, и клаузи, отнасящи се до лихвите при забавено плащане, дори ако последните се изразяват в увеличение на редовния лихвен процент. След като е постановил, че редовният лихвен процент и лихвите за забава имат много различни функции, Съдът уточнява, че

„[...] тези съображения се прилагат независимо от начина, по който са формулирани договорната клауза, с която се определя размерът на мораторните лихви, и тази, с която се определя размерът на редовните лихви. По-конкретно тези съображения са валидни не само когато размерът на мораторните лихви е определен независимо от този на редовните, в отделна клауза, но и когато размерът на мораторните лихви е определен под формата на увеличаване на размера на редовните лихви с известен брой процентни пунктове. В последния случай, тъй като неравноправната клауза се състои в това увеличение, Директива 93/13 изисква единствено да се отмени посоченото увеличение“.

подобно правомощие би могло да застраши постигането на дългосрочната цел на член 7 от Директива 93/13, тъй като би намалило възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя (*Banco Español de Crédito*, точки 66—69).

²⁹² Това се потвърждава и от Съда в решението по съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точка 55: „В случая самото премахване на основанието за изискуемост, което прави разглежданата в главното производство клауза неравноправна, в крайна сметка би означавало да се измени съдържанието на тези клаузи, като се засегне същността им. Поради това не може да се допусне частичното запазване на посочените клаузи, тъй като в противен случай би се нарушил пряко възпиращият ефект, припомнен в предходната точка от настоящото решение“.

²⁹³ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, и дело C-186/16, *Andriciuc*, във връзка с член 4, параграф 2.

²⁹⁴ Дело C-472/11, *Invitel*, и дело C-92/11, *RWE Vertrieb*.

²⁹⁵ Съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, по-специално точки 76 и 77.

Във връзка с частичното заличаване до този момент Съдът не се е произнесъл дали „доктрината на синия молив“, прилагана например от Върховния съд на Германия, е съвместима с Директивата относно НКПД²⁹⁶. Съгласно тази доктрина се прави разграничение между недопустимо преразглеждане²⁹⁷ на дадена договорна клауза и допустимо заличаване на неравноправна разпоредба, съдържаща се в договорна клауза, ако останалото съдържание на клаузата може да бъде приложимо без по-нататъшна намеса. Въпреки това, във връзка с клауза в договор за ипотечен кредит, която позволява на банката да направи целия кредит изискуем, ако потребителят не е платил една-единствена месечна вноска, Съдът е постановил, че задължението за предсрочно погасяване *не може да бъде отделено* от условието, съгласно което е достатъчна (само) една неплатена месечна вноска, *без да се променя същината* на тази клауза. Следователно в този случай клаузата не може да бъде разделена.

Накратко,

- онова, което има значение за делимостта на договорните клаузи, е съдържанието или функцията на конкретни договорености, а не начинът, по който те са изложени в даден договор, а също и фактът, че
- една клауза не може да бъде заличена частично, когато две части от нея са свързани по такъв начин, че заличаването на едната би засегнало същността на другата.

В тази връзка не е изключено един-единствен параграф/точка в даден договор да съдържа повече от една договорна клауза по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД. И обратното, възможно е два параграфа/точки или дори две разпоредби, съдържащи се в различни документи, да съставляват една-единствена договорна клауза от гледна точка на тяхното съдържание.

Принципът, че националните съдилища не могат да преразглеждат неравноправни договорни клаузи, се прилага независимо дали въпросът за техния неравноправен характер е повдигнат от потребителя или се разглежда служебно.

Този принцип обаче не засяга правото на страните да изменят или заменят неравноправна договорна клауза с друга в рамките на своята свобода на договаряне. Ако новата договореност представлява договорна клауза по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД, тя подлежи на преценка по същество в съответствие с членове 3, 4 и 5 от директивата. В същото време изменението или замяната на неравноправна договорна клауза не може по принцип да лиши потребителя от правата, произтичащи от необвързващия характер на изменената/заменената клауза, като например правото за предявяване на реституционни искове²⁹⁸. Съдът може да хвърли повече светлина върху тези въпроси във връзка с така наречените договори за новация²⁹⁹.

Принципът, че неравноправните договорни клаузи трябва просто да бъдат премахнати от договора, докато останалата част от него продължава да има обвързващ характер за страните, не поражда затруднения в случай, че договорът може да бъде изпълнен без неравноправните клаузи. Такъв може да бъде случаят например при договорни клаузи,

²⁹⁶ В решението по съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, Съдът не изразил пряко становище по този въпрос, но в решението си по дело C-70/17 Върховният съд на Испания се е позовал конкретно на тази доктрина.

²⁹⁷ В германската доктрина и юриспруденция наричано също „geltungserhaltende Reduktion“.

²⁹⁸ Раздел 5.4.

²⁹⁹ Дело C-452/18, *Ibercaja Banco* (висящо към 31 май 2019 г.).

предвиждащи санкции като лихви за забава при просрочено плащане³⁰⁰, клаузи, ограничаващи отговорността на търговеца при неправилно изпълнение, или клаузи за избор на приложимо право, юрисдикция или арбитраж. По-komplицираните случаи са разгледани в раздел 4.3.2 по-долу.

4.3.2. По изключение: запълване на празнини в договора с цел да се избегне обявяването му за недействителен

Съгласно член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД останалата част от договора продължава да се прилага само ако договорът „може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

За да се прецени дали договорът може да продължи да се изпълнява без неравноправната клауза, е необходима „*правна оценка съгласно приложимото национално законодателство*“³⁰¹. Това предполага анализ на всеки отделен случай по отношение на това дали договорът може да бъде изпълнен от юридическа или от техническа гледна точка без неравноправната договорна клауза. Следователно преценката не може да се основава на чисто икономически съображения. Анализът дали даден договор може да продължи да се прилага трябва да бъде *обективен*, т.е. той не може да се основава на интересите само на едната страна³⁰². Следователно не трябва да бъде от значение дали продавачът или доставчикът не би сключил договора без неравноправната клауза или дали вследствие на премахването на клаузата договорът би станал по-малко привлекателен от икономическа гледна точка.

Договорът не може да бъде изпълнен, т.е. не може „да продължи да действа“, ако бъде заличена клауза, с която се определя неговият основен предмет, или клауза, която е от съществено значение за изчисляването на възнаграждението, дължимо от потребителя³⁰³. Това важи например за клаузи, с които се определя валутата, в която трябва да се извършат плащания,³⁰⁴ или за клаузи, в които се посочва обменният курс за изчисляване на погасителните вноски по кредит, деноминиран в чуждестранна валута³⁰⁵.

Същевременно трябва да се отчете фактът, че целта на член 6, параграф 1 е да се възстанови равновесието между страните, като се заличат евентуални неравноправни клаузи от договора, запазвайки по принцип неговата валидност като цяло, а не да бъдат обявени за недействителни всички договори, които съдържат неравноправни клаузи³⁰⁶. Държава членка обаче може да определи, че договор, съдържащ неравноправни клаузи, може да бъде обявен за недействителен в неговата цялост, ако това би осигурило по-добра защита на потребителя³⁰⁷.

³⁰⁰ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*; дело C-488/11, *Asbeek Brusse*; съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés* и др.

³⁰¹ В решенията си по дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 65 и по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 57, Съдът на ЕС заявява, че „договорът трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува **правна** възможност така да се запази договорът“.

³⁰² Дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 32, дело C-118/17, *Dunai*, точка 51.

³⁰³ Дело C-118/17, *Dunai*, точка 52.

³⁰⁴ Дело C-186/16, *Andrić* точки 35 и 37.

³⁰⁵ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*.

³⁰⁶ Дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 31, дело C-118/17, *Dunai*, точка 51, дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 82 и дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 40.

³⁰⁷ Дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*, точка 35.

Недействителността на договора може да има отрицателни последици за потребителя, като например го задължи да погаси целия кредит незабавно вместо на вноски, както е договорено, а това може да се окаже в противоречие със защитата, която Директивата относно НКПД има за цел да осигури. Затова Съдът³⁰⁸ е признал, че по изключение, при някои условия, националните съдилища могат да заменят неравноправна договорна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право с цел да се избегне обявяването на договора за недействителен. Във връзка с дело, при което обявяването на договор за кредит, индексирани в чуждестранна валута, за недействителен поради неравноправност на механизма за превалутиране е избегнато с диспозитивна разпоредба, Съдът посочва:

„80 От това обаче не следва, че в положение като разглежданото в главното производство член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска националният съд съгласно принципите на правото на договорите да премахне неравноправна клауза, като я замени с диспозитивна разпоредба от националното право.

81 Напротив, замяната на неравноправна клауза с такава разпоредба, която, както следва от тринадесетото съображение на Директива 93/13, се предполага, че не съдържа неравноправни клаузи, доколкото постигнатият с нея резултат е възможността договорът да се изпълни въпреки премахването на клауза III/2 и да продължи да действа между страните, е напълно оправдава с оглед целта на Директива 93/13.“

Съдът по-нататък разяснява, че „особено неблагоприятните последици“ за потребителя от обявяването на договора за нищожен биха могли да застрашат възпиращото действие, което се цели с премахването на неравноправната договорна клауза³⁰⁹.

Следователно съгласно досегашната съдебна практика³¹⁰, преди да заменят неравноправни договорни клаузи с „диспозитивни разпоредби от националното право“, националните съдилища трябва да преценят дали

- *обективно* премахването на неравноправна договорна клауза в противен случай би довело до недействителността на договора в неговата цялост
- и дали това няма *особено неблагоприятни последици* за потребителите³¹¹ с оглед на всички приложими разпоредби на националното право, включително процесуалните правила³¹².

³⁰⁸ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точки 80 и 81.

³⁰⁹ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 83.

³¹⁰ Съдът потвърждава принципите, установени в решението по дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точка 85, в решенията по съединени дела C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, *Unicaja Banco y Caixabank*, точка 33 и в решенията по съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander Escobedo Cortés*, точка 74 и съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точки 56—63.

³¹¹ Съдът подчертава условието последиците да бъдат „особено неблагоприятни“ за потребителите до степен да им се отразят „като наказание“, вж. решенията по дело C-118/17, *Dunai*, точка 54, съединени дела C-96/16 и C-94/17, *Banco Santander u Escobedo Cortés*, точка 74 и дело C-51/17, *OTP Bank u OTP Faktoring*, точка 61, или да противоречат на техните интереси, *Dunai*, точка 55.

³¹² Съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точки 61 и 62.

Понятието „диспозитивна разпоредба от националното право“ не е дефинирано, нито се използва в Директивата относно НКПД. В различен контекст в нея се споменават „правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни“. Това подобие на определение отразява общоприетото разбиране за функцията на диспозитивните разпоредби и когато употребява това понятие във връзка с член 6, параграф 1, Съдът действително се позовава на съображение 13 от Директивата относно НКПД³¹³.

Съдът може да доразвие тълкуването на понятието „диспозитивни разпоредби от националното право“. Той може да поясни например дали то е свързано единствено с разпоредби, които уреждат конкретно правата и задълженията на страните по даден договор, или е възможно да обхваща и общи разпоредби от договорното право³¹⁴. Когато такива общи разпоредби дават възможност за творческо адаптиране на договора, възниква въпросът дали това на практика не представлява недопустимо „преразглеждане“ на съответната договорна клауза или клаузи³¹⁵.

Съдът³¹⁶ е посочил, че *при конкретни обстоятелства* правни норми, служещи за образец или референция за договорни клаузи, които обаче формално не са диспозитивни разпоредби, могат да бъдат използвани за замяна на неравноплавна договорна клауза с цел да се предотврати недействителността на договора.

Възможно е занапред Съдът да поясни също дали при много конкретни обстоятелства се допускат други начини за запълване на празнотата, останала след премахването на неравноплавна договорна клауза³¹⁷.

При преценката на **особено неблагоприятните последици за потребителите** националните съдилища следва да вземат предвид *интересите на потребителя* към момента на възникване на въпроса пред тези юрисдикции³¹⁸. В случаи, при които продължаването на договора е законово възможно след премахването на неравноплавна договорна клауза *и при които то би противоречало на интересите на потребителя*, Съдът е уточнил, че националните съдилища не могат да запазят действителността на договора³¹⁹. В такива случаи националното право не може да възпрепятства

³¹³ Дело C-26/13, *Kásler u Káslerné Rábai*, точки 80—81; дело C-92/11, *RWE Vertrieb*, точка 26; дело C-280/13, *Barclays Bank*, точки 31 и 42; дело C-7/16, *Banco Popular Español u PL Salvador*, точка 21; дело C-446/17, *Woonhaven Antwerpen BV CVBA/Berkani u Hajji*, точка 25.

³¹⁴ Дело C-260/18, *Dziubak* (висящо към 31 май 2019 г.). Делото се отнася, наред с други въпроси, до последиците, до които може да доведе евентуалната нищожност на договорна клауза, с която се определя механизмът за превалутиране при кредит, деноминиран в чуждестранна валута.

³¹⁵ В своето заключение от 14 май 2019 г. по дело C-260/18, *Dziubak* генералният адвокат Pitruzzella отбелязва, че понятието „диспозитивна разпоредба“ следва да се тълкува тясно в смисъл, че се прилага единствено по отношение на разпоредби, които сами по себе си могат да заменят неравноплавна договорна клауза, без да се изисква „творчество“ от страна на съда, тъй като това „творчество“ според него би съответствало на преразглеждане на неравноплавни договорни клаузи (точки 77—79).

³¹⁶ Съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точка 59.

³¹⁷ Дело C-126/18, *Gómez del Moral Guasch* (висящо към 31 май 2019 г.), включващо евентуалната недействителност на упоменаването в договор за ипотечен кредит на индекс за приложимия лихвен процент. Ако тази договорна клауза следва да се приеме за неравноплавна, не би следвало да има договореност относно приложимия лихвен процент.

³¹⁸ Заключение на генералния адвокат Pitruzzella от 14 май 2019 г. по дело C-260/18 *Dziubak*, точка 60. Това следва да се разграничава от преценката на неравноплавния характер на договорната клауза съгласно член 3, параграф 1, при която се отчитат обстоятелствата към момента на сключване на договора.

³¹⁹ Дело C-118/17, *Dunai*, точка 55.

потребителите да се позоват на недействителността на договора съгласно член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД³²⁰.

Досега Съдът не се е произнасял изрично³²¹ дали националната юрисдикция трябва да установи интереса на потребителя при обявяване на договора за недействителен въз основа единствено на обективни критерии, или по-скоро на предпочитанието на последния, както е изложено в производството. При все това са налице основателни доводи за зачитане на предпочитанието на потребителя, като се има предвид, че той може дори да настоява в съдебното производство, че се прилага неравноправна клауза³²².

4.3.3. Прилагане на диспозитивни разпоредби в други случаи

Досега Съдът не се е произнасял конкретно по въпроса дали диспозитивни разпоредби от националното право могат да бъдат прилагани, когато заличаването на договорна клауза не води до недействителност на договора, например при клаузи относно санкции, но когато това не налага „преразглеждане“ на неравноправната клауза от националния съд. Съдът³²³ е приел, че подходът на национална върховна юрисдикция, която не е приложила никакви законови мораторни лихви след премахването на неравноправна клауза относно лихви за забавено плащане от договор, е съвместим с Директивата относно НКПД. Съдът обаче не се е произнесъл, че това се изисква съгласно Директивата относно НКПД. И все пак от разгледаната в точка 4.3.2 съдебна практика може да се заключи, че употребата на диспозитивни разпоредби е възможна само когато договорът, така или иначе, би бил нищожен.

4.3.4. Възможно ли е прилагане на неравноправни договорни клаузи въпреки тяхната неравноправност³²⁴?

Съдът³²⁵ е приел, че в случаи, при които договорът може да продължи да съществува без неравноправна клауза³²⁶, и след като съдът е осведомил потребителя за нейния неравноправен характер и за факта, че тя не е обвързваща за него, последният може да реши да не се възползва тази защита и договорната клауза да бъде приложена на практика.

³²⁰ Дело C-118/17, *Dunai*, точки 51—55.

³²¹ В решението по дело C-118/17, *Dunai*, точки 53—55, интересът на потребителя при обявяването на договора за недействителен, изглежда, съвпада с неговото искане. В своето заключение от 14 май 2019 г. по дело C-260/18, *Dziubak*, точка 67, генералният адвокат Pitruzzella счита, че предпочитанието на потребителя е от решаващо значение. В решението си по съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria*, точки 61 и 62, Съдът посочва, че националната юрисдикция следва да направени преценка с оглед на приложимото национално право, но не изключва възможността тя да повдигне този въпрос пред потребителя.

³²² Вж. раздел 4.3.3 по-долу.

³²³ Съединени дела C-94/17 и C-96/16, *Banco Santander Escobedo Cortés*.

³²⁴ Вж. също точки 5.5.1 и 5.5.5 по-долу.

³²⁵ Дело C-243/08, *Pannon GSM*. За последващо потвърждение вж. например дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точки 27 и 35, и съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точка 63.

³²⁶ Съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, точка 63.

4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи

Друга последица от необвързващия характер на неравноправните договорни клаузи е, че когато потребителите са извършили плащания въз основа на такива клаузи, те трябва да имат право на възстановяване на подобни плащания³²⁷:

„62 Оттук следва, че задължението на националния съд да изключи действието на неравноправната договорна клауза, която налага плащането на суми, оказали се недължими, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тези суми.

63 Всъщност липсата на такъв реституционен ефект би могла да постави под въпрос възпиращото действие, с което член 6, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 7, параграф 1 от същата директива придружава констатацията за неравноправността на клаузи, съдържащи се в сключените между потребители и продавач или доставчик договори.“

Единствено разпоредби, свързани с правната сигурност, по-специално по отношение на съдебни решения със сила на пресъдено нещо (*res judicata*) и определянето на разумни преклузивни срокове, могат да ограничат такива **реституционни последици**³²⁸. Същевременно държавите членки, включително националните законодателни и съдебни органи, не може да ограничават във времето последиците от обявяването по съдебен ред на дадена договорна клауза за неравноправна³²⁹ и по този начин да изключват например искания за възстановяване за периода преди тази констатация³³⁰:

„Член 6, параграф 1 Директива 93/13/ЕИО на Съвета [...] трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива, на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност.“

В тази връзка Съдът припомня, че единствено той, предвид основополагащото изискване за уеднаквено и общо прилагане на правото на ЕС, следва да определи ограниченията във времето на тълкуванието, което дава на норма от правото на ЕС³³¹. По принцип тълкуванието, което Съдът дава на норма на правото на ЕС, трябва да се прилага от националните съдилища и към правоотношения, възникнали и установени, преди да бъде постановено решението на Съда, тъй като с него се установява как съответната норма трябва или е трябвало да се разбира и прилага от момента на

³²⁷ съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 62 и 63, цитирани тук; дело C-483/16, *Sziber*, точка 53.

³²⁸ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 67 — 69.

³²⁹ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 70—71. Съдът ясно разграничава това ограничение във времето от разумните преклузивни срокове за образуване на производство, предвидени в националното право.

³³⁰ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*. Цитираният откъс е от диспозитива.

³³¹ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точка 70, в които се прави позоваване на дело 309/85, *Barra и други*, точка 13.

нейното влизане в сила³³². Затова Съдът може да ограничи във времето действието на своето решение единствено „по изключение“ в съответствие с общия принцип за правна сигурност, ако са изпълнени две кумулативни условия: i) заинтересованите участници на пазара да са действали добросъвестно и ii) да е налице риск от сериозни смущения поради прилагането „с обратно действие“ на практиката на Съда³³³.

5. Правни средства за защита и процесуални гаранции, изисквани по член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД

5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на равностойност и ефективност в по-общ план

Член 6

1. Държавите членки [въвеждат разпоредби, съгласно които] включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на тяхното национално право и договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

[...]

Член 7

1. Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите[...] съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици.

[...]

Член 47 от Хартата на основните права

Право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес

Всеки, чиито права и свободи, гарантирани от правото на Съюза, са били нарушени, има право на ефективни правни средства за защита пред съд в съответствие с предвидените в настоящия член условия.

[...]

Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 са разпоредбите на Директивата относно НКПД, предвиждащи начина, по който потребителите следва да бъдат защитени срещу неравноправни договорни клаузи, като взаимно се допълват³³⁴.

³³² Дело C-92/11, *RWE Vertrieb* точка 58 с позоваване на предходната съдебна практика.

³³³ Дело C-92/11, *RWE Vertrieb* точка 59 с позоваване на предходната съдебна практика.

³³⁴ Вж. напр. съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точки 53—56.

Последиците от необвързващия характер на неравноправните договорни клаузи за правата и задълженията на страните са изложени в раздел 4 по-горе. В настоящия раздел са разгледани последиците от член 6, параграф 1, във връзка с член 7, параграф 1 и с принципите на *равностойност* и *ефективност*, за процесуалните правила и правомощията и задълженията на националните съдилища.

Член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД отразява, що се отнася по-специално до неравноправните договорни клаузи, общото право на ефективни правни средства за защита срещу нарушаването на гарантираните от правото на ЕС права и свободи, скрепено с член 47 от Хартата на основните права на ЕС³³⁵.

Макар член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 да не съдържат никакви конкретни процесуални правила, техните цели могат да бъдат постигнати само ако националните процесуални правила допринасят за това и не създават необосновани пречки пред потребителите, така че те да могат да разчитат на защитата, предоставена им с Директивата относно НКПД.

При липсата на хармонизация на процесуалните правила в акт от правото на ЕС Съдът е подчертал *процесуалната автономия* на държавите членки³³⁶, но и тяхната отговорност за осигуряването на ефективната защита на произтичащите от правото на ЕС права³³⁷. Съдът е приел, че доколкото процесуалните правила на държавите членки засягат прилагането на предвидени в правото на ЕС права, тези правила трябва да съответстват на принципите на *равностойност* и *ефективност*³³⁸. Той се е позовал на тези принципи като израз на общото задължение на държавите членки да гарантират съдебната защита на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза³³⁹.

Равностойност означава, че процесуалните правила за гарантиране на произтичащите от правото на ЕС права не трябва да са по-неблагоприятни от прилаганите по отношение на защитата на подобни права съгласно националното право³⁴⁰ или уреждащите подобни вътрешни положения³⁴¹.

Ефективността предполага националните процесуални правила да не правят практически³⁴² невъзможно или прекомерно трудно упражняването на права съгласно правото на ЕС³⁴³ от страна на гражданите, в това число и потребителите.

³³⁵ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 59. Съдът е разяснил също, че принципът на ефективна съдебна защита представлява основен принцип на правото на Съюза, който произтича от общите конституционни традиции на държавите членки, провъзгласен е в членове 6 и 13 от ЕКПЧ и е и потвърден с член 47 от Хартата; вж. съединени дела C-317/08, C-318/08, C-319/08 и C-320/08, *Alassini*, точка 61.

³³⁶ Вж. напр. дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 40; съединени дела C-240/98—C-244/98, *Océano Grupo Editorial*; дело C-168/05, *Mostaza Claro*; дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*. Наскоро — дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*; дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*; и дело C-453/10, *Pereničová u Perenič*.

³³⁷ Съединени дела C-317/08, C-318/08, C-319/08 и C-320/08, *Alassini*, точка 61.

³³⁸ Съединени дела C-430/93 и 431/93, *Van Schijndel*; дело C-432/05, *Unibet (London) Ltd. u Unibert (International) Ltd.*; дело C-126/97, *Eco-Swiss China Time Ltd*; дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 40.

³³⁹ Съединени дела C-317/08, C-318/08, C-319/08 и C-320/08, *Alassini*, точка 49.

³⁴⁰ Дело C-377/14, *Radlinger u Radlingerová*, точка 48; дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 40; дело C-169/14, *Sánchez Morcillo u Abril García*, точка 31 и цитираната съдебна практика.

³⁴¹ Дело C-567/13, *Nóra Baczó*, точки 42—47.

³⁴² И двете понятия се срещат в практиката на Съда.

³⁴³ Дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 40; дело C-196/14, *Sánchez Morcillo u Abril García*, точка 31 и цитираната съдебна практика.

Съдът е описал значението на понятията *равностойност* и *ефективност* по следния начин³⁴⁴:

„При липсата в тази област на общностна правна уредба във вътрешния правен ред на всяка държава членка трябва да се посочат компетентните юрисдикции и да се определят процесуалните правила за съдебните производства, предназначени да гарантират защитата на правата, които частноправните субекти черпят от общностното право. Въпросните правила обаче не трябва да са по-неблагоприятни от тези, които уреждат подобни вътрешни положения, нито да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от общностния правов ред [...]“

Съдът е развил допълнително тези принципи с оглед на правото за защита на потребителите, и по-специално на Директивата относно НКПД, като е извел от тях редица конкретни процесуални изисквания, за да гарантира, че потребителите действително са защитени срещу неравноправни договорни клаузи и в рамките на съдебните производства.

В зависимост от обстоятелствата по делото и поставените от запитващите юрисдикции въпроси Съдът е основал тези изисквания на:

- *ефективността*³⁴⁵ на необвързващия характер на неравноправните договорни клаузи съгласно член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД;
- изискването за подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на трайната употреба на неравноправни договорни клаузи съгласно член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД³⁴⁶;
- основното право на ефективни правни средства за защита съгласно член 47 от Хартата³⁴⁷;
- както и, в зависимост от приложимото национално право, принципа на *равностойност*³⁴⁸.

Съдът се позовава на член 7, параграф 1, понякога подкрепен от член 47 от Хартата, и на *ефективността* почти взаимозаменяемо като правен източник на гаранции, свързани с ефективността на процесуалната защита срещу неравноправните договорни клаузи³⁴⁹.

Процесуалните изисквания са свързани със средствата за защита и с процесуалните права, с които потребителите разполагат, от една страна, и със задълженията на националните съдилища, от друга. По същество те включват принципите, съгласно които

³⁴⁴ Съединени дела C-430/93 и 431/93, *Van Schijndel*, точка 17.

³⁴⁵ Съдът прилага *ефективността* на защитата съгласно Директивата относно НКПД като стандарт за преценка на процесуалните ограничения, но и като категорично изискване, стоящо в основата по-специално на служебния контрол; вж. напр. дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 44; дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 4. Вж. също дело C-497/13, *Froukje Faber*, точки 42—47 относно Директива 99/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции.

³⁴⁶ Напр. дело C-176/17, *Profi Credit Polska*.

³⁴⁷ Напр. дело C-176/17, *Profi Credit Polska*.

³⁴⁸ Напр. дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, дело C-76/10, *Pohotovost'* и дело C-488/11, *Asbeek Brusse*.

³⁴⁹ Например в решението си по дело C-176/17, *Profi Credit Polska* Съдът се позовава на член 7, параграф 1, а в решението по дело C-618/10 *Banco Español de Crédito* — на ефективността.

- потребителите трябва да разполагат с ефективни правни средства за защита, за да могат да се позовават на неравноправния характер на определени договорни клаузи, и
- националните съдилища са задължени да направят преценка на неравноправния характер на договорните клаузи по своя инициатива (служебно).

Съдът е развил допълнително тези процесуални гаранции в светлината на конкретни видове производства и процесуални положения, като например обикновени граждански производства³⁵⁰, производства по обжалване³⁵¹, постановяване на неприсъствени решения³⁵², иски за отмяна на арбитражно решение³⁵³, принудително изпълнение на арбитражно решение³⁵⁴, иски за преустановяване на нарушения³⁵⁵, различни видове изпълнителни производства³⁵⁶, производства по принудително изпълнение върху ипотекиран имот³⁵⁷, доброволни публични продажби³⁵⁸ и производства по несъстоятелност³⁵⁹. Към Съда са отправяни и искания да разгледа взаимовръзката между Регламент (ЕО) № 1896/2006 за създаване на процедура за европейска заповед за плащане и процесуалните гаранции съгласно Директивата относно НКПД³⁶⁰.

Макар повечето преюдициални заключения да се отнасят до дела, по които потребителите са в положението на ответник или длъжник³⁶¹, Съдът е приложил тези принципи и в производства, в които потребителят е поискал договорна клауза да бъде обявена за недействителна.

Макар контекстът и спецификите на всеки вид производство да не са взети предвид при преценката за съвместимостта на конкретни разпоредби с Директивата относно НКПД, **развитите от Съда стандарти и проверки се прилагат по отношение на всички видове производства.**

Съдът многократно е подчертавал³⁶², че производства, даващи възможност на кредиторите за по-целесъобразно принудително прилагане на исканията им въз основа на актове, различни от съдебни решения, получени в исково производство и включващи никакви или само ограничени проверки по същество от националните съдилища, не

³⁵⁰ Дело С-32/12, *Duarte Hueros*, дело С-497/13, *Froukje Faber*, и двете, отнасящи се до Директива 99/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 25 май 1999 година относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции (*ОВ L 171*, 7.7.1999 г., стр. 12—16, Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 5, стр. 89).

³⁵¹ Дела С-488/11, *Asbeek Brusse*, и С-397/11, *Erika Jörös*.

³⁵² При които ответникът не се явява в Съда; дело С-147/16, *Karel de Grote*, точки 24—37.

³⁵³ Дело С-168/05, *Mostaza Claro*.

³⁵⁴ Дела С-168/05, *Mostaza Clara*, С-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, С-76/10, *Pohotovost'*, и С-168/15 *Tomášová*.

³⁵⁵ Дело С-472/10, *Invitel*.

³⁵⁶ Дело С-243/08, *Pannon GSM*, дело С-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, дело С-618/10, *Banco Español de Crédito*, дело С-49/14, *Finanmadrid*; дело С-176/17, *Profi Credit Polska*; дело С-632/17, *PKO*.

³⁵⁷ Напр. дело С-415/11, *Mohammed Aziz*; дело С-169/14, *Sanchez Morcillo*; дело С-32/14, *Erste Bank Hungary*; дело С-421/14, *Banco Primus* и пр.

³⁵⁸ Дело С-34/13, *Kušionová*.

³⁵⁹ Дело С-377/14, *Radlinger Radlingerová*.

³⁶⁰ Съединени дела С-453/18 и С-494/18, *Bondora* (висящи към 31 май 2019 г.).

³⁶¹ В това число, когато е трябвало да се предявят правни средства за защита срещу принудителното изпълнение, искано от продавач или доставчик.

³⁶² Напр. дело С-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 55; дело С-415/11, *Aziz*; дело С-76/10, *Pohotovost'* и дело С-77/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 50.

трябва да лишават потребителите от правото им на подходяща защита срещу неравноправни договорни клаузи. Това означава, че **конкретният вид производство, който продавачът или доставчикът избира или който, така или иначе, се прилага, не може да намалява основните процесуални гаранции, изисквани от Директивата относно НКПД в полза на потребителите.** Според Съда³⁶³:

„[...] специфичните характеристики на производствата не могат да представляват фактор, който би могъл да засегне правната защита, от която трябва се ползват потребителите по силата на разпоредбите на Директива 93/13.“

Същевременно е **необходимо** във връзка с принципа на *ефективност*³⁶⁴ да се **разгледат националните процесуални правила в техния свойствен контекст и в тяхната цялост.** Съдът³⁶⁵ е изразил това по следния начин:

„43 [...] що се отнася до принципа на ефективност, Съдът многократно припомня, че всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална норма прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, анализът трябва да държи сметка за мястото на тази норма с оглед на цялото производство, за неговото развитие и за неговите особености пред различните национални инстанции [...]

44 В тази перспектива следва, ако е необходимо, да се вземат под внимание принципите, които стоят в основата на националната правораздавателна система, като принципа за гарантиране на правото на защита, принципа на правната сигурност и правилното развитие на производството [...].“

Това означава, че трябва да се вземе предвид предоставяната от националните правила защита срещу неравноправни договорни клаузи на различни етапи от производството, например на фазата преди издаването на заповед за изпълнение и на етапа на принудително изпълнение или възражение³⁶⁶ или пък във връзка с правните средства за защита срещу принудително изпълнение върху ипотеккиран имот на основанието на нотариален акт³⁶⁷.

Националните съдилища са длъжни да прилагат тези процесуални гаранции и когато националните разпоредби биха ги възпрепятствали по друг начин да правят това, и не трябва да вземат предвид съдебната практика на националните върховни съдилища в частта, в която тя е несъвместима с Директивата относно НКПД, както е тълкувана от Съда³⁶⁸.

³⁶³ Дело C-77/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 50. Съдът се позовава на предходното решение по дело C-34/13, *Kušionová*, точки 52 и 53 и на допълнителната съдебна практика, цитирана в него.

³⁶⁴ Или член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД.

³⁶⁵ Цитираните откъси са от дело C-49/14, *Finanmadrid*, точки 43 и 44. Същата или подобна формулировка може да бъде намерена например в решенията по дела C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 49, C-415/11, *Mohammed Aziz*, точка 5, C-8/14, *BBVA*, точка 26, C-377/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 50, точки 54 и 55.

³⁶⁶ Дело C-49/14, *Finanmadrid*; дело C-176/17, *Profi Credit Polska*; дело C-632/17, *PKO*, и дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*.

³⁶⁷ Дела C-415/11, *Aziz*, и C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*.

³⁶⁸ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точка 74, в която се прави позоваване на предходната съдебна практика. Вж. също дело C-118/17, *Dunai*, точка 64.

Всички процесуални гаранции, произтичащи от правото на ЕС, се прилагат по отношение на случаите, включващи неравноправни договорни клаузи, дори и те да не са конкретно упоменати в настоящото известие. Това включва процесуалните права, посочени в член 47 от Хартата, включително правото на справедлив съдебен процес³⁶⁹ и на равни процесуални възможности³⁷⁰. Принципът на ефективна съдебна защита на потребителите сам по себе си не им предоставя право на достъп до двуинстанционен съдебен контрол³⁷¹ за преценка на договорните клаузи. Такова право може обаче да се основава на член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД във връзка с принципа на равните процесуални възможности, гарантиран съгласно член 47 от Хартата, когато в същото производство продавачите или доставчиците имат право да обжалват решение относно неравноправния характер на договорните клаузи³⁷².

5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи³⁷³

5.2.1. Връзка с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1

За да се компенсира структурното положение на по-слаба страна на потребителите, които може да не са запознати с правата си и поради това е възможно да не се позоват на неравноправния характер на договорните клаузи, националните съдилища, в качеството си на неутрална инстанция, имат активна роля в производствата, отнасящи се до неравноправни договорни клаузи. След решението си от 4 юни 2009 г.³⁷⁴ Съдът е постановявал многократно, че **националните съдилища са длъжни да извършват преценка на неравноправни договорни клаузи по своя инициатива** (служебно), тоест дори ако потребителят не се е позовал на неравноправния характер на договорните клаузи:

„1. Член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори следва да се тълкува в смисъл, че неравноправната договорна клауза не е обвързваща за потребителя и за това не е необходимо той предварително да е оспорил успешно такава клауза.

2. Националният съд е длъжен да разгледа служебно неравноправния характер на договорна клауза, когато са налице необходимите за това правни или фактически обстоятелства. Когато счете такава клауза за неравноправна, той не я прилага, освен ако потребителят се противопостави на това. Националният съд има такова задължение и когато проверява собствената си териториална компетентност.“

Съдът неведнъж е потвърждавал това изискване³⁷⁵:

³⁶⁹ Дело C-119/15, *Biuro prodróży „Partner“*.

³⁷⁰ Дело C-169/14, *Sanchez Morcillo*, точки 44—51.

³⁷¹ Дело C-169/14, *Sánchez Morcillo*, C-169/14, точка 36.

³⁷² Дело C-169/14, *Sanchez Morcillo*, точки 44—51.

³⁷³ Последниците от принципа на служебен контрол са изложени по-подробно в подразделите по-долу.

³⁷⁴ Дело C-243/08, *Pannon GSM*, диспозитива. Съгласно по-ранната съдебна практика, която води началото си от съединени дела C-240/98—244/98, *Océano Grupo Editorial*, и е потвърдена в няколко последващи решения, Съдът изисква националните съдилища да имат *правото* да разглеждат неравноправни договорни клаузи служебно. Това развитие на практиката на Съда е разяснено в дело C-168/15, *Milena Tomášová*, точки 28—31.

³⁷⁵ Вж. напр. решението по дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 43, цитирано тук.

„[...] Съдът многократно е постановявал, че когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика [...]”³⁷⁶.

Служебният контрол има за цел да се постигне резултатът, предвиден в член 6, параграф 1, във всеки отделен случай и способства за постигане на целта по член 7, тъй като може да има възпиращ ефект за използването на неравноправни договорни клаузи в широк мащаб³⁷⁷. Задължението за служебен контрол се прилага *a fortiori*, когато потребител по същество оспорва валидността или равноправността на договора, без обаче да се позовава конкретно на законовите разпоредби относно неравноправните договорни клаузи³⁷⁸.

5.2.2. Взаимовръзка с принципите на гражданския процес

Водещият принцип в гражданското производство³⁷⁹ на държавите членки е диспозитивното начало (или автономията на волята на страните). Това обикновено означава, че предметът и обхватът на производството се определят единствено по преценка на страните, поради което съдът не може да уважи искане, което не е било предявено (*ultra petita*), или да уважи повече от претендираното (*extra petita*). Освен това е широко прието, че страните са тези, които носят основната отговорност да изложат фактите, на които се позовават, за да обосноват исканията си, както и да приведат необходимите доказателства. По принцип всяка страна носи тежестта на доказване по отношение на фактите в подкрепа на нейните твърдения, освен ако не са налице конкретни разпоредби, изместващи или смекчаващи тежестта на доказване при някои въпроси.

Общопризнато е, че макар страните да трябва да изложат фактите, съдът е този, който следва да извърши всички необходими правни квалификации³⁸⁰, което се изразява в принципите *da mihi factum dabo tibi jus* и *iura novit curia*. Обичайно е също така съдилищата да разглеждат някои императивни правила, често наричани норми от обществен ред, по своя инициатива, тоест без да се налага да бъдат сезирани от страните.

В тази обща рамка съществуват различия между държавите членки по отношение на степента, в която съдилищата може или са задължени да възприемат по-активна роля в

³⁷⁶ Позовавания на дела *Aziz*, C-415/11, точка 46 и цитираната съдебна практика и C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo и други*, точка 58.

³⁷⁷ Дело C-168/05, *Mostaza Claro*, точки 27 и 28; дело C-473/00, *Cofidis*, точка 32; дело C-240/98, *Océano Grupo Editorial*, точка 28.

³⁷⁸ Дело C-397/11, *Erika Jöros*, точки 30, 35 и 36.

³⁷⁹ Общ преглед на водещите принципи в държавите членки, включително техните последици при дела в областта на защитата на потребителите, може да бъде намерен в глава 3 от Проучването за оценка на националните процесуални закони и практики от гледна точка на въздействието им върху свободното движение на съдебни решения и върху равностойността и ефективността на процесуалната защита на потребителите съгласно законодателството на ЕС за защита на потребителите, JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082 — Направление 2 Процесуална защита на потребителите.

³⁸⁰ Вж. също дело C-497/13, *Froukje Faber*, точка 38.

производството³⁸¹, включително следствена или разследваща роля, например чрез поставянето на въпроси, правене на загатвания или даване на обратна връзка, но също така във връзка със събирането на доказателства.

Служебният контрол на неравноправния характер на договорните клаузи в основата си е процесуална последица от факта, че неравноправността на клаузите и техният необвързващ характер са императивни норми от обществен ред, които се прилагат *ex jure* и които представляват правни аспекти, следователно не зависят от страната, която се позовава на тях. Поради това служебният контрол на неравноправните договорни клаузи не противоречи на основните принципи на гражданското производство като диспозитивното начало. И все пак конкретни национални разпоредби може да направят служебния контрол труден или невъзможен. Повече подробности за такива случаи вж. в раздели 5.4, 5.5 и 5.6.

5.2.3. Служебен контрол и пълна пасивност от страна на потребителя

От потребителите по принцип се очаква да използват наличните правни средства за защита, за да се възползват от защитата по Директивата относно НКПД, а не да остават напълно пасивни. Съдът е признал, че принципът на *ефективност* не може да се разширява толкова, че да изисква от национален съд изцяло да замести пълната процесуална пасивност на потребителя³⁸² в случаите, при които последният може да се възползва от ефективни правни средства за защита при разумни условия³⁸³. Следователно самият факт, че на потребител може да се наложи да образува производство и да използва правни средства за защита, за да получи защита срещу неравноправни договорни клаузи, *не противоречи автоматично* на принципа на ефективност³⁸⁴. Същевременно практиката на Съда навежда на извода, че националните съдилища трябва да преценяват неравноправния характер на договорните клаузи по своя инициатива дори ако потребителите са останали напълно пасивни, когато тази намеса се изисква от принципа на *равностойност*, както бе разгледано в раздел 5.3., или от член 7, параграф 1, или от принципа на ефективност, съгласно изложеното в раздел 5.4.

5.3. Задължения, произтичащи от принципа на *равностойност*

5.3.1. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи

Съгласно принципа на *равностойност*³⁸⁵ националните юрисдикции са длъжни да разглеждат задължителните норми на правото на ЕС по своя инициатива във всички

³⁸¹ По-активната роля на съдилищата може да зависи също от фактори като това дали една от страните е определена като по-слабата страна, напр. потребител, или дали дадена страна се представлява, по-специално от адвокат.

³⁸² C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 47. Вж. също дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 56; дело C-415/11, *Aziz*, точка 47; дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точка 24.

³⁸³ C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точки 41—46. В разглежданото дело потребителката нито е участвала в арбитражното производство, образувано срещу нея от търговеца, нито е подала жалба за отмяна на арбитражното решение в двумесечен срок. В това дело обаче Съдът приема, че националните съдилища са били длъжни да извършат преценка на съответствието на арбитражното решение с Директивата относно НКПД въз основа на принципа на равностойност.

³⁸⁴ Дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точка 63.

³⁸⁵ Задълженията за служебна проверка, основани на принципа на равностойност, са разяснени например в решението по съединени дела C-430/93 и C-431/93 *van Schijndel u van Veen*, точки 13 и 14, с позоваване на предходната съдебна практика:

случаи, в които националното право им налага или поне им дава правомощието или правото на преценка да извеждат служебно правни основания въз основа на задължителни национални норми. Както се посочва по-горе, необвързващият характер на неравноправните договорни клаузи, предвиден в член 6, параграф 1, и всички разпоредби на Директивата относно НКПД, които са от съществено значение за постигането на тази цел, трябва да се разглеждат като *равностойни* на норми от обществен ред, признати съгласно правото на държавите членки. Това се отнася за всички разпоредби на Директивата относно НКПД, които имат отношение към преценката на неравноправния характер на договорна клауза и носят последиците от тази констатация.

Съдът³⁸⁶ е разяснил това по следния начин:

„44 [...] предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от Директивата защита на потребителите, член 6 от нея трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на императивни норми [от обществен ред] във вътрешния правопорядък [...]. [...] Следва да се приеме, че за такива следва да бъдат считани всички разпоредби от Директивата, които са необходими за постигане на преследваната с посочения член 6 цел.

45 От това следва, че когато съгласно норми на вътрешното процесуално право националният съд е компетентен да разгледа служебно действителността на дадена правна сделка от гледна точка на националните императивни норми [от обществен ред], [...], сезираният съд трябва да упражни това правомощие също и като прецени служебно, с оглед на установените с Директивата критерии, евентуалния неравноправен характер на дадена договорна клауза, попадаща в приложното поле на тази директива.

46 Следва да се припомни, че подобно задължение съществува за националният съд и когато в рамките на вътрешната правораздавателна система той разполага само с възможност да прецени служебно противоречието между подобна клауза и националните норми от [обществен] ред [...].“

Следователно националните съдилища трябва да преценяват неравноправността на съответните договорни клаузи по своя инициатива винаги когато националното право ги задължава или им дава възможност да проверяват служебно съвместимостта с *норми от обществен ред*, упоменати в релевантните национални разпоредби, включително

¹³ Когато по силата на националното право националните юрисдикции са длъжни да съобразят служебно правните основания, изведени от задължителна норма на националното право, които не са били предмет на спор, подобно задължение съществува и по отношение на задължителни норми на общностното право (вж. по-специално решение по дело 33/76 *Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, точка 5).

¹⁴ Позицията е същата, ако вътрешното право предоставя на националните юрисдикции дискреционното правомощие служебно да прилагат задължителни правни норми. Въсъщност, съгласно принципа на сътрудничество, предвиден в член 5 от Договора, националните съдилища са тези, които следва да гарантират правната защита, произтичаща за лицата от прякото действие на разпоредбите на общностното право (вж. по-специално решение по дело C-213/89 *Factortame и други*, точка 19).“

³⁸⁶ Напр. в решението по дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точки 44—46, цитирани тук. В това решение Съдът се позовава също на дела C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точки 52 и 54, C-76/10, *Pohotovost'*, точка 5.

например законови забрани, добрите нрави³⁸⁷ или обществения ред като цяло³⁸⁸. В това отношение Съдът³⁸⁹ е постановил например, че,

„когато сезираният във връзка с допускане на изпълнението на арбитражно решение съд може да прекрати, включително служебно, прилагането на това арбитражно решение, ако последното налага на съответната страна практически невъзможна, забранена от закона или противоречаща на добрите нрави престация, този съд е длъжен, след като разполага с необходимата за целта информация относно правното и фактическото положение в случая, в рамките на изпълнителното производство да прецени, включително служебно, дали е неравнопавна неустойката,³⁹⁰ предвидена от договор за кредит или арбитражна клауза³⁹¹.“

Задължението за служебен контрол, основан на принципа на *равностойност*, се прилага по отношение на всички видове и етапи на производството, включително при постановяване на неприсъствени решения³⁹², производства по обжалване³⁹³ или изпълнителни производства³⁹⁴, когато националното право оправомощава националните съдилища да разглеждат спазването на нормите от обществен ред.

Следователно **националните съдилища са длъжни да прилагат релевантните национални разпоредби относно служебния контрол *mutatis mutandis*, за да преценят неравнопавния характер на договорните клаузи по своя инициатива³⁹⁵.**

За разлика от принципа на *ефективност* това задължение не зависи от каквато и да било допълнителна преценка дали без такъв служебен контрол не би могла да се осигури ефективна защита срещу неравнопавни договорни клаузи.

5.3.2. Други задължения, основани на принципа на *равностойност*

Принципът на *равностойност* се прилага също по отношение на други процесуални правила. Съдът³⁹⁶ например е приел, че встъпването на сдружения на потребителите в производства по издаване на заповед за изпълнение и подаването на възражение срещу тази заповед въз основа на неравнопавността на договорните клаузи при по-неблагоприятни условия от приложимите към споровете, които попадат единствено в приложното поле на националното право, биха накърнили принципа на *равностойност*.

Същото се отнася и до всякакви срокове, права на изслушване, условия за привременни мерки, права на възражение или обжалване и всъщност до всички други процесуални механизми.

³⁸⁷ Дело C-76/10, *Pohotovost'*.

³⁸⁸ Дело C-147/16, *Karel de Grote*.

³⁸⁹ Дело C-76/10, *Pohotovost'*.

³⁹⁰ Вж. по-специално точка 53 от определението.

³⁹¹ Вж. по-специално точка 51 от определението.

³⁹² Дело C-147/16, *Karel de Grote*, точки 24—37.

³⁹³ Дело C-397/11, *Erika Jöros*, точки 30, 35, 36 и 38; дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 45.

³⁹⁴ Напр. дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, дело C-76/10, *Pohotovost'*, дело 49/14, *Finanmadrid*.

³⁹⁵ По отношение на въпроса за възможните законодателни адаптации вж. раздел 5.6.

³⁹⁶ Дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точка 1 от диспозитива.

5.4. Служебна преценка и *ефективност* на правните средства за защита

5.4.1. Приложими критерии за преценка

Съгласно член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД или съгласно принципа на *ефективност*³⁹⁷ в националното право трябва да бъдат предвидени правни средства за защита, които дават възможност на потребителите да се позовават на неравноправния характер на договорни клаузи, и тези средства за защита трябва да бъдат ефективни. Това предполага потребителите задължително да са в състояние да се възползват от такива средства *при разумни условия*, което означава, че не трябва да съществуват изисквания или ограничения, които правят *практически невъзможно или прекомерно трудно* получаването от тяхна страна на изискваната защита. Освен това потребителите могат да бъдат възпрепятствани да използват правни средства за защита не само чрез процесуални пречки, но и поради *ограничената им осведоменост или информация*.

Следователно, за да установи дали съществуват ефективни правни средства за защита, Съдът³⁹⁸ прилага **всеобхватен тест** за евентуалното наличие на **значителен риск потребителят да не се ползва от ефективна защита**,

- било то защото конкретни процесуални изисквания или ограничения затрудняват прекомерно (или дори правят практически невъзможно) предявяването на каквито и да е налични правни средства за защита,
- *или* защото потребителите нямат необходимата осведоменост за правата си или не получават необходимата информация, за да използват тези средства ефективно.

Този тест е отразен в няколко решения, например по отношение на производства по издаване на заповед за изпълнение³⁹⁹:

„[И]ма **немалък риск** съответните потребители да не подадат изискваното възражение, било поради твърде краткия срок, предвиден за тази цел, било защото може да се откажат да бранят правата си предвид разходите, които евентуалното съдебно производство би създавало с оглед на размера на оспорваното задължение, **било** защото не знаят правата си или не осъзнават обема им, или пък поради ограниченото съдържание на подаденото от продавача или доставчика заявление за издаване на заповед за изпълнение и съответно поради непълнотата на сведенията, с които разполагат [...]“

Както се посочва в раздел 5.1, във връзка с *ефективността* е необходимо съответните процесуални правила да се разгледат в тяхната цялост, като се вземат предвид

³⁹⁷ Решенията по дело C-632/17, *PKO*, точка 43 и по дело C-567/13, *Nóra Vaszó*, точки 52 и 59 например показват, че правото на ефективни правни средства за защита по член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и член 47 от Хартата трябва да се преценява по едни и същи критерии, по които и принципът на *ефективност*.

³⁹⁸ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, по-специално точки 52—54; дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 61—72.

³⁹⁹ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 69. Други препратки включват дело C-49/14, *Finanmadrid*, точка 52; дело C-122/14, *Aktiv Kapital Portfolio*, точка 37 и дело C-618/10 *Banco Español de Crédito*, точка 54.

отделните фази на производството⁴⁰⁰. Релевантните фактори за преценка на ефективността са разгледани в раздел 5.4.2 по-долу.

При наличието на немалък риск потребителите да не могат да направят възражение срещу заповед за изпълнение, Съдът е постановил, че **националните съдилища трябва да преценяват неравноправния характер на договорните клаузи по своя инициатива на даден етап от производството и най-късно преди предприемането на изпълнителни действия срещу потребителя**⁴⁰¹. Според Съда⁴⁰²:

„Всъщност ефективна защита на предоставените с тази директива на потребителя права може да бъде гарантирана само при условие че системата на националното процесуално право позволява в рамките на заповедното производство или на това по изпълнението на заповед за изпълнение да се извърши служебен контрол относно евентуално неравноправния характер на клаузите, съдържащи се в разглеждания договор [...]“

Това означава, че

- когато съществува немалък риск потребителят да не използва правни средства за защита срещу заповед за изпълнение, съдът е длъжен да прецени неравноправния характер на съответните договорни клаузи по своя инициатива, преди да издаде заповедта за изпълнение⁴⁰³.

От друга страна,

- когато служебният контрол не се е състоял преди постановяването на заповедта, той трябва да се извърши в краен случай до фазата на изпълнение⁴⁰⁴.

По подобен начин,

- ако извършените проверки на по-ранен етап на производството не са обхванали всички релевантни договорни клаузи, националните съдилища са длъжни да направят преценка на други релевантни договорни клаузи, включително по своя инициатива, дори ако по-ранните проверки са приключили с решение, имащо действието на пресъдено нещо (*res judicata*) съгласно националните процесуални правила⁴⁰⁵.

⁴⁰⁰ Напр. дело C-49/14, *Finanmadrid*, точки 43 и 44, с позоваване по-специално на дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 49 и дело C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León*, точка 34, и дело C-470/12 *Pohotovost'*, точка 51.

⁴⁰¹ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 44, 61—64 и 71; дело C-49/14, *Finanmadrid*, точки 45 и 46; дело C-122/14, *Aktiv Kapital Portfolio*, точка 30; дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точки 45, 46 и 49; и дело C-632/17, *PKO*, точка 49. Всички тези дела се отнасят до производства по принудително изпълнение и се основават на дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*.

⁴⁰² Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 44.

⁴⁰³ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 57, дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 44 и дело C-632/17, *PKO*, точка 49.

⁴⁰⁴ Дело C-49/14, *Finanmadrid*. В своето заключение генералният адвокат Szpunag споменава служебната проверка на етапа на изпълнение като „последна възможност“.

⁴⁰⁵ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 2 от диспозитива и точка 52. Макар това дело да е свързано с принудително изпълнение върху ипотекиран имот, същата логика трябва да се прилага и по отношение на останалите видове производства. Преценката на правилата относно силата на пресъдено нещо (*res judicata*) съгласно принципите на ефективност, включително с оглед на служебния контрол, е разгледана конкретно в точка 5.4.2, където по-специално се цитира точка 52 от решението по дело *Banco Primus*.

Съдът⁴⁰⁶ е уточнил също, че когато неравноправният характер на договорните клаузи се преценява от *служител на съда със статут под този на магистрат* преди издаването на заповедта за изпълнение, това не предоставя изискваната защита. Това означава, че ако съществува немалък риск потребителят да не подаде възражение, *съдия* все пак трябва да прецени неравноправния характер на договорните клаузи, при необходимост по своя инициатива, и най-късно до етапа на изпълнение.

По отношение по-специално на принудителното изпълнение върху ипотекиран имот Съдът⁴⁰⁷ е приел, че е допустимо по принцип производството по изпълнение да може да бъде образувано на основание на нотариален акт без *предварителен* служебен *съдебен* контрол на неравноправните договорни клаузи. Това обаче е съвместимо с Директивата относно НКПД само доколкото потребителите могат да предявят иск срещу такова принудително изпълнение при разумни условия, включително наличието на привременни мерки, *и* ако служебният контрол на неравноправния характер на договорните клаузи е гарантиран при образуването на исково производство.

Следователно принудителното изпълнение върху ипотекиран имот, основано на нотариален акт, не е съвместимо с Директивата относно НКПД, ако не са налице ефективни правни средства за защита на потребителите или ако съществува немалък риск те да не ги използват. Не са налице ефективни правни средства за защита, например когато потребителите не могат да възразят срещу принудителното изпълнение въз основа на неравноправния характер на договорните клаузи в производството по принудително изпълнение, докато в исково производство, в което този характер на договорните клаузи може да бъде преценен, те не могат да постигнат преустановяване на изпълнителното производство⁴⁰⁸.

Логиката на тези принципи трябва да се прилага *mutatis mutandis* спрямо всички видове производства⁴⁰⁹.

5.4.2. Фактори, отнасящи се до ефективността на правните средства за защита

При преценка на *ефективността* на правните средства за защита трябва да бъдат взети предвид особеностите на въпросното производство. Освен това предвид въздействието, което конкретни пречки може да окажат върху възможността потребителите да предявят правни средства за защита, или ефекта, който ограничената осведоменост и информация може да имат в това отношение, следва да се отчита гледната точка на по-уязвимите потребители. Тези потребители могат да бъдат особено резервирани към използването на наличните правни средства за защита дори когато прилаганите срещу тях договорни клаузи са очевидно неравноправни⁴¹⁰.

Следните **фактори са алтернативни**. Това означава, че неефективността на правното средство за защита може да бъде причинена или от отделно изискване, например високи или дискриминационни съдебни такси⁴¹¹, или от комбинация от различни изисквания, напр. кратък срок, съчетан с необходимостта от наемане на адвокат⁴¹² или

⁴⁰⁶ Дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, по-специално точки 49—54.

⁴⁰⁷ Дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точка 65 и диспозитива.

⁴⁰⁸ Дело C-415/11, *Aziz*, точка 1 от диспозитива и точки 43—64.

⁴⁰⁹ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 55; дело C-415/11, *Aziz*; дело C-76/10, *Pohotovost'*, и дело C-77/14, *Radlinger Radlingerová*, точка 50.

⁴¹⁰ Напр. дело C-76/10, *Pohotovost'*, и дело C-168/15, *Milena Tomášová*.

⁴¹¹ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 67 и 68.

⁴¹² Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 52.

от представяне на подробни становища⁴¹³. Макар повечето от посочените по-долу аспекти да засягат процесуалното право, в този контекст не е от значение дали даден фактор се отнася до процесуалното или до материалното право⁴¹⁴ в съответната държава членка. Списъкът по-долу не е изчерпателен, а отразява най-често срещаните примери, произтичащи от практиката на Съда.

- Правила относно компетентността

Съдът е постановил, че правото на ефективни правни средства за защита се прилага както по отношение на правилата за компетентност, така и по отношение на процесуалните правила⁴¹⁵. Макар Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (преработен текст)⁴¹⁶ да съдържа обезпечителни правила за потребителите във връзка с трансграничните производства⁴¹⁷, подобна защита може да не съществува съгласно националните правила по отношение на компетентността по вътрешни производства. Като задължават потребителите да отнесат случая си или да се защитават пред съдилища, които са на известно разстояние от тяхното местоживее, правилата относно компетентността, пряко или косвено⁴¹⁸, може да възпрат потребителите да използват правни средства за защита, по-специално доколкото се изисква физическо присъствие във въпросното производство⁴¹⁹. В случая националните съдилища трябва да преценят дали разстоянието до съда не води до твърде високи пътни разноски за потребителя, които биха могли да го разубедят да се явява по воденото срещу него производство⁴²⁰.

Фактът обаче, че определено дело трябва да се разглежда не само от районния съд, а от съд от по-висока инстанция, който е по-далеч и може да изисква по-високи разноски, не означава автоматично нарушение на член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД⁴²¹. Освен това организациите на потребителите, които завеждат колективни

⁴¹³ Например ако потребителят незабавно трябва да изложи възраженията си срещу оспорвания акт, напр. разпореждане на съда, както и фактическите обстоятелства и доказателствата, дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 65 и 66.

⁴¹⁴ Това може да е спорно например по отношение на преклузивните срокове.

⁴¹⁵ Дело C-632/17, *PKO*, точка 45.

⁴¹⁶ *OB L 351, 20.12.2012 г.*; регламентът отменя Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (*OB L 12, 2001 г., стр. 1, Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 3, стр. 74*).

⁴¹⁷ Съгласно член 17, параграф 3 от Регламент (ЕС) № 1215/2012 тези правила не са приложими по отношение на договори за транспорт, различни от договор, в чиято цена е включено предоставянето на комбинация от пътуване и настаняване. Освен това съгласно членове 19 и 25 от Регламент (ЕС) № 1215/2012 се допуска страните по договор да се отклоняват в някои случаи от правилата относно компетентността. От Съда е поискано да даде тълкувание в това отношение по дело C-629/18, *EN, FM, GL/Ryanair* (висящо към 31 май 2019 г.).

⁴¹⁸ Например като се дава възможност на продавача или на доставчика да предяви иск срещу потребител в съд, различен от съда по неговото местоживее.

⁴¹⁹ В решението си по съединени дела C-240/98—C-244/98, *Océano Grupo Editorial*, точка 21 Съдът е приел, че условията относно компетентността в договорни клаузи, които не са договорени, отговарят на всички критерии, за да бъдат квалифицирани като неравноправни за целите на Директивата относно НКПД.

⁴²⁰ Дело C-266/18, *Aqua Med*, точка 54, дело C-567/13, *Baczó u Vizsnyiczai*, дело C-567/13, точки 49—59.

⁴²¹ Дело C-567/13, *Baczó u Vizsnyiczai*, точки 52—59.

производства, не се намират в същото положение като индивидуалните потребители по отношение на правилата относно компетентността⁴²².

- Срокове

Съгласно установената съдебна практика определянето на „разумни“ преклузивни срокове в интерес на правната сигурност е съвместимо с правото на ЕС⁴²³. Разумните срокове не могат да направят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на ЕС⁴²⁴.

Кратките срокове може да представляват проблем поради малкото време, което се предоставя с тях на потребителите да обмислят възможностите си, което често може да включва правна преценка, в това число необходимост от наемането на адвокат. Досега Съдът е разглеждал продължителността на сроковете във всеки отделен случай и главно във връзка с други обстоятелства, така че *няма абсолютна скала относно това кои срокове са разумни и кои не*.

Така Съдът е приел за разумен двумесечен срок за оспорването на арбитражно решение след връчването му⁴²⁵. За сметка на това той⁴²⁶ е приел 20-дневен срок за възражение срещу заповед за изпълнение като „твърде кратък“, но е взел предвид и задължението страната да бъде представлявана от адвокат, както и свързаните с това разходи, които може да възпрат потребителите да бранят правата си.

Във връзка с извънсъдебното изпълнение на обезпечителна мярка⁴²⁷ Съдът е взел предвид, че публична продан може да се оспори в срок от 30 дни след уведомяването за изпълнението върху дадения като обезпечение имот и че потребителите имат срок от три месеца след възлагането на имота, за да предприемат съответните действия. Освен това са били на разположение привременни мерки за спиране или прекратяване на изпълнението по време на преценката по същество. На това основание Съдът е заключил, че въпросното законодателство не затруднява прекомерно потребителите да се позовават на защитата съгласно Директивата относно НКПД.

По отношение на преходна клауза за ново право на възразяване срещу принудително изпълнение върху ипотекиран имот, основано на неравноправния характер на договорни клаузи⁴²⁸, Съдът⁴²⁹ е приел, че четириседмичният срок за отправяне на възражение във връзка с висящо производство по принцип е разумен и пропорционален⁴³⁰. Въпреки това съгласно Съда фактът, че засегнатите потребители са били уведомени за това право само чрез официалния вестник на държавата членка, а не лично от съответния съд⁴³¹, е породил немалък риск срокът да изтече, без

⁴²² Дело C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León*.

⁴²³ Дело 33/76, *Rewe-Zentralfinanz u Rewe-Zentral*, точка 5; дело C-261/95, *Palmisani*, точка 28; дело C-2/06, *Kempter*, точка 58; дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 41.

⁴²⁴ Дело C-255/00, *Grundig Italiana*, точка 34; дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 41.

⁴²⁵ Дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точки 44—46.

⁴²⁶ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, по-специално точки 52—54.

⁴²⁷ Дело C-34/13, *Kusionová*, по-специално точка 55.

⁴²⁸ Въведена след решението на Съда по дело C-415/11, *Aziz*.

⁴²⁹ Дело C-8/14, *BBVA*.

⁴³⁰ Дело C-8/14, *BBVA*, точки 30 и 31.

⁴³¹ Дело C-8/14, *BBVA*, точки 33—42 и диспозитива. Срокът е започнал да тече от деня, следващ публикуването на новия закон в официалния вестник.

потребителите да могат да упражнят правата си, което е нарушило принципа на ефективност, а оттам и Директивата относно НКПД⁴³².

Съдът е посочил, че двуседмичният срок за възразяване срещу заповед за изпълнение въз основа на запис на заповед е „кратък срок“⁴³³. Той е приел, че този срок е особено проблемен, когато ответникът трябва да организира защитата си в рамките на тези две седмици, като внесе всичките си възражения и представи фактическите обстоятелства и доказателствата.

Съдът⁴³⁴ е приел също, че 15-дневен срок, съчетан с изискването за мотивиране на възражение срещу заповед за изпълнение може да разубеди потребителя да използва това правно средство за защита.

- Връчване

Фактът, че мярка или решение, което може да бъде оспорено, е връчено на потребителя, преди да започне да тече преклузивният срок, предоставя поне минимална гаранция, че потребителят е уведомен за съществуването на съответната мярка или решение⁴³⁵. Изискваният стандарт за връчване може да е от значение и при преценката на риска потребителите да не използват наличните правни средства за защита и информацията, която им се предоставя при връчване на документа.

- Правни разноски и задължение за наемане на адвокат

Съдебните разноски и разноските за правно становище и съдебно представителство също могат сами по себе си да бъдат фактор, възпиращ потребителите да използват правните средства за защита. От значение е не само абсолютният размер, но също така съотношението спрямо стойността на претенцията или дискриминационният им характер. Адвокатските хонорари трябва да бъдат взети предвид, когато потребителите са длъжни по закон да бъдат представлявани от адвокат или когато, поне на практика, е необходимо наемането на такъв.

Механизмите, които имат за цел да компенсират финансовите затруднения на потребителите, като например правната помощ, също трябва да бъдат отчитани⁴³⁶ и могат поне да намалят въздействието на разноските.

Съдът⁴³⁷ е приел, че задължението за представляване от адвокат в дела с материалноправен интерес над 900 EUR и свързаните с него разноски е фактор, който може да откаже потребителите да бранят правата си.

Съдът⁴³⁸ е приел, че правило, съгласно което ответникът трябва да понесе три четвърти от съдебните разноски при предявяването на възражение срещу заповед за изпълнение, само по себе си може да възпре потребителя да подаде възражение.

- Необходимост от обосноваване на използването на правното средство за защита

⁴³² Дело C-8/14, *BBVA*, точки 40 и 41.

⁴³³ Дела C-176/17, *Profi Credit Polska*, по-специално точки 65, 66 и 70. Това дело се отнася до заповедно производство по запис на заповед. Вж. също дело C-632/17, *PKO*, относно общо заповедно производство.

⁴³⁴ Дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, по-специално точки 51—53.

⁴³⁵ Дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 45, отнасящо се до връчването на арбитражно решение.

⁴³⁶ Дело C-567/13, *Nóra Baczó*, точка 55.

⁴³⁷ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, по-специално точки 52—54.

⁴³⁸ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, по-специално точки 67 и 68.

Задължението за представяне на възражения по същество по отношение на правните и фактическите обстоятелства по делото, в това число доказателства, когато се използва правно средство за защита, може да откаже потребителите да се възползват от такова средство, особено ако това е свързано с кратък срок⁴³⁹. Това важи и когато потребителите трябва да посочват основанията за използване на правното средство за защита при внасянето на възражения срещу заповед за изпълнение в рамките на 15-дневен срок⁴⁴⁰.

Макар наемането на адвокат да не е задължително по закон, необходимостта да се обоснове правното средство за защита може да породи нуждата от привличането на адвокат, което, с оглед на необходимото време и свързаните с това разноски, както бе изложено по-горе, може да се окаже допълнителен фактор, обезсърчаващ потребителите да се възползват от това средство за защита.

- Наличие на привременни мерки

Съдът⁴⁴¹ многократно е подчертавал значението на наличието на привременни мерки, особено с цел спиране или преустановяване на принудителното изпълнение срещу потребител, докато съдът преценява неравноправния характер на съответните договорни клаузи. Без привременни мерки съществува риск защитата срещу неравноправни договорни клаузи да бъде получена твърде късно и следователно да не е ефективна. Обезпечението е от особено значение, когато става дума за принудителното изпълнение, засягащо дома на потребителя⁴⁴² и включващо принудителното извеждане, но има отношение и към други принудителни мерки. Съдът⁴⁴³ е обобщил правното положение по следния начин:

„44 [...] Съдът също така е приел, че правната уредба на държава членка не съответства на Директива 93/13, когато не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за неравноправност на клауза в договор между продавач или доставчик и потребител, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, и същевременно не позволява на съда в исковото производство, който е компетентен да прецени дали клаузата е неравноправна, да допусне обезпечение чрез спиране на изпълнителното производство [...]”⁴⁴⁴.

45 Накрая, Съдът е приел за противоречаща на Директива 93/13 национална правна уредба, която не позволява на съда по изпълнението, в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, нито да преценява, служебно или по искане на потребителя, неравноправния характер на послужилата като основание за издаване на изпълнителния титул клауза в договора, от който произтича изпълняемостта вземане, нито да допусне обезпечение по-специално чрез спиране на изпълнението,

⁴³⁹ Напр. дело C-176/17, *Profi Credit Polska* и дело C-632/17, *PKO*.

⁴⁴⁰ Дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*.

⁴⁴¹ Напр. в решението си по дело C-415/11, *Aziz*; дело C-34/13, *Kušionová*; дело C-280/13, *Barclays Bank* и дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*. Съдът е дал общи становища относно необходимостта националните съдилища да са в състояние да приемат привременни мерки, за да гарантират пълна ефективност на решенията си във връзка със защитата на правата, предоставени с правото на ЕС, по дело C-213/89, *Factortame и други*, точка 21; дело C-226/99, *Siples*, точка 19; и дело C-432/05, *Unibet*, точка 67.

⁴⁴² Напр. дело C-34/13, *Kušionová*, точки 63—66 с допълнителни позовавания по-специално на практиката на Европейския съд по правата на човека и на член 7 от Хартата на основните права на ЕС, включващи правото на жилищно настаняване.

⁴⁴³ Дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точки 44 и 45.

⁴⁴⁴ Позовавания на дела C 415/11, *Aziz*, точка 64, и C-280/13, *Barclays Bank*, точка 36.

когато това е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на окончателното решение на съда в съответното исково производство, който е компетентен да провери дали клаузата е неравнопавна [...]”⁴⁴⁵.

Привременните мерки могат да са от съществено значение не само за спиране на принудителното изпълнение срещу потребителите, но и в дела, при които потребителите предявяват иск за обявяване на недействителността на някои договорни клаузи⁴⁴⁶.

Съгласно член 7, параграф 1 може да се изисква също националните съдилища да имат възможността да постановяват обезпечение по своя инициатива, когато

- постановяването на такова обезпечение е необходимо за гарантиране на пълната ефективност на последващо съдебно решение относно неравнопавни договорни клаузи
- и когато е налице немалък риск потребителите да не поискат привременни мерки⁴⁴⁷.

Накрая, ефективността на правните средства за защита може да бъде подкопана не само от пълната липса на привременни мерки, но и поради факта, че потребителите трудно могат да си осигурят обезпечение, например с оглед на кратките срокове, становищата, които трябва да бъдат внесени, или гаранциите или доказателства, които следва да се представят.

- Липса на осведоменост и информация

Потребителите често не са наясно с правата си или може да не осъзнават техния обхват, както и да изпитват затруднения да преценят правните обстоятелства поради ограничената информация, която им е предоставена, например при заповед за изпълнение, срещу която могат да възразят⁴⁴⁸. Липсата на осведоменост или ограничената информация могат да породят риск потребителите да не използват наличните правни средства за защита⁴⁴⁹. Съдът е потвърдил⁴⁵⁰, че информацията, предоставена на потребителите в решения, които могат да бъдат оспорени, или във връзка с тях, е от съществено значение. Това включва

⁴⁴⁵ Съединени дела C-537/12 и C-116/13, *Banco Popular Español u Banco de Valencia*, точка 60; и дело C-169/14, *Sánchez Morcillo u Abril Garcia*, точка 28.

⁴⁴⁶ Съединени дела C-568/14—C-570/14, *Ismael Fernández Oliva*. Това дело се отнася до възможността да бъде получено обезпечение в индивидуално производство, докато има висящ колективен иск.

⁴⁴⁷ Съдът е установил това изискване във връзка с искания за възстановяване при неравнопавността на договорни клаузи и успоредни производства по колективни искове, довели до спирането на делата по индивидуални искове. Съединени дела C-568/14—C-570/14, *Ismael Fernández Oliva*, точки 32—37. Немалкият риск се основава на факта, че предвид развитието и сложността на националното съдопроизводство потребителите може да не са били запознати с правата си или да не са разбрали обхвата им. Тъй като отразява основен принцип, това изискване най-вероятно се среща и в други производства.

⁴⁴⁸ Дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 54.

⁴⁴⁹ Това произтича от самата формула, по която Съдът определя наличието на немалък риск. Освен това неосведомеността на потребителя или липсата му на преценка за обхвата на неговите или на процесуалните права сами по себе си могат да обосноват намесата по служебен ред. Съдът е потвърдил това в решението си по съединени дела C-568/14—C-570/14, *Ismael Fernández Oliva*, точка 33, като посочва, че „[...] предвид развитието и сложността на разглежданото национално производство [...] налице е немалък риск съответният потребител да не направи такова искане, дори да са изпълнени условията по същество, изисквани съгласно вътрешното право за постановяването на [обезпечение], тъй като не познава или не разбира обхвата на тези права.“

⁴⁵⁰ Дело C-8/14, *BBVA*, точки 36—40.

информация относно факта, че актът може да бъде оспорен, на какво основание и под каква форма може да бъде направено това, както и в какъв срок. Освен това ограничената информация по същината на претенцията може да затрудни потребителите да преценят шансовете си за успех при оспорването на определени актове, като например заповеди за изпълнение. Не е невъзможно също така, в зависимост от съдържанието ѝ, предоставената на потребителите информация да ги откаже да използват наличните правни средства за защита.

Досега Съдът⁴⁵¹ е давал само някои насоки как може да бъде установен немалък риск потребителите да не предявят правни средства за защита въз основа на липсата на осведоменост или информация. При всички положения при разглеждането на този риск трябва да се вземе предвид характерното положение на потребителите, в това число на уязвимите потребители, във въпросния вид производство.

- Силата на пресъдено нещо (*res judicata*) и преклузивни срокове като цяло

Подобно на сроковете, преклузивните срокове и правилата относно окончателния характер на решенията на съдилищата или на други органи (силата на пресъдено нещо — *res judicata*) са свързани с принципа на правната сигурност. Макар и преклузивните срокове, и силата на пресъдено нещо (*res judicata*), да са правни пречки за образуването на производство, силата на пресъдено нещо (*res judicata*) може да също така да възпрепятства даден съд да (пре)разгледа някои материалноправни въпроси, включително на етапа на обжалване или изпълнение, било то по искане на страна, или по собствена инициатива.

Въпреки че силата на пресъдено нещо (*res judicata*) и преклузивните срокове може при някои обстоятелства да са в противоречие с „материалното правосъдие“, Съдът е признал стойността на правната сигурност в правния ред на Съюза и на държавите членки. На това основание Съдът⁴⁵² е потвърдил, че *ефективността* на правото за защита на потребителите по принцип не изисква отмяната на националните правила относно силата на пресъдено нещо (*res judicata*) и разумните срокове, включително преклузивните срокове:

„68 Действително [...] Съдът вече е признал, че защитата на потребителя не е абсолютна. Той е постановил в частност, че правото на Съюза не налага на националната юрисдикция да не прилага вътрешните процесуалноправни норми, които по-специално придават на дадено решение сила на пресъдено нещо, дори ако това би позволило да се отстрани допуснато с въпросното решение нарушение на разпоредба от Директива 93/13 [...]“⁴⁵³.

69 Съдът също така вече е постановил, че определянето на разумни преклузивни срокове в интерес на правната сигурност е съвместимо с правото на Съюза [...]“⁴⁵⁴.

70 Прилагането на процесуално правило като разумния [преклузивен] срок обаче трябва да се отличава от ограничаването във времето на действието на тълкуването на дадена норма от правото на Съюза. [...]“

⁴⁵¹ Съдът приема по-скоро специфично положение по дело C-8/14, *BBVA*, точки 33—42.

⁴⁵² Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точки 68—70.

⁴⁵³ Съединени дела C-537/12 и C-116/13, *Banco Popular Español u Banco de Valencia*, точка 60 и дело C-169/14, *Sánchez Morcillo u Abril Garcia*, точка 28.

⁴⁵⁴ Дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 41.

○ Сила на пресъдено нещо (res judicata)

С оглед на тези констатации на Съда принципът на пресъдено нещо (*res judicata*) като цяло преобладава в дела, приключили с влязло в сила съдебно решение, което не може повече да бъде обжалвано. Това важи дори когато въпросното решение нарушава Директивата относно НКПД и/или когато съдебната практика относно преценката на конкретен вид договорна клауза се е променила.

При все това продължава да е необходимо да се разгледа дали конкретно правило относно силата на пресъдено нещо (*res judicata*) непропорционално или прекомерно ограничава правните средства за защита или възпрепятства служебния контрол във връзка с неравноправния характер на договорните клаузи.

Както се посочва в раздел 5.4.1., национално правило относно силата на пресъдено нещо (*res judicata*) **не е съвместимо с принципа на ефективност, когато възпрепятства служебния контрол на договорните клаузи преди предявяването на иск** срещу потребител, ако не съществуват ефективни правни средства за защита или е налице немалък риск потребителите да не се възползват от тях⁴⁵⁵. Съдът⁴⁵⁶ е постановил също, че ако дадена юрисдикция е разгледала само някои релевантни договорни клаузи, силата на пресъдено нещо (*res judicata*) не може да попречи на преценката на допълнителни договорни клаузи на по-късен етап, било то по искане на потребителя, или по инициатива на съда:

„Следователно, в хипотезата, когато при предходно разглеждане на спорен договор, довел до приемането на влязло в сила решение, националният съд се е ограничил служебно да разгледа в светлината на Директива 93/13 само една или определени клаузи от договора, посочената директива задължава национален съд, [...] редовно сезиран от потребителя чрез насрещно възражение по искане на страните или служебно, когато разполага с необходимите за тази цел данни от фактическа и правна страна, да разгледа твърдения неравноправен характер на другите клаузи от посочения договор. В действителност при липсата на такъв контрол защитата на потребителя би се оказала непълна и недостатъчна и не би представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на прилагането на този тип клаузи, а това е в противоречие с разпоредбата на член 7, параграф 1 от Директива 93/13 [...]“⁴⁵⁷.

Освен това, както бе изложено в раздел 5.3.1., съдилищата може да бъдат задължени да извършват преценка на неравноправния характер на договорни клаузи служебно съгласно принципа на *равностойност*,⁴⁵⁸ когато националните процесуални правила оправомощават съда да разглежда съображения от обществен ред въпреки иначе приложимо правило относно силата на пресъдено нещо (*res judicata*).

⁴⁵⁵ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 44, 61—64 и 71; дело C-49/14, *Finanmadrid*, точки 45 и 46; дело C-122/14, *Aktiv Kapital Portfolio*, точка 30; дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точки 45, 46 и 49; и дело C-632/17, *PKO*, точка 49. Всички тези дела се отнасят до производства по принудително изпълнение и се основават на дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*.

⁴⁵⁶ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 52, цитирано тук. Във въпросното дело първата преценка е извършена служебно, но решението е щяло да бъде същото, ако тя е била извършена по искане на потребителя.

⁴⁵⁷ Позоваване на дело C-415/11, *Aziz*, точка 60.

⁴⁵⁸ Дело C-421/14, *Banco Primus*, точка 47 в края с позоваване на дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, точка 53; Дело C-76/10, *Pohotovost'*.

○ Преклузивни срокове

Както се посочва по-горе, Съдът⁴⁵⁹ по принцип счита разумните преклузивни срокове за приемливи в интерес на правната сигурност, например във връзка с искания за възстановяване на неоснователно изплатени суми по силата на неравноправни договорни клаузи. Досега Съдът не е приемал решение по въпроса какъв би бил разумният преклузивен срок в това отношение и не се е произнасял откога следва да започва да тече той. От Съда обаче са искани насоки по последния аспект⁴⁶⁰.

Трябва да се прави разлика между предвидените в правото преклузивни срокове и времето ограничение на действието на съдебно решение относно неравноправния характер на договорна клауза и свързаните с това последици⁴⁶¹, като например правото на потребителите на възстановяване⁴⁶², като такова времево ограничение е недопустимо⁴⁶³.

При всички положения, както се посочва в раздел 4.2., необвързващият характер на неравноправни договорни клаузи не може сам по себе си да бъде предмет на преклузивни срокове. Това предполага потребителите по всяко време да могат да се позовават на тази защита, когато срещу тях са предявени иски от продавачи или доставчици въз основа на неравноправни договорни клаузи, било то като самите те изтъкват неравноправния характер, или като това става чрез служебен контрол, без да има давностни срокове⁴⁶⁴. Същото трябва да важи по отношение на исканията за обявяване на договорни клаузи за неравноправни в индивидуални производства или на исовете за преустановяване на нарушения по смисъла на член 7, параграф 2 Директивата относно НКПД.

5.5. Какво предполага служебният контрол?

5.5.1. Основни задължения

Служебният контрол изисква активна намеса на националните съдилища, независимо от твърденията на страните⁴⁶⁵, както по отношение на

- преценката дали дадена договорна клауза е неравноправна и следователно необвързваща, така и на
- последиците, които следва да се изведат от констатацията, че въпросната клауза е неравноправна, за да се гарантира, че потребителят не е обвързан с нея.

Националните съдилища може да прилагат неравноправни клаузи само по изключение, ако потребител, който е уведомен за правата си, възрази срещу неприлагането на неравноправна договорна клауза⁴⁶⁶. Съдът е постановил, че

⁴⁵⁹ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точка 69. В разглежданото дело обаче испанското право не предвижда преклузивен срок за такива искания.

⁴⁶⁰ Дела C-698/18, *SC Raiffeisen Bank SA*, и C-699/18, *BRD Groupe Soci t  G n rale SA* (висящо към 31 май 2019 г.).

⁴⁶¹ Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точка 75.

⁴⁶² Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*, точка 70 с позоваване на предходни решения в други области на правото.

⁴⁶³ Вж. раздел 4.4. с цитат от диспозитива на съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo*,

⁴⁶⁴ Дело C-473/00, *Cofidis*, точка 38.

⁴⁶⁵ Дело C-497/13, *Froukje Faber*, точка 1 от диспозитива и точки 46—48; дело C-137/08, *VB P nz gyi Lízing*, точка 3 от диспозитива и точки 45—51; дело C-397/11, *Erika J r s*.

„[н]ационалният съд е длъжен да разгледа служебно неравноправния характер на договорна клауза, когато са налице необходимите за това правни или фактически обстоятелства. Когато счете такава клауза за неравноправна, той не я прилага, освен ако потребителят се противопостави на това. [...]”⁴⁶⁷.

Всъщност, за да е напълно ефективна предвидената от цитираната директива защита, е необходимо националният съд, който е констатирал служебно неравноправния характер на дадена клауза, да може да изведе всички последици от това заключение, без да чака потребителят, който е информиран за правата си, да представи искане, в което настоява за отмяна на посочената клауза [...]”⁴⁶⁸”⁴⁶⁹.

Задължението за служебен контрол може да изисква също съдилищата да разпореждат служебно привременни мерки, когато това е необходимо за ефективността на правните средства за защита и е налице немалък риск потребителите да не поискат обезпечение⁴⁷⁰.

Освен това съдилищата са длъжни да уведомяват страните относно резултата от служебната преценка на договорна клауза и изводите, които следва да бъдат направени, така че те да бъдат изслушани по този въпрос⁴⁷¹.

5.5.2. Аспекти за разглеждане

Задължението на националните съдилища да извършват служебно преценка на неравноправния характер на договорните клаузи изисква те да разгледат всички предпоставки за констатирането на неравноправна клауза⁴⁷², включително, доколкото отделните стъпки са необходими съгласно релевантните национални разпоредби за транспониране, въпросите за това

- дали договорните клаузи попадат в приложното поле на директивата⁴⁷³, което изисква
 - да е налице договор между продавач или доставчик и потребител⁴⁷⁴,
 - въпросната клауза да не е била индивидуално договорена⁴⁷⁵,

⁴⁶⁶ Дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 49; дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 63; дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точка 27. Вж. също раздели 5.5.1. и 5.5.5.

⁴⁶⁷ Дело C-243/08, *Pannon GSM*, точка 2 от диспозитива.

⁴⁶⁸ Позоваване на дело C-397/11, *Erika Jörös*, и дело C-397/11, точка 42.

⁴⁶⁹ Съединени дела C-154/15, C 307/15 и C-308/15, *Gutierrez Naranjo*, точка 59.

⁴⁷⁰ Вж. съединени дела C-568/14—C-570/14, *Ismael Fernández Oliva*.

⁴⁷¹ Това е важно с оглед и на потребителите, и на продавачите и търговците, както е видно например от дела C-243/08, *Pannon GSM*, C-472/11, *Banif Plus Bank*, точки 29-35, C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка и C-119/15, *Biuro podróży „Partner”*, точки 22—47. Вж. също раздел 5.5.5.

⁴⁷² Дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 49 и сл.

По отношение на материалноправните критерии, които следва да се вземат предвид, вж. раздел 3.

⁴⁷³ Дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 49—51. За въпроси, свързани с обхвата на Директивата относно НКПД, вж. раздел 1.2.

⁴⁷⁴ Дело C-497/13, *Froukje Faber*, точка 1 от диспозитива и точки 46—48. Това решение се отнася до Директива 99/44/ЕО, но се прилага *mutatis mutandis* по отношение на Директивата относно НКПД. Освен това, за да се установи дали въпросните клаузи попадат в обхвата на Директивата относно НКПД, съдилищата неизбежно трябва да проверят дали е налице договор между продавач или доставчик и потребител.

⁴⁷⁵ Дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 49—51. Съдилищата трябва да вземат предвид, че член 3, параграф 2 от Директивата относно НКПД съдържа конкретно правило относно тежестта на доказване във връзка с въпроса дали предварително съставена договорна клауза е била договорена индивидуално.

- въпросната клауза да не отразява задължителни правила по смисъла на член 1, параграф 2;
- дали договорната клауза е обхваната от член 4, параграф 2 и ако случаят е такъв, дали изпълнява изискванията за прозрачност;
- дали договорната клауза е неравнопоставена, т.е. дали противно на изискването за добросъвестност, тя поражда значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните в ущърб на потребителя, включително евентуална липса на прозрачност на релевантните клаузи, или дали, когато е необходимо, съответства на някоя от клаузите, съдържащи се в „черен“ или „сив“ списък.

5.5.3. Наличие на необходимите правни и фактически обстоятелства

Основният атрибут за преценка на неравноправния характер на договорните клаузи е договорът с всичките му клаузи. Както обаче бе обяснено по-горе, преди да бъде преценен неравноправният характер на дадена договорна клауза, трябва да бъдат разгледани други аспекти, напр. дали една от страните е потребител, дали клаузата е била договорена индивидуално, или дали продавач или доставчик са предоставили необходимата информация на потребителя преди сключването на договора.

Един от проблемите, който би могъл да възникне, е националният съд да не разполага с всички фактически и правни обстоятелства по дадено производство, за да се произнесе по неравноправността на договорна клауза. Съдът отчита този факт в много решения, използвайки формулировки като „когато [националният съд] разполага с необходимите за това правни и фактически обстоятелства“⁴⁷⁶.

Същевременно Съдът пояснява, че служебният контрол предполага активен подход за получаването на достъп до обстоятелствата, необходими за преценката на договорните клаузи⁴⁷⁷, например когато използва израза „събира доказателства“ във връзка с разглеждането на предпоставките по член 3, параграф 1 от Директивата относно НКПД⁴⁷⁸:

„[...] Съдът постановява, че тази юрисдикция трябва служебно да събере доказателства, за да установи дали клауза, която е включена в договор между продавач или доставчик и потребител, попада в приложното поле на [д]ирективата, и ако това е така, да прецени служебно евентуалния неравноправен характер на тази клауза [...]“⁴⁷⁹.

⁴⁷⁶ Напр. дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 42: “В този смисъл, на първо място, следва да се подчертае, че макар съгласно постоянната съдебна практика националният съд да е длъжен служебно да преценява неравноправността на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, и така да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика, условие за това е той да е запознат с необходимите за целта правни и фактически положения.“ В тази точка Съдът се позовава на дело C-377/14, *Radlinger u Radlingerová*, точка 52 и цитираната там съдебна практика, както и на съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15, *Gutiérrez Naranjo u други*, точка 58.

⁴⁷⁷ Дело C-497/13, *Froukje Faber*, точка 1 от диспозитива и точки 46—48, дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 3 от диспозитива и точки 45—51.

⁴⁷⁸ Съдът използва този израз в решението си по дело C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 56 и го потвърждава в решението по дело C-472/11, точка 24, което е цитирано тук.

⁴⁷⁹ Позовавания на дела C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing*, точка 56 и C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 44.

Съдът⁴⁸⁰ подчертава също така, че националните съдилища трябва да получат необходимите пояснения на въпроса дали дадена страна е потребител, ако е налице поне някаква индикация, че случаят е такъв:

„[...] принципът на ефективност изисква националният съд, сезиран по спор относно договор, който евентуално попада в приложното поле на цитираната директива, да бъде задължен — щом разполага с необходимите за целта правни и фактически елементи или може да се сдобие с тях просто като поиска разяснения — да провери дали купувачът може да бъде квалифициран като потребител, дори последният да не се е позовал изрично на това качество.“

Следователно, ако има индикации, че съответният договор може да е потребителски, националният съд е длъжен да изследва този въпрос, дори и страните да не са го повдигали. По всичко личи, че този активен подход действително се изисква от задължителния характер на член 6, параграф 1.

По същата логика, ако има индикации, че искане може да се основава на договорни клаузи, които не са били договорени индивидуално, но не всички обстоятелства са непосредствено налични за приключването на това разглеждане, националните съдилища трябва да поставят този въпрос на страните, за да получат необходимите разяснения и доказателства⁴⁸¹. Когато продавачите или доставчиците са били задължени да предоставят конкретна информация на потребителите, съдилищата трябва да проверят дали последните са я получили⁴⁸².

Доколкото конкретни процесуални правила, напр. в заповед за изпълнение или изпълнително производство, не позволяват на съдилищата да извършват материалноправна преценка въпреки наличността на тези обстоятелства⁴⁸³ или не им предоставят достъп до тях⁴⁸⁴, включително до договора, на който се основава искането, тези процесуални ограничения не могат да обезсилят задължението за гарантиране на служебен контрол.

Това тълкуване намира подкрепа в следните съображения:

- Използваната вече формулировка от Съда и контекстът на различните решения навеждат на извода, че Съдът признава *факта*, че е *практически невъзможно* национален съд да извърши необходимата преценка без достъп до тези обстоятелства⁴⁸⁵.

⁴⁸⁰ Дело С-497/13, *Froukje Faber*, по-специално точки 44 и 46. Цитатът е от точка 46. Макар това дело да се отнася до Директива 99/44/ЕО, в него се разглежда хоризонтален въпрос от правото в областта на потребителските договори и становищата по него се прилагат *mutatis mutandis* по отношение на статута на потребител съгласно Директивата относно НКПД.

⁴⁸¹ В тази връзка те трябва да вземат предвид разпоредбите относно тежестта на доказване в член 3, параграф 2. Вж. раздел 1.2.2.1. Ако индивидуално договорени договорни клаузи са предмет и на разпоредбите, с които се транспонира Директивата относно НКПД в дадена държава членка, тази преценка, разбира се, не е необходима.

⁴⁸² Раздел 3.3.1, дело С-186/16, *Andriciuc*, точка 43, дело С-119/17, *Lupean*, точка 23.

⁴⁸³ Дело С-618/10, *Banco Español de Crédito*.

⁴⁸⁴ Дело С-176/17, *Profi Credit Polska* и дело С-632/17, *PKO*.

⁴⁸⁵ Дело С-632/17, *PKO*, точка 38: „[...] при обстоятелства като тези по главното производство националната юрисдикция не е в състояние да провери евентуално неравноправния характер на договорна клауза, докато не бъде запозната с всички фактически и правни положения с оглед на тази цел“. Съдът се позовава на същата констатация в решението си по дело С-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 47.

- В по-голямата част от делата Съдът е взел предвид, че запитващата юрисдикция не е имала достъп до необходимите обстоятелства. Освен това в няколко други решения Съдът е използвал формулировката „[...] **макар да**⁴⁸⁶ е установил наличието на всички необходими за това правни и фактически обстоятелства [...]“; като посочва мотив *a fortiori* в противовес на правно условие.
- Ако националните процесуални правила могат да попречат на служебния контрол само като възпрепятстват достъпа на съдилищата до необходимите обстоятелства, това би засегнало правото на ефективни правни средства за защита.
- Когато служебният контрол се изисква съгласно принципа на *равностойност*, този контрол би могъл практически да се избегне, когато националните процесуални правила не позволяват на съдилищата достъп до необходимите обстоятелства.

Съдът⁴⁸⁷ е потвърдил това тълкуване когато, след като е установил наличието на немалък риск потребителите да не подадат възражение срещу заповед за изпълнение⁴⁸⁸, е счел, че издаването на такава заповед без предварително служебно разглеждане на неравноправния характер на договорни клаузи е несъвместимо с член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД. Съдът прави този извод макар да е наясно, че при съответните процесуални норми националните съдилища обикновено не са имали достъп до правните и фактическите обстоятелства за това разглеждане⁴⁸⁹, и без да упоменава достъпа до такива обстоятелства като условие за констатацията си⁴⁹⁰, като посочва, че

„[...] член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска производство, което позволява издаването на заповед за изпълнение, когато съдът, сезиран със заявление за издаване на заповед за изпълнение, не е компетентен да провери евентуално неравноправния характер на клаузите на съответния договор, тъй като правилата за упражняване на правото на възражение срещу такава заповед не позволяват да се осигури зачитането на правата, които потребителят черпи от тази директива.“

Следователно в дела, по които се изисква служебен контрол съгласно Директивата относно НКПД, националните съдилища трябва да бъдат задължени да получат необходимите обстоятелства за извършването на служебна преценка, като тълкуват националните правила в съответствие с правото на ЕС или, ако това не е възможно, като отменят противоречащите национални правила.

5.5.4. Заключение, които следва да се изведат от преценката на неравноправния характер

⁴⁸⁶ Дела C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 57, C-49/14, *Finanmadrid*, точка 36; C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точка 43. В други дела, например в дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка [40], Съдът е използвал формулировката „като са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства“.

⁴⁸⁷ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, и дело C-632/17, *PKO*.

⁴⁸⁸ Дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точки 69 и 70; дело C-632/17, *PKO*, точки 45—49.

⁴⁸⁹ Дело C-632/17, *PKO*, точки 37 и 38; дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 47.

⁴⁹⁰ Дело C-632/17, *PKO*, точка 49, цитирана тук и съдържаща препратка към предходното решение по дело C-176/17, *Profi Credit Polska*, точка 71.

В края на преценката националните съдилища трябва да изведат последиците, произтичащи от неравноправността на съответните договорни клаузи и техния необвързващ характер, с оглед спазването на принципите, изложени в раздел 4. В зависимост от иска, вида производство и естеството на договорната клауза това би довело например до отхвърляне или ограничаване на иска срещу потребител, изцяло или частично основан на неравноправни договорни клаузи, или до прекратяване или ограничаване на изпълнението, или пък до обявяването на клаузата за нищожна.

Както се посочва по-горе, преди национален съд да реши не приложи договорна клауза, която е преценил служебно и която счита за неравноправна, той трябва да изслуша и двете страни по този въпрос⁴⁹¹.

Освен това потребителите може да решат да не се позоват на тази защита, след като са били уведомени за неравноправния и необвързващ характер на въпросните договорни клаузи, в съдебни производства, в които компетентният съд трябва да приложи неравноправната договорна клауза⁴⁹². С оглед на задължителния характер на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД подобно волеизявление трябва да бъде меродавно само когато съдът се е уверил, че потребителят напълно е осъзнал правното положение и че решението му не се основава на заблуда или на натиск от други страни.

5.6. Последици от служебния контрол, ефективността и равностойността по отношение на националните процесуални правила

Когато правото на ЕС изисква служебен контрол на неравноправния характер на договорни клаузи, националните съдилища трябва да гарантират такъв контрол, като тълкуват и прилагат националното право във възможно най-висока степен в съответствие с правото на ЕС⁴⁹³. Когато това е невъзможно и националните процесуални правила не са в съответствие с принципа на *ефективност* и/или не гарантират ефективни правни средства за защита, националните съдилища трябва да отменят тези правила, за да извършат служебния контрол, изискван от правото на ЕС⁴⁹⁴.

Освен това принципите на служебен контрол и на *ефективност* може да изискват от държавите членки да внесат някои адаптации или поправки в своето законодателство, ако националните процесуални и материални правила са в противоречие с тези принципи, както е описано в предходните подраздели. Следователно държавите членки се приканват да разгледат всички национални разпоредби, които може да са в противоречие с гаранциите, изисквани съгласно Директивата относно НКПД, както са тълкувани от Съда.

⁴⁹¹ Дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точки 29—35, дело C-488/11, точка 52: „[...] следва да се припомни, че принципът на *състезателност*, поначало изисква националният съд, който е констатирал служебно неравноправния характер на договорна клауза, да уведоми за това страните по спора и да им даде възможност да обсъдят този въпрос при условията на състезателност по предвидения от националните процесуални разпоредби ред ([р]ешение по дело *Banif Plus Bank*, точки 31 и 36)“.

⁴⁹² Дело C-243/08, *Pannon GSM*. Вж. също дело C-488/11, *Asbeek Brusse*, точка 49, дело C-618/10, *Banco Español de Crédito*, точка 63, дело C-472/11, *Banif Plus Bank*, точка 27, съединени дела C-70/17 и C-179/17, *Abanca Corporación Bancaria u Bankia*, точка 63.

⁴⁹³ Това е основен принцип от правото на ЕС, който Съдът повтаря например в дело C-397/11, *Erika Jörös*, точка 32.

⁴⁹⁴ Вж. раздели 2.2 и 5.2, както и дело C-118/17, *Dunai*, точка 61.

Когато служебният контрол се изисква съгласно принципа на *равностойност*⁴⁹⁵, националните съдилища са длъжни да приложат съответните национални разпоредби *mutatis mutandis*, за да извършат служебна преценка на неравноправния характер на договорните клаузи. Ако тези разпоредби обаче не обхващат изрично искове, основани на правото на ЕС, съществува риск националните съдилища да не успеят да извършат този контрол въз основа единствено на въпросните национални разпоредби. Следователно съответствието с принципа на *равностойност* може да изисква и адаптиране на законодателството.

Накрая, Съдът⁴⁹⁶ е пояснил, че решение на национален съд, сезиран на последна инстанция, който не изпълнява задълженията си да прецени служебно неравноправния характер на договорни клаузи, може да представлява достатъчно сериозно нарушение на правото на ЕС с възможност да ангажира отговорността на държавата членка за причинени на потребителите вреди.

5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства

Практиката на Съда относно процесуалните гаранции, произтичащи от Директивата относно НКПД, е насочена изключително към „юрисдикциите“ по смисъла на член 267 ДФЕС. Съдът е приел, че арбитражните съдилища не могат да отправят преюдициални запитвания⁴⁹⁷.

По отношение на Директивата относно НКПД Съдът⁴⁹⁸ е постановил, че практиката му относно задължението за служебен контрол на националните съдилища, не се прилага по отношение на нотариусите при отбелязване върху официален документ, че даден акт подлежи на изпълнение. Въпреки това при преценката на производството в неговата цялост може да се вземе предвид ролята на нотариусите съгласно приложимото национално право при изготвянето на такива документи⁴⁹⁹. Същевременно гаранциите в досъдебната фаза не могат да заменят достъпа до пълната съдебна преценка от съд⁵⁰⁰.

Съдът обаче е пояснил, че по отношение на арбитражни производства, образувани от търговци срещу потребители, доколкото са допустими съгласно приложимото национално право, трябва да има ефективен съдебен контрол на арбитражните решения в апелативни и в изпълнителни производства⁵⁰¹. Въз основа на принципите на *равностойност* и *ефективност*⁵⁰² това може да предполага съдилищата да бъдат

⁴⁹⁵ Раздел 5.3.1.

⁴⁹⁶ Дело C-168/15, *Milena Tomášová*.

⁴⁹⁷ Дело C-125/04, *Denuit*. Вж. също дело C-503/15, *Margarit Panicello* във връзка с производството пред *Secretario Judicial* (Съдебен секретар) във връзка с производство за изпълнение на вземания за адвокатски възнаграждения.

⁴⁹⁸ Дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точки 47—49.

⁴⁹⁹ Дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, точки 55—58.

⁵⁰⁰ Това е видно например от дело C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, по-специално точка 59, и дело C-448/17, *EOS KSI Slovensko*, точки 44—54.

⁵⁰¹ Дело C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, дело C-76/10, *Pohotovost*.

⁵⁰² За да се установи дали потребителите са защитени ефективно, трябва да се разгледат гаранциите през цялото производство, включително изискванията договорът да предвижда отнасяне на спор пред арбитраж, процесуалните гаранции в арбитражното производство, рискът потребителите да не използват правни средства за защита срещу арбитражно решение поради ограничената си осведоменост и информация, както и гаранциите в съдебната фаза, в това число служебната преценка на неравноправните договорни клаузи.

задължени да извършват служебна преценка на релевантните договорни клаузи, в това число на договорни клаузи, допускащи продавачът или доставчикът да прибегне към арбитраж, ако е необходимо на етапа на изпълнението. Националните правила относно тези производства, застрашаващи прилагането на принципа на ефективна съдебна защита срещу неравноправни договорни клаузи, трябва да се разглеждат като противоречащи на Директивата относно НКПД⁵⁰³. Договорни клаузи, съгласно които търговците могат да налагат арбитражни производства на потребителите, по всяка вероятност са неравноправни, ако изключват или създават пречки пред правото на потребителите да предявят иск или да упражнят правно средство за защита⁵⁰⁴, включително когато възпрепятстват ефективния съдебен контрол на неравноправните договорни клаузи.

По отношение на производствата за уреждане на спорове, образувани от потребители, Директива 2013/11/ЕС за алтернативно решаване на потребителски спорове (АРС за потребители)⁵⁰⁵ съдържа значими гаранции, *inter alia*, за споразумения между потребителя и търговеца за подаване на жалби до структура за АРС, както и за справедливост и законосъобразност на производствата пред признати структури за АРС. В рамките на приложното поле на Директива 2013/11/ЕС споразумение между потребител и търговец за подаване на жалби до структура за АРС не обвързва потребителя преди възникването на спор, ако по силата на това споразумение потребителят се лишава от правото да подаде съдебен иск за уреждане на спора. Това важи *a fortiori*, когато такова споразумение се съдържа в договорна клауза, която не е била договорена индивидуално.

6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)

Член 7

1. Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите[...]

⁵⁰³ Това е видно от съдебните решения, касаещи Директивата относно НКПД във връзка с член 6, параграф 1, член 7, параграф 1 и принципа на *ефективността*. Освен това в решението на Съда по съединени дела С-317/08, С-318/08, С-319/08 и С-320/08, *Alassini*, свързани с Директива 2002/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 7 март 2002 година относно универсалната услуга и правата на потребителите във връзка с електронните съобщителни мрежи и услуги (Директива за универсалната услуга) (ОВ L 108, 2002 г., стр. 51, Специално издание на български език, 2007 г., глава 13, том 35, стр. 213), се изразява основният принцип, съгласно който националните правни уредби относно помирителни процедури не може да възпрепятстват ефективната съдебна защита на потребителите и крайните ползватели (вж. по-специално диспозитива и точки 49, 53, 54, 58, 61, 62 и 65).

⁵⁰⁴ Вж. точка 1, буква р) от приложението към Директивата относно НКПД и дело С-342/13, *Katalin Sebestyén*, точка 36. Доколкото националното право забранява арбитражни производства срещу потребители, подобни клаузи ще бъдат недействителни още по силата на релевантните национални разпоредби.

⁵⁰⁵ Член 10 от Директива 2013/11/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 година за алтернативно решаване на потребителски спорове и за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2009/22/ЕО (Директива за АРС за потребители): „споразумение между потребител и търговец за подаване на жалби до структура за АРС не обвързва потребителя, ако е сключено преди възникването на спора и ако по силата на това споразумение потребителят се лишава от правото да подаде съдебен иск за уреждане на спора.“

съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици.

2. Посочените в параграф 1 мерки включват разпоредби, даващи възможност на лица или организации, които имат правен интерес от защитата на потребителите, по смисъла на националното законодателство, да сезират, при условията на националното право, съд или компетентен административен орган, които да решат дали клаузите на договора, изготвени с цел за общо използване са неравноправни, и да предприемат подходящи и ефективни мерки по преустановяване на продължаваща употреба на подобни клаузи.

3. С оглед на действащото национално законодателство, правните средства за защита, посочени в параграф 2, може да са насочени отделно, или заедно, срещу известен брой продавачи или доставчици от един и същ икономически сектор, или техни сдружения, които използват или препоръчват употребата на същите, или подобни по смисъл, договори с общи условия.

С член 7, параграфи 2 и 3 Директивата относно НКПД допълва Директива 2009/22/ЕО относно исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите⁵⁰⁶, с особен акцент върху исковете за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите с оглед предотвратяване на употребата на неравноправни договорни клаузи от отделни продавачи или доставчици, или групи от тях. Съгласно член 7, параграф 1 производствата по искове за преустановяване на нарушения също трябва да бъдат подходящи и ефективни⁵⁰⁷. С оглед на превантивната и възпираща цел на такива искове, както и необвързването им с какъвто и да било конкретен индивидуален спор, упълномощените лица или организации, като например сдружения на потребителите, могат да образуват производства с искове за преустановяване на нарушения, дори и съответните клаузи все още да не са били използвани в конкретни договори⁵⁰⁸. От друга страна, Съдът е приел, че член 7, параграфи 1 и 2 и член 47 от Хартата не задължават държавите членки да допускат организация на потребителите да встъпва в подкрепа на отделни потребители в производства относно изпълнението на евентуално неравноправни договорни клаузи⁵⁰⁹, освен ако това не се изисква от принципа на *равностойност*⁵¹⁰.

Принципите на *равностойност* и *ефективност* и служебният контрол, както и член 47 от Хартата, се прилагат и по отношение на исковете за установяване на нарушения в колективен интерес на потребителите, като трябва да бъде взето предвид тяхното особено естество.

По-специално член 6, параграф 1 във връзка с член 7, параграфи 1 и 2 изисква **договорните клаузи, обявени за неравноправни в рамките на производство по иск за преустановяване на нарушение, да не са обвързващи нито за потребителите,**

⁵⁰⁶ Директива 2009/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година относно исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите (кодифицирана версия) *ОВ L 110, 1.5.2009 г., стр. 30—36.*

⁵⁰⁷ Дело С-472/10, *Invitel*, точка 35.

⁵⁰⁸ Дело С-372/99, *Комисия/Италия*, точка 15.

⁵⁰⁹ Дело С-470/12, *Pohotovost'*, точка 54.

⁵¹⁰ Вж. раздел 5.3 с позоваване на дело С-448/17, *EOS KSI Slovensko*.

които са страни по иска, нито за лицата, сключили със същия продавач или доставчик договор, за който се прилагат същите клаузи⁵¹¹. Клауза, приета за неравноправна в такова производство, се счита за неравноправна и във всички бъдещи договори между търговеца и потребителя⁵¹². **Националните съдилища**, сезирани по индивидуални дела, са длъжни да вземат предвид това въздействие на исковете за установяване на нарушения като част от своите служебни задължения и **не могат да приемат съответната клауза за равноправна или действителна**.

Съдът принципно е признал също възможността за увеличаване на защитата срещу неравноправни договорни клаузи съгласно член 8 чрез създаването на национален регистър на договорните клаузи, приети за неравноправни с влязло в сила съдебно решение, на основание на което орган по изпълнението може да налага имуществени санкции и на *други продавачи или доставчици*, използващи равностойни клаузи. С оглед на член 47 от Хартата обаче такива продавачи или доставчици трябва да разполагат с ефективни правни средства за защита срещу решението, с което се обявява, че клаузите са равностойни, срещу решението, определящо размера на имуществената санкция⁵¹³.

Въпреки ясните ползи на колективните искове съгласно член 7, параграф 2 такива искове не трябва да засягат правото на потребителите, които предявяват паралелни индивидуални искове, с които се цели обявяването на неравноправния характер на договорна клауза, разграничаващи ги от колективния иск относно подобни клаузи, използвани в договори от същия вид. Както пояснява Съдът⁵¹⁴, индивидуалните и колективните искове на основание на Директивата относно НКПД са допълващи и имат различна цел и правно действие. Колективният иск за преустановяване на нарушение цели абстрактна, обща преценка на това дали договорна клауза е неравноправна, докато индивидуалният иск включва конкретно разглеждане на договорната клауза с оглед на конкретните обстоятелства по делото⁵¹⁵. Следователно колективните искове могат да имат само ограничено процесуално въздействие върху индивидуалните искове, обосновано по-специално от доброто правораздаване и от необходимостта да се избегнат противоречиви съдебни решения. Следователно съгласно член 7 не се допуска национално правило, което задължава съда автоматично да спре производството по индивидуален иск, предявен пред него от потребител, докато не влезе в сила решение по предявен от сдружение паралелен колективен иск⁵¹⁶.

В този контекст заедно с индивидуалния иск трябва да са налице привременни мерки както по искане на потребителя, така и служебно от съда, докогато е уместно, докато не бъде постановено влязло в сила съдебно решение по всящ колективен иск⁵¹⁷. Това се отнася по-специално до случаите, когато обезпечението е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на решението по индивидуалния иск.

По отношение на правилата относно компетентността Съдът е приел, че национално правило, съгласно което исковете за преустановяване на нарушение, предявени от

⁵¹¹ Дело C-472/10, *Invitel*, точки 38—40; Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 56.

⁵¹² Дело C-472/10, *Invitel*, точки 43 и 44.

⁵¹³ Дело C-119/15, *Biuro podróży „Partner“*, точки 22—47.

⁵¹⁴ Съединени дела C-381/14 и C-385/14, *Sales Sinués u Drame Ba*, точка 30.

⁵¹⁵ Заключение на генералния адвокат Szpunar по съединени дела C-381/14 и C-385/14, *Sales Sinués u Drame Ba*, точка 72.

⁵¹⁶ Съединени дела C-381/14 и C-385/14, *Sales Sinués u Drame Ba*, точки 39 и 43.

⁵¹⁷ Съединени дела C-568/14—C-570/14, *Ismael Fernández Oliva*. Вж. също раздел 5.3.2.

сдружение за защита на потребителите, трябва да бъдат отнасяни пред юрисдикциите по мястото на установяване или по постоянния адрес или седалище на търговеца, т.е. ответника, не е в нарушение на принципа на ефективност⁵¹⁸. Съдът е приел, че сдруженията на потребителите не се намират в същото положение на по-слаба страна, както отделните потребители, когато предявяват иски за преустановяване на нарушения срещу продавачи или доставчици, и се позовава на член 4, параграф 1 от Директива 2009/22/ЕО⁵¹⁹.

Съдът също така е приел, че правилата на Съюза относно компетентността означават, че иск за преустановяване на нарушения, подаден от сдружение на потребители с цел забрана на използването от даден търговец на считани за неравноправни клаузи в договорите, сключени с частноправни субекти, има деликтен или квазиделиктен характер по смисъла на Брюкселската конвенция⁵²⁰. Това тълкувание важи също за Регламент „Брюксел I“⁵²¹. От това следва, че компетентността може да бъде предоставена на съда по мястото на настъпване на вредоносното събитие, което следва да се разглежда широко с оглед на защитата на потребителите, като обхване не само положения, при които частноправен субект лично е претърпял вреди, но и по-специално нарушенията на правния ред в резултат от използването на неравноправни клаузи⁵²². Правото, приложимо по отношение на такъв иск, трябва да бъде определено в съответствие с член 6, параграф 1 от Регламент „Рим II“⁵²³, а това, приложимо за преценката на конкретна договорна клауза, винаги трябва да се определя съгласно Регламент „Рим I“⁵²⁴, независимо дали тази преценка се прави за индивидуален, или за колективен иск⁵²⁵.

⁵¹⁸ Дело C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León*, точки 49—53.

⁵¹⁹ Съгласно тази разпоредба юрисдикциите на държавата членка по мястото на установяване или по постоянния адрес или седалището на ответника са компетентни да разглеждат иски за преустановяване на нарушения, предявявани от сдруженията за защита на потребителите от други държави членки.

⁵²⁰ Дело C-167/00, *Henkel*, точка 50 по отношение на член 5, параграф 3 от Конвенцията от 27 септември 1968 година относно компетентността и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (Брюкселска конвенция).

⁵²¹ Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, отменен и заменен с Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (преработен текст); вж. дело C-548/12, *Brogstetter*, точка 19; дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точка 38.

⁵²² Дело C-167/00, *Henkel*, точка 42.

⁵²³ Регламент (ЕО) № 864/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 юли 2007 година относно приложимото право към извъндоговорни задължения („Рим II“), *OB L 199, 31.7.2007 г., стр. 40—49*.

⁵²⁴ Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I), *OB L 177, 4.7.2008 г., стр. 6—16*.

⁵²⁵ Дело C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation/Amazon*, точки 48—60.

**Приложение 1 — Списък на делата пред Съда, упоменати в
настоящото известие**

Номер и наименование на делото	Предмет	Раздел в настоящото известие
1976 г.		
C-33/76 — Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland	Преюдициално запитване: Bundesverwaltungsgericht — Германия	5.3. Задължения, произтичащи от принципа на равностойност 5.4. Служебна преценка и ефективност на правните средства за защита
1978 г.		
C-106/77 — Amministrazione delle finanze dello Stato/Simmenthal	Премахване от националния съд на право, противоречащо на общностното	2.2. Други разпоредби на националното право
1988 г.		
C-309/85 — Barra/Белгийска държава	Недискриминация — Достъп до неуниверситетско образование — Възстановяване на неоснователно изплатени суми	4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи
1990 г.		
C-213/89 — The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame	Права, произтичащи от разпоредби на общностното право — Защита от националните съдилища — Правомощие на националните съдилища да постановяват обезпечение при отправяне на преюдициално запитване	5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i> 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
1995 г.		
Съединени дела C-430/93 и C-431/93 Van Schijndel/Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten	Третиране на професионален пенсионен фонд като предприятие — Задължително членство в професионална пенсионна схема — Съвместимост с правилата за конкуренция — Възможност за поставяне на проблем от общностното право за първи път в касационно производство, с което се изменя предметът на производството и което води до разглеждане на фактите	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i>

1997 г.		
C-261/95 — Palmisani/INPS	Социална политика — Закрила на работниците и служителите в случай на неплатежоспособност на техния работодател — Директива 80/987/ЕИО — Отговорност на държава членка, възникваща от закъсняло транспониране на директива — Адекватно обезщетение — Преклузивен срок	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
1999 г.		
C-126/97 — Eco Swiss China Time Ltd/Benetton International NV	Конкуренция — Служебно прилагане от арбитражен съд на член 81 ЕО (предишен член 85) — Право на националните съдилища да отменят арбитражни решения	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план
2000 г.		
Съединени дела C-240/98 — Océano Grupo Editorial SA/Rocío Murciano Quintero (C-240/98) и Salvat Editores SA/José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) и Emilio Viñas Feliú (C-244/98).	Неравноправни клаузи в потребителските договори — Клауза за предоставяне на компетентност — Право на националния съд да разглежда служебно дали тази клауза е неравноправна	3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи
2001 г.		
C-144/99 — Комисия/Нидерландия	Неизпълнение на задължения от държава членка — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Непълно транспониране на директивата в националното право.	2.2. Други разпоредби на националното право
C-226/99 — Siples	Общ митнически кодекс — Обжалвания — Спиране на изпълнението на решение на митническите органи	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита

2002 г.		
C-167/00 — Verein für Konsumenteninformation/ Karl Heinz Henkel	Брюкселска конвенция — Член 5, параграф 3 — Компетентност по дела относно неправомерно увреждане, деликтна или квазиделиктна отговорност — Иск с превантивен характер от сдружения — Организация за защита на потребителите, искаща разпореждане да се попречи на търговец да използва неравноправни клаузи в потребителските договори.	6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)
C-255/00 — Grundig Italiana SpA/Ministero delle Finanze	Национални данъци, противоречащи на общностното право — Възстановяване на платени, но недължими суми — Национално законодателство, с което се намаляват с обратна сила сроковете за образуване на производство — Съвместимост с принципа на ефективност	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
C-372/99 — Комисия на Европейските общности/Италианска република	Неизпълнение на задължения от държава членка — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в сключени с потребителите договори — Средства за предотвратяване на използването на тези клаузи	6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)
C-473/00 — Cofidis	Иск, предявен от продавач или доставчик — Национални разпоредби, забраняващи на националния съд да приеме клауза за неравноправна служебно или вследствие на основание, повдигнато от потребителя след изтичане на преклузивен срок	4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“ 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи
C-478/99 — Комисия/Швеция	Неизпълнение на задължения на държава членка — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Задължение за възпроизвеждане в националното законодателство на списъка с клаузи, които може да се разглеждат като неравноправни, в приложението към Директива 93/13	3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД
2004 г.		
C-70/03 — Комисия/Испания	Неизпълнение на задължения от държава членка — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори —	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип

	Правила за тълкуване — Правила относно стълкновението	
C-237/02 — Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG/Ludger Hofstetter и Ulrike Hofstetter	Неравноправни клаузи в потребителските договори — Договор за строителство и доставка на площ за паркиране — Разместване на реда на изпълнение на договорните задължения, предвидени в националното право — Клауза, задължаваща потребителя да плати цената, преди продавачът или доставчикът да е изпълнил задълженията си — Задължение за продавача или доставчика да предостави гаранция	3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД
2005 г.		
C-125/04 — Guy Denuit	Запитване до Съда — Национална юрисдикция по смисъла на член 234 ЕО — Арбитражен комитет	5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства
2006 г.		
C-168/05 — Mostaza Claro	Неравноправни клаузи в потребителските договори — Неизтъкване на неравноправния характер на клауза в хода на арбитражно производство — Възможност за повдигане на възражение в контекста на иск, предявен срещу арбитражното решение	1.1. Цели на Директивата относно НКПД 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи
2007 г.		
C-429/05 — Rampion и Godard	Директива 87/102/ЕИО — Потребителски кредит — Право на потребителя да предяви претенции срещу кредитора при неизпълнение или неточно изпълнение на договора относно стоките или услугите, предмет на финансиране чрез кредита — Условия — Посочване в офертата за кредита на стоката или услугата, която е предмет на финансиране — Отпускане на кредит, което позволява многократно усвояване на отпуснатия кредит — Възможност за националния съд служебно да посочи правото на потребителя да предяви претенции срещу кредитора	Въведение

<p>C-432/05 — Unibet (London) Ltd и Unibet (International) Ltd/Justitiekanslern</p>	<p>Принцип на съдебна защита — Национална правна уредба, в която не е предвидено самостоятелно средство за защита за оспорване на съответствието на национална разпоредба с общностното право — Процесуална автономия — Принципи на равностойност и на ефективност — Временна защита</p>	<p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>2008 г.</p>		
<p>C-2/06 — Kempter KG/Hauptzollamt Hamburg-Jonas</p>	<p>Износ на говеда — Възстановявания при износ — Окончателно административно решение — Тълкуване на решение на Съда — Действие на по-късно произнесено от Съда решение в отговор на преюдициално запитване — Преразглеждане и оттегляне — Времени ограничения — Правна сигурност — Принцип на сътрудничеството — Член 10 ЕО</p>	<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>2009 г.</p>		
<p>C-40/08 — Asturcom Telecomunicaciones</p>	<p>Потребителски договори — Неравноправна арбитражна клауза — Недействителност — Арбитражно решение, което се ползва със сила на пресъдено нещо — Принудително изпълнение — Правомощие на националния съд по изпълнението служебно да разгледа недействителността на неравноправната арбитражна клауза — Принципи на равностойност и на ефективност</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i></p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства</p>
<p>Дело C-227/08, Martín Martín</p>	<p>Член 4 — Защита на потребителите — Договори, сключени извън търговския</p>	<p>Въведение</p>

	обект — Право на отказ — Задължение за информиране от страна на търговеца — Недействителност на договора — Подходящи мерки	
C-243/08 — Pannon GSM Zrt./Erzsébet Sustikné Gyórfi	Неравноправни клаузи в потребителските договори — Правно действие на неравноправна клауза — Право и задължение на националния съд да разглежда служебно неравноправния характер на клауза, с която се възлага правораздавателна компетентност — Критерии за преценка	1.1. Цели на Директивата относно НКПД 3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“ 4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи 5.5. Какво предполага служебният контрол?
2010 г.		
C-76/10 — Pohotovost' s.r.o./Iveta Korčkovská.	Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи — Директива 2008/48/ЕО — Директива 87/102/ЕИО — Договори за потребителски кредит — Годишен процент на разходите — Арбитражно производство — Арбитражно решение — Възможност на националния съд да преценява служебно евентуалния неравноправен характер на определени клаузи	Въведение 3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД) 3.3. Изисквания за прозрачност 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“ 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.3. Задължения, произтичащи

		от принципа на <i>равностойност</i> 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
C-137/08 — VB Pénczügyi Lízing Zrt./Ferenc Schneider.	Критерии за преценка — Служебно разглеждане от националния съд на неравноправния характер на клауза, с която се възлага компетентност — Член 23 от Статута на Съда.	3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи 5.5. Какво предполага служебният контрол?
Съединени дела C-317/08, C-318/08, C-319/08 и C-320/08, Rosalba Alassini/Telecom Italia SpA, Filomena Califano/Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono/Telecom Italia SpA и Multiservice Srl/Telecom Italia SpA	Принцип на ефективна съдебна защита — Електронни съобщителни мрежи и услуги — Директива 2002/22/ЕО — Универсална услуга — Спорове между крайни потребители и доставчици — Задължителен опит за постигане на споразумение в извънсъдебна помирителна процедура	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства
C-484/08 — Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid/Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)	Потребителски договори — Член 4, параграф 2 — Клаузи, определящи основния предмет на договора — Съдебен контрол на неравноправния им характер — Изключване — Строги национални разпоредби за осигуряване на по-високо ниво на защита на потребителите	2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища 3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип 3.3. Изисквания за прозрачност
C-542/08 — Barth/Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung	Свободно движение на лица — Работници — Равно третиране — Специална надбавка за прослужено време за професорите в университети, предвидена в национална правна уредба, чиято несъвместимост с общностното право е установена с решение на Съда — Погасителен срок — Принципи на <i>равностойност</i> и на <i>ефективност</i>	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита

2012 г.		
<p>C-453/10 — Pereničová и Perenič/SOS financ spol. s r. o.</p>	<p>Договор за потребителски кредит — Неправилно посочване на годишния процент на разходите — Отражение на нелоялните търговски практики и на неравноправните клаузи върху действителността на договора в неговата цялост</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища</p> <p>2.2. Други разпоредби на националното право</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p>
<p>C-472/10 — Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság/Invitel Távközlési Zrt</p>	<p>Член 3, параграфи 1 и 3 — Членове 6 и 7 — Потребителски договори — Неравноправни клаузи — Едностранно изменение на условията по договора от продавача или доставчика — Колективен иск за преустановяване на нарушението, предявен от определена в националното законодателство организация от името на потребителите — Установяване на неравноправния характер на клаузата — Правно действие</p>	<p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
<p>C-472/11 — Banif Plus Bank Zrt/Csaba Csipai и Viktória Csipai</p>	<p>Служебно разглеждане от националния съд на неравноправния характер на дадена клауза — Задължение за националния съд, който е установил служебно неравноправния характер на дадена клауза, да поиска от страните да представят становищата си, преди</p>	<p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу <i>неравноправни</i></p>

	да изведе последиците от тази констатация — Договорни клаузи, които трябва да се вземат предвид при преценката на неравноправния характер	договорни клаузи 4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните 5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи 5.5. Какво предполага служебният контрол?
C-618/10 — Banco Español de Crédito SA/Joaquín Calderón Camino	Потребителски договори — Неравноправна клауза за мораторни лихви — Заповедно производство — Правомощия на националния съд	2.2. Други разпоредби на националното право 4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи 4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита 5.5. Какво предполага служебният контрол?
2013 г.		
C-32/12 — Duarte Hueros	Директива 1999/44/ЕО — Права на потребителя при несъответствие на стоката с договора — Незначително несъответствие — Невъзможност за разваляне на договора — Правомощия на националния съд	Въведение 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план
C-59/12 — Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs	Директива 2005/29/ЕО — Нелоялни търговски практики — Приложно поле — Заблуждаваща информация, разпространявана от здравноосигурителна каса, която е част от предвидена със закон схема за социална сигурност — Каса, учредена под формата на публичноправен субект	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД
C-92/11 — RWE Vertrieb	Директива 2003/55/ЕО — Вътрешен	1.2. Приложно поле на

<p>AG/Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV</p>	<p>пазар на природен газ — Директива 93/13/ЕИО — Член 1, параграф 2 и членове 3—5 — Договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители — Общи условия — Неравноправни клаузи — Едностранна промяна от продавача или доставчика на цената на услугата — Препращане към императивни правни норми, предвидени за друга категория потребители — Приложимост на Директива 93/13 — Задължение за съставяне на ясен и разбираем текст и за прозрачност</p>	<p>Директивата относно НКПД</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи</p>
<p>C-143/13 — Bogdan Matei и Ioana Ofelia Matei/SC Volksbank România SA</p>	<p>Неравноправни клаузи в договорите, сключвани между търговец и потребител — Член 4, параграф 2 — Преценка за неравноправния характер на договорните клаузи — Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора или със съответствието на цената или възнаграждението, когато те са съставени на ясен и разбираем език — Клаузи, които предвиждат „комисиона за риск“, събирана от кредитодателя, и които му разрешават при определени условия да променя едностранно лихвения процент</p>	<p>2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища</p> <p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p>
<p>C-397/11 — Erika Jörös/Aegon Magyarország Hitel Zrt</p>	<p>Неравноправни клаузи в потребителските договори — Служебна проверка от националния съд на неравноправния характер на договорна клауза — Последици, които националният съд трябва да изведе от неравноправния характер на клаузата</p>	<p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i></p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
<p>C-413/12 — Asociación de Consumidores Independientes de Castilla</p>	<p>Иск за преустановяване, предявен от сдружение за защита на потребителите — Местно</p>	<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>

<p>y León/Anuntis Segundamano España SL</p>	<p>компетентна юрисдикция — Липса на възможност за обжалване на постановен в първоинстанционно производство съдебен акт, с който се установява липса на компетентност — Процесуална автономия на държавите членки — Принципи на равностойност и ефективност</p>	<p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
<p>C-415/11 — Mohamed Aziz/Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</p>	<p>Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Правомощия на националния съд в исковото производство — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка</p>	<p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>C-488/11 — Asbeek Bruse и de Man Garabito</p>	<p>Неравноправни клаузи в потребителските договори — Договор за наем на жилище, сключен между наемодател по занятие и наемател за лични нужди — Служебна проверка от националния съд на неравноправния характер на договорна клауза — Неустойка — Отмяна на клаузата</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи</p> <p>4.3. Последници от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i></p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
<p>Съединени дела C-537/12</p>	<p>Член 99 от Процедурния правилник</p>	<p>3.4. Преценка на</p>

<p>и C-116/13 Banco Popular Español SA/Maria Teodolinda Rivas Quichimbo и Wilmar Edgar Cun Pérez и Banco de Valencia SA/Joaquín Valldeperas Tortosa и María Ángeles Miret Jaume</p>	<p>на Съда — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотечиран имот — Правомощия на националния съд по изпълнението — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка</p>	<p>неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p>
<p>2014 г.</p>		
<p>C-26/13 — Kásler и Káslerné Rábai</p>	<p>Неравноправни клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител — Член 4, параграф 2 и член 6, параграф 1 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора или със съответствието на цената или възнаграждението, при условие че са изразени на ясен и разбираем език — Договори за потребителски кредит, изразени в чуждестранна валута — Клаузи относно обменния курс — Разлика между обменния валутен курс купува към момента на отпускане на кредита и обменния валутен курс продава към момента на погасяването му — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като неравноправна — Заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право — Допустимост</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД 1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 2.2. Други разпоредби на националното право 3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД) 3.3. Изисквания за прозрачност 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p>
<p>C-34/13 — Kušionová/SMART Capital</p>	<p>Договор за потребителски кредит — Член 1, параграф 2 — Клауза, отразяваща задължителна правна норма — Приложно поле на Директивата — Член 3, параграф 1, член 4, член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 — Обезпечаване на вземане с вещна тежест върху недвижим имот — Възможност за събиране на обезпеченото вземане чрез публична продажба — Съдебен контрол</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>C-169/14 — Sánchez Morcillo и Abril García</p>	<p>Член 7 — Харта на основните права на Европейския съюз — Член 47 — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Неравноправни клаузи — Производство по принудително</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД 4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни</p>

	изпълнение върху ипотекиран имот — Право на жалба	<p>договорни клаузи</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
C-226/12 — Constructora Principado SA/José Ignacio Menéndez Álvarez	Потребителски договори — Договор за покупко-продажба на недвижим имот — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка	<p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p>
C-280/13 — Barclays Bank/Sara Sánchez García и Alejandro Chacón Barrera	Тринадесето съображение — Член 1, параграф 2 — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство за изпълнение върху ипотекирани вещи — Национални законови и подзаконови разпоредби — Договорно равновесие	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
C-342/13 — Katalin Sebestyén/Zsolt Csaba Kővári и други	Договор за ипотечен заем, сключен с банка — Клауза, предвиждаща изключителна подсъдност на спора на арбитражен съд — Обяснения относно арбитражното производство, предоставени от банката при сключване на договора — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка	<p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p>
Съединени дела C-359/11 и C-400/11 — Alexandra Schulz/Technische Werke Schussental GmbH und Co. KG и Josef Egbringhoff/Stadtwerke Ahaus GmbH	Директиви 2003/54/ЕО и 2003/55/ЕО — Защита на потребителите — Вътрешен пазар на електроенергия и природен газ — Национална правна уредба, която определя съдържанието на договорите с потребителите, снабдявани при условията на задължение за универсална услуга — Едностранно въведена от доставчика промяна в цената на услугата — Съобщаване на основанията, предпоставките и обхвата на промяната в подходящ срок преди влизането ѝ в сила	<p>3.3. Изисквания за прозрачност</p>
C-470/12 — Pohotovost' s. r. o./Miroslav Vašuta	Договор за потребителски кредит — Неравноправни клаузи — Директива 93/13/ЕИО —	<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните</p>

	<p>Принудително изпълнение на арбитражно решение — Искане за встъпване в изпълнително производство — Сдружение за защита на потребителите — Национално законодателство, което не допуска такова встъпване — Процесуална автономия на държавите членки</p>	<p>средства за защита</p> <p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
2015 г.		
C-32/14 — ERSTE Bank Hungary/Attila Sugár	<p>Неравноправни клаузи в договорите между продавачите или доставчиците и потребителите — Договор за ипотечен кредит — Член 7, параграф 1 — Предотвратяване на употребата на неравноправните клаузи — Подходящи и ефективни средства — Признание на дълг — Нотариален акт — Отбелязване от нотариус, че актът подлежи на изпълнение — Изпълнително основание — Задължения на нотариуса — Служебна преценка на неравноправните клаузи — Съдебен контрол — Принципи на равностойност и ефективност</p>	<p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства</p>
C-74/15 — Tarcău	<p>Член 1, параграф 1 и член 2, буква б) — Неравноправни клаузи, съдържащи се в сключените с потребителите договори — Договор за поръчителство и договор за обезпечение върху недвижим имот, сключени с кредитна институция от физически лица, които действат за цели, излизащи от рамките на упражняваното от тях занятие, и които нямат функционална връзка с търговското дружество, на което стават поръчители</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p>
C-96/14 — Jean-Claude Van Hove/CNP Assurances SA	<p>Застрахователен договор — Член 4, параграф 2 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора — Клауза, с която се гарантира поемането на плащанията на погасителните вноски по договор за жилищен кредит — Пълна неработоспособност на заемателя — Изключване на възможността да се ползва това покритие в случай на</p>	<p>3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)</p>

	призната способност за упражняване на платена или неплатена дейност	
C-110/14 — Costea	Член 2, буква б) — Понятие „потребител“ — Договор за кредит, сключен от физическо лице, упражняващо адвокатска професия — Кредит, обезпечен с ипотека върху недвижим имот, собственост на адвокатската кантора на кредитополучателя — Кредитополучател, който има необходимите познания, за да може, преди да подпише договора, да прецени дали някоя от клаузите му няма неравноправен характер	1.1. Цели на Директивата относно НКПД 1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД
C-348/14 — Maria Bucura/SC Bancpost SA	Директива 87/102/ЕИО — Член 1, параграф 2, буква а) — Потребителски кредит — Понятие за потребител — Директива 93/13/ЕИО — Член 2, буква б), членове 3—5 и член 6, параграф 1 — Неравноправни клаузи — Служебна проверка от националния съд — Клаузи, съставени „на ясен и разбираем език“ — Данни, които трябва да се предоставят от кредитора	3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД) 3.3. Изисквания за прозрачност 3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД
Съединени дела C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13 Unicaja Banco, SA/José Hidalgo Rueda и други и Caixabank SA/Manuel María Rueda Ledesma и други	Договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители — Договори за ипотечен кредит — Клаузи за мораторни лихви — Неравноправни клаузи — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Намаляване на размера на лихвите — Правомощия на националния съд	2.2. Други разпоредби на националното право 4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните
C-497/13 — Froukje Faber/Autobedrijf Hazet Ochten BV	Директива 1999/44/ЕО — Продажба и гаранция на потребителски стоки — Статус на купувача — Качество на потребител — Липса на съответствие на доставената стока — Задължение за уведомяване на продавача — Липса на съответствие, установена в срок от шест месеца след доставката на стоката — Доказателствена тежест	Въведение 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.5. Какво предполага служебният контрол?
C-537/13 — Šiba	Приложно поле — Потребителски договори — Договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД

	потребител	
C-567/13 — Baczó и Viznyiczai/Raiffeisen Bank Zrt	Член 7 — Договор за жилищен кредит — Арбитражна клауза — Характер на злоупотреба — Потребителски иск — Национална процесуалноправна норма — Липса на компетентност на съда, сезиран с иск за обявяване на договор с общи условия за недействителен, да се произнесе по искане договорни клаузи, съдържащи се в същия този договор, да бъдат признати за неравноправни	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
C-602/13 — (BBVA) Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA/Fernando Quintano Ujeta и María Isabel Sánchez García	Договорно правоотношение между продавач или доставчик и потребител — Договор за ипотечен кредит — Клауза за мораторна лихва — Клауза за предсрочно изплащане — Производство по принудително изпълнение върху ипотекан имот — Намаляване на размера на лихвите — Компетентност на националния съд	3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
2016 г.		
C-7/16 — Banco Popular Español и PL Salvador S.A.R.L./Maria Rita Giraldez Villar и Modesto Martínez Baz	Член 99 от Процедурния правилник на Съда — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи — Прехвърляне на вземане — Право на длъжника да погаси задължението си — Условия за упражняване на това право	4.3. Последници от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните
C-49/14 — Finamadrid EFC SA/Jesús Vicente Albán Zambrano и други	Неравноправни клаузи — Заповедно производство — Производство по принудително изпълнение — Компетентност на националния съд по изпълнението да разгледа служебно нищожността на неравноправна клауза — Принцип на сила на пресъдено нещо — Принцип на ефективност — Харта на основните права на Европейския съюз — Съдебна защита	2.2. Други разпоредби на националното право 5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита 5.5. Какво предполага служебният контрол?
C-119/15 — Biuro podróży Partner Sp. z o.o, Sp. komandytowa w Dąbrowie Górniczej/Prezes Urzędu	Директива 93/13/ЕИО — Директива 2009/22/ЕО — Защита на потребителите — Действие erga omnes на списъка на	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на

<p>Ochrony Konkurencji i Konsumentów</p>	<p>неравноправните клаузи в публичен регистър — Имуществена санкция, налагана на търговец, използвал клауза, считана за равностойна на клауза от регистъра — Търговец, който не е участвал в производството, в което е констатирана неравноправността на съответната клауза — Член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз — Понятие „национална юрисдикция, чиито решения не подлежат на обжалване съгласно националното право“</p>	<p><i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p> <p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
<p>C-122/14 — Aktiv Kapital Portfolio AS, Oslo, succursale à Zug, formerly Aktiv Kapital Portfolio Investment/Angel Luis Egea Torregrosa</p>	<p>Неравноправни клаузи в потребителските договори — Заповедно производство — Изпълнително производство — Компетентност на националния съд в изпълнителното производство да разгледа служебно нищожността на неравноправна клауза — Принцип на ефективност — Принцип на силата на пресъдено нещо</p>	<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>Съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15 Gutierrez Naranjo и други</p>	<p>Потребителски договори — Ипотечни кредити — Неравноправни клаузи — Член 4, параграф 2 — Член 6, параграф 1 — Обявяване на недействителност — Ограничаване от националния съд на действието във времето на обявяването на неравноправна клауза за недействителна</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи</p> <p>4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p>

		<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
C-168/15 — Tomášová/Slovenská republika	<p>Договор за потребителски кредит, съдържащ неравнопавна клауза — Принудително изпълнение на арбитражно решение, постановено в приложение на тази клауза — Отговорност на държава членка за вреди, причинени на частноправни субекти в резултат на нарушения на правото на Съюза, извършени от национална юрисдикция — Условия за ангажиране — Наличие на достатъчно съществено нарушение на правото на Съюза</p>	<p>2.2. Други разпоредби на националното право</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
C-191/15 — Verein für Konsumenteninformation/ Amazon EU Sàrl	<p>Съдебно сътрудничество по граждански дела — Регламенти (ЕО) № 864/2007 и (ЕО) № 593/2008 — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Защита на данните — Директива 95/46/ЕО — Договори за онлайн продажби, сключени с потребители, пребиваващи в други държави членки — Неравноправни клаузи — Общи условия, в които се съдържа клауза за избор като приложимо право на правото на държавата членка по седалището на дружеството — Определяне на приложимото право към преценка, извършвана в производство по иск за преустановяване на нарушение, дали клаузи от общите условия за продажба не са неравноправни — Определяне на правото, което урежда обработването на лични данни на потребителите</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища</p> <p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
C-377/14 Radlinger Radlingerová/Finway a.s.	<p>Член 7 — Национални норми относно производството по несъстоятелност — Задължения по силата на договор за потребителски кредит — Средство за ефективна съдебна защита — Точка 1, буква д) от приложението — Неоснователно висок размер на неустойката — Директива 2008/48/ЕО — Член 3, буква л) — Общ размер на кредита — Точка I от</p>	<p>Въведение</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i></p>

	приложение I — Размер на усвояването — Изчисляване на годишния процент на разходите — Член 10, параграф 2 — Задължение за информиране — Служебна проверка — Санкция	в по-общ план 5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита 5.5. Какво предполага служебният контрол?
Съединени дела C-381/14 и C-385/14 — Jorge Sales Sinués и Youssouf Drame Ba/CaixaBank SA и Catalunya Caixa SA (Catalunya Banc S.A.)	Определение за поправка	6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)
C-534/15 — Dumitraș	Член 1, параграф 1 — Член 2, буква б) — Качество на потребител — Прехвърляне на вземане чрез новация по договори за кредит — Договор за обезпечение с недвижим имот, сключен от физически лица, които нямат никакво професионално отношение с търговското дружество, което е новият длъжник	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД
Съединени дела C-568/14—C-570/14 Ismael Fernández Oliva и други/CaixaBank SA и други	Член 99 от Процедурния правилник на Съда — Договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители — Договори за ипотечен кредит — Клауза за долен праг — Производство по колективен иск — Производство по индивидуален иск със същия предмет — Временни мерки	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита 5.5. Какво предполага служебният контрол? 6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)
C-689/13 — PFE (Puligienica Facility Esco SpA)/Airgest SpA	Директива 89/665/ЕИО — Член 1, параграфи 1 и 3 — Производства по обжалване — Жалба за отмяна на решението за възлагане на обществена поръчка, подадена от оферент, чиято оферта е била отхвърлена — Насрещна жалба от избрания за изпълнител оферент — Принцип за предимство на правото на Съюза	2.2. Други разпоредби на националното право
2017 г.		
C-186/16 — Andriuc и други	Член 3, параграф 1 и член 4, параграф 2 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Договор за кредит, сключен в чуждестранна валута — Курсов риск изцяло в тежест на потребителя — Значителна неравнопоставеност	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 3.2, параграф 4 от Директивата)

	<p>между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора — Момент, в който трябва да се прецени наличието на неравнопоставеност — Обхват на понятието за клаузи, „изразени на ясен и разбираем език“ — Степен на подробност на информацията, която банката трябва да предостави</p>	<p>относно НКПД)</p> <p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p>
<p>C-290/16 — Air Berlin</p>	<p>Транспорт — Общи правила за извършване на въздухоплавателни услуги в Съюза — Регламент (ЕО) № 1008/2008 — Разпоредби относно ценообразуването — Член 22, параграф 1 — Член 23, параграф 1 — Информация, изисквана при представянето на достъпните за масовия потребител въздухоплавателни тарифи — Задължение да се посочи действителният размер на данъците, таксите, допълнителните такси или съответните тарифи — Свобода на ценообразуването — Начисляване на такса за обработка при отмяна на резервацията за полет от пътника или при неявяване за качване на борда — Защита на потребителите</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p>
<p>C-421/14 — Banco Primus SA/Jesús Gutiérrez García</p>	<p>Договори между продавачи или доставчици и потребители — Договори за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Преклузивен срок — Правомощия на националния съд — Res judicata</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>3.1. Неравнопоставеността и прозрачността по принцип</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.1. Естество и роля на член 6, параграф 1 от Директивата относно НКПД в защитата срещу неравноправни договорни клаузи</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i></p>

		<p>в по-общ план</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
C-446/17 — Woonhaven Antwerpen BV CVBA/Khalid Berkani и Asmae Hajji	<p>Член 99 от Процедурния правилник на Съда — Неравноправни клаузи — Договор за наем, сключен между одобрено да строи социални жилища дружество и наемател — Типов договор за наем, станал обвързващ с национален законодателен акт — Директива 93/13/ЕИО — Член 1, параграф 2 — Неприложимост на тази директива</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните по договора</p>
Дело C-503/15 Margarit Panicello	<p>Член 267 ДФЕС — Съдебен секретар — Понятие за национална юрисдикция — Задължителна юрисдикция — Изпълнение на правораздавателни функции — Независимост — Липса на компетентност на Съда</p>	<p>5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства</p>
C-535/16 — Bachman	<p>Член 2, буква б) — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Понятие за потребител — Физическо лице, сключило договор за новация с кредитна институция с цел погасяване на задължения за връщане на кредити, договорени от търговско дружество с тази институция</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p>
2018 г.		
C-51/17 — OTP Bank и OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt/Teréz Nyés и Emil Kiss	<p>Приложно поле — Член 1, параграф 2 — Задължителни законови или подзаконови разпоредби — Член 3, параграф 1 — Понятие „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“ — Клауза, включена в договора след сключването му вследствие на намеса на националния законодател — Член 4, параграф 2 — Съставяне на клауза на ясен и разбираем език — Член 6, параграф 1 — Служебно разглеждане от националния съд на неравноправния характер на дадена клауза — Договор за кредит, изразен в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p>

<p>Съединени дела C-96/16 и C-94/17, Banco Santander Escobedo Cortés</p>	<p>Неравноправни клаузи — Приложно поле — Прехвърляне на вземане — Договор за потребителски кредит — Критерии за преценка на неравноправния характер на клауза от този договор, с която се определя размерът на мораторни лихви — Последници от неравноправния характер</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>2.1. Минимална хармонизация и разширяване на обхвата (членове 8 и 8а от Директивата относно НКПД), включително и на ролята на националните върховни съдилища</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последници от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p>
<p>C-147/16 — Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen</p>	<p>Неравноправни клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител — Служебна проверка от националния съд дали даден договор попада в приложното поле на тази директива — Член 2, буква в) — Понятието „продавач или доставчик“ — Висше учебно заведение, финансирано основно с публични средства — Договор за безлихвено разсрочено плащане на таксите за обучение и за участие в учебно пътуване</p>	<p>1.1. Цели на Директивата относно НКПД</p> <p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p>
<p>C-119/17 — Liviu Petru Lupean, Oana Andreea Lupean/SC OTP BAAK Nyrt.</p>	<p>Неравноправни клаузи в потребителските договори — Член 3, параграф 1, член 4, параграфи 1 и 2 и член 5 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Договор за кредит, сключен в чуждестранна валута — Курсов риск изцяло в тежест на потребителя — Значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора — Основен предмет на договора за заем</p>	<p>3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p>
<p>C-176/17 — Profi Credit Polska S.A. w Bielsku Bialej/Mariusz Wawrzosek</p>	<p>Неравноправни клаузи в потребителските договори — Директива 2008/48/ЕО — Заповедно производство по запис на заповед, с който се обезпечават задълженията, произтичащи от договор за потребителски кредит</p>	<p>2.2. Други разпоредби на националното право</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p>

		<p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
<p>C-448/17 — EOS KSI Slovensko s.r.o./Ján Danko и Margita Danková</p>	<p>Неравноправни клаузи — Член 4, параграф 2 и член 5 — Задължение за изготвяне на клаузите на ясен и разбираем език — Член 7 — Сезиране на съдилищата от лица или организации, които имат правен интерес от защитата на потребителите срещу използването на неравноправни клаузи — Национална правна уредба, която поставя възможността сдружение за защита на потребителите да встъпи в производството в зависимост от съгласието на потребителя — Потребителски кредит — Директива 87/102/ЕИО — Член 4, параграф 2 — Задължение за посочване на годишния процент на разходите в писмения договор — Договор, който съдържа само математическа формула за изчисляване на годишния процент на разходите, но не предоставя необходимите за това изчисляване данни</p>	<p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.3. Задължения, произтичащи от принципа на <i>равностойност</i></p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.7. Служебен контрол на неравноправните договорни клаузи и извънсъдебни производства</p> <p>6. Искове за преустановяване на нарушения в колективен интерес на потребителите (член 7, параграфи 2 и 3 от Директивата относно НКПД)</p>
<p>C-483/16 — Sziber/ERSTE Bank Hungary Zrt</p>	<p>Член 7, параграф 1 — Договори за заем в чуждестранна валута — Национална правна уредба, предвиждаща специфични процесуални изисквания за оспорване на неравноправния характер — Принцип на равностойност — Харта на основните права на Европейския съюз — Член 47 — Право на ефективна съдебна защита</p>	<p>4.4. Възстановяване на предимства, получени въз основа на неравноправни договорни клаузи</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
<p>C-632/17 — Powszechna Kasa Oszczędności (PKO) Bank Polski S.A. w Warszawie/Jacek Michalski</p>	<p>Член 99 от Процедурния правилник на Съда — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Директива 2008/48/ЕО — Заповедно производство по извлечение от банкови счетоводни книги — Невъзможност на съда в отсъствието на възражение на потребителя да прецени евентуалния неравноправен характер на договорните клаузи</p>	<p>2.2. Други разпоредби на националното право</p> <p>5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>

2019 г.		
<p>Съединени дела C-70/17 и C-179/17 — Abanca Corporación Bancaria SA/Alberto García Salamanca Santos и Bankia SA/Alfonso Antonio Lau Mendoza и Verónica Yuliana Rodríguez Ramírez</p>	<p>Членове 6 и 7 — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит — Обявяване на частична неравноправност на клаузата — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като „неравноправна“ — Заместване на неравноправната клауза с норма от националното право</p>	<p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.5. Какво предполага служебният контрол?</p>
<p>C-118/17 — Dunai/ERSTE Bank Hungary Zrt</p>	<p>Член 1, параграф 2 — Член 6, параграф 1 — Договор за кредит в чуждестранна валута — Курсова разлика — Заместване на клауза, обявена за неравноправна, със законова разпоредба — Валутен риск — Запазване на договора след премахването на неравноправната клауза — Национална система за еднакво тълкуване на правото</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>2.2. Други разпоредби на националното право</p> <p>3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)</p> <p>3.3. Изисквания за прозрачност</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>4.3. Последици от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните</p> <p>5.2. Принцип на служебния контрол на неравноправните договорни клаузи</p> <p>5.6. Последици от служебния контрол, <i>ефективността</i> и <i>равностойността</i> по отношение на националните процесуални правила</p>
<p>Дело C-266/18 — Aqua Med sp.z.o.o.</p>	<p>Член 1, параграф 2 — Приложно поле на директивата — Клауза, която предоставя териториална компетентност на съд, определен съгласно общи правила — Член 6, параграф 1 — Служебен контрол на неравноправния характер — Член 7, параграф 1 — Задължения и правомощия на националния съд</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p> <p>3.4. Преценка на неравноправния характер по член 3 и член 4, параграф 1 от Директивата относно НКПД</p> <p>5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита</p>
<p>C-590/17 — Pouvin и</p>	<p>Приложно поле — Член 2, буква б) и буква в) — Понятия „потребител“</p>	<p>1.2. Приложно поле на</p>

Dijoux	и „продавач или доставчик“ — Финансиране на покупката на основно жилище — Жилищен заем, предоставен от работодател на негов служител и на съпруга на този служител, който е солидарен съдлъжник	Директивата относно НКПД
Дела, висящи към 31 май 2019 г.		
C-125/18 — Gómez del Moral Guasch	Член 1, параграф 2 — член 4, параграф 2 — член 6, параграф 1 — член 7, параграф 1 — член 8	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 3.3. Изисквания за прозрачност
C-260/18 — Dziubak	Член 1, параграф 2 — член 6, параграф 1	4.3. Последници от неравноправността на договорните клаузи за правата и задълженията на страните
C-272/18 — Verein für Konsumenteninformation	Относно фидуциарен договор, сключен между управляващ партньор и други командитни партньори в командитно дружество съгласно германското право	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД
C-452/18 — Ibercaja Banco	Приложение, буква р) — член 3 — член 4, параграф 2 — член 6	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД 4.2. Правно действие на изискването неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“
Съединени дела C-453/18 и C-494/18 — Bondora	Член 6, параграф 1 — член 7, параграф 1	5.1. Значимост на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата относно НКПД и на принципите на <i>равностойност</i> и <i>ефективност</i> в по-общ план
Съединени дела C-698/18 — Raiffeisen Bank SA и C-699/18 BRD Groupe Societe Generale SA	Член 2, буква б) — член 6, параграф 1 — член 7, параграф 2 — член 8 — съображения 12, 21 и 23	5.4. Служебна преценка и <i>ефективност</i> на правните средства за защита
C-779/18 — Mikrokasa и Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w Warszawie	Член 1, параграф 2	1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД
C-829/18 — Crédit Logement	Член 1, параграф 2 — член 3, параграф 1 — член 4 — член 5 — член 6, параграф 1 — член 7, параграф 1 — точка 1, подточка i) от приложението	3.3. Изисквания за прозрачност

<p>C-81/19 — Banca Transilvania</p>	<p>Член 1, параграф 2 — член 3, параграф 1 — член 4 — член 5 — член 6, параграф 1 — член 7, параграф 1 — точка 1, подточка i) от приложението</p>	<p>1.2. Приложно поле на Директивата относно НКПД</p>
<p>C-84/19 — Profi Credit Polska</p>	<p>Член 1, параграф 2 — член 3, параграф 1 член 4, параграф 2 — Директива 2008/48/ЕО</p>	<p>3.2. Договорни клаузи, свързани с основния предмет на договора или с цената и възнаграждението (член 4, параграф 2 от Директивата относно НКПД)</p>

Приложение 2 — Общ преглед на уведомленията съгласно член 8а от Директивата относно НКПД (Състояние към 31 май 2019 г.)

Тази таблица отразява информация кои държави членки са уведомили Комисията съгласно член 8а от Директива 93/13/ЕИО (Директивата относно НКПД). Тя не представлява пълен преглед на националните мерки за транспониране на Директива 93/13/ЕИО и може да даде единствено приблизителен ориентир за някои особености на релевантното национално право. В зависимост например от точната формулировка в релевантните национални разпоредби, „сивият списък“ може да има различни правни последици.

Тази информация е достъпна и на следния уебсайт, който ще бъде актуализиран редовно:

<https://ec.europa.eu/info/notifications-under-article-8a-directive-93-13-ec-en>

БЕЛГИЯ	Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
БЪЛГАРИЯ	Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
ЧЕХИЯ	Националното право обхваща и неравноправността на индивидуално договорените договорни клаузи и съдържа списък с договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
ДАНИЯ	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ГЕРМАНИЯ	Националното право съдържа два списъка със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни.
ЕСТОНИЯ	Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
ИРЛАНДИЯ	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ГЪРЦИЯ	Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
ИСПАНИЯ	Националното право разширява приложното поле на преценката за неравноправния характер спрямо договорните клаузи, свързани с основния предмет на договора, и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език. Националното право съдържа също списък с клаузи, считани за

	неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък).
ФРАНЦИЯ	Националното право обхваща и неравноправността на индивидуално договорените договорни клаузи и съдържа списък с клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък), както и списък с клаузи, считани за неравноправни до доказването на техния равноправен характер (т.е. форма на „сив“ списък).
ХЪРВАТИЯ	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ИТАЛИЯ	Националното право съдържа списък с договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък), включително когато такива клаузи са били договорени индивидуално, както и списък с договорни клаузи, за които се презумира, че са неравноправни при липсата на доказателство в обратния смисъл (т.е. форма на „сив“ списък). Списъкът е разширен в сравнение с приложението към Директивата относно НКПД.
КИПЪР	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ЛАТВИЯ	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ЛИТВА	Националното право не съдържа разпоредби, надхвърлящи минималния стандарт по Директивата относно НКПД.
ЛЮКСЕМБУРГ	Националното право е разширило приложното поле на преценката на неравноправния характер спрямо индивидуално договорените договорни клаузи и основния предмет. Националното право съдържа списък с договорни клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък), който е разширен в сравнение с Директивата относно НКПД.
УНГАРИЯ	Националното право съдържа списък с клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“ списък), и списък с клаузи, считани за неравноправни до доказване на противното (т.е. форма на „сив“ списък).
МАЛТА	Националното право е разширило приложното поле на преценката на неравноправния характер спрямо индивидуално договорените договорни клаузи и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език. Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, които може да бъдат неравноправни, в които се изброяват някои допълнителни клаузи в сравнение с приложението към Директивата относно НКПД.
НИДЕРЛАНДИЯ	Националното право съдържа списък с договорните клаузи, считани за неравноправни при всякакви обстоятелства (т.е. „черен“

	списък), и списък с договорни клаузи, които може да се считат за неравноправни (т.е. форма на „сив“ списък). Списъкът е разширен в сравнение с приложението към Директивата относно НКПД.
АВСТРИЯ	Националното право съдържа „черен“ и „сив“ списък със стандартни договорни клаузи, считани за неравноправни, и частично разширява преценката на неравноправния характер спрямо индивидуално договорени договорни клаузи.
ПОЛША	Националното право съдържа списък с клаузи, считани за неравноправни в случай на съмнение (т.е. форма на „сив“ списък), който надхвърля приложението към Директивата относно НКПД.
ПОРТУГАЛИЯ	Националното право разширява приложното поле на преценката за неравноправния характер спрямо договорните клаузи, свързани с основния предмет на договора, и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език. Националното право съдържа списък със стандартни договорни клаузи, които са строго забранени (т.е. „черен“ списък), и списък с договорни клаузи, забранени при определени обстоятелства (т.е. форма на „сив“ списък).
РУМЪНИЯ	Националното право съдържа примерен списък с клаузи, считани за неравноправни, разширен в сравнение с приложението към Директивата относно НКПД.
СЛОВЕНИЯ	Националното право разширява преценката за неравноправния характер спрямо договорните клаузи, свързани с основния предмет на договора, и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език.
СЛОВАКИЯ	Националното право съдържа „черен“ списък с договорни клаузи, неравноправни при всякакви обстоятелства.
ФИНЛАНДИЯ	Националното право е разширило приложното поле на преценката на неравноправния характер спрямо индивидуално договорените договорни клаузи и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език.
ШВЕЦИЯ	Националното право разширява преценката за неравноправния характер спрямо договорните клаузи, свързани с основния предмет на договора, и спрямо адекватността на цената или възнаграждението, независимо от това дали тези клаузи са съставени на ясен и разбираем език, както и спрямо индивидуално договорените договорни клаузи.
ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО	Националното право не надхвърля минималния стандарт по Директивата относно НКПД. При все това примерният списък в приложението към Директивата относно НКПД е разширен.